

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

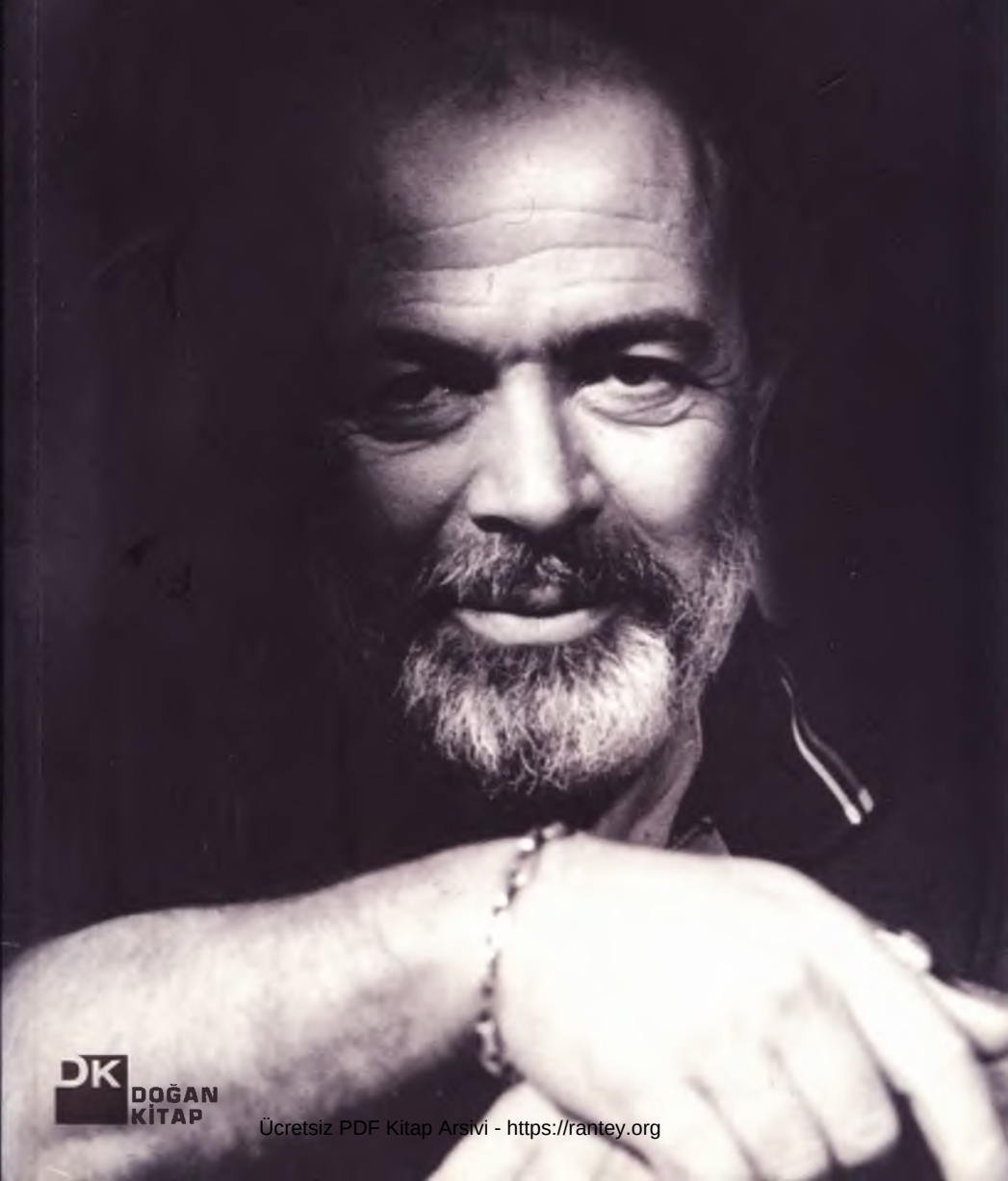
İzzeddin Çalışlar

ANI/BİYOGRAFİ

ENGİN CEZZAR'I TAKDİMİMDİR

ENGİN CEZZAR'I
TAKDİMİMDİR

İzzeddin Çalışlar

DK

DK
DOĞAN
KİTAP

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

ENGİN CEZZAR'I TAKDİMİMDİR

Yazan: İzzeddin Çalışlar

Yayın hakları: © Doğan Kitapçılık AŞ

1. baskı / kasım 2005 / ISBN 975-293-399-8

Bu kitabın 1. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Baskı: Altan Matbaacılık / Yüzyıl Mahallesi

Matbaacılar Sitesi 222/A Bağcılar - İSTANBUL

Engin Cezzar'ı Takdimimdir

İzzeddin Çalışlar

Önsöz

Bu, Engin Cezzar hakkında yazılmış ikinci kitap. Daha da yazılacaktır. Çünkü bu her daim delikanlı, yeniden keşfedilecek ve yeniden şaşırlacak sayısız değere sahip. Bu kitap bittikten sonra, Gökhan Akçura'nın 1996'da Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan *Engin Cezzar Kitabı*'nı tekrar okudum. Engin Cezzar'ın öyle bir, iki kitapla bitmeyeceğini de bir kere daha anladım. Okurun da bunu dikkate alacağını umarım.

Onu sahnede bir kez bile seyretme ayrıcalığına sahip olanlar nasıl güçlü bir aktör olduğunu görmüştür. Tiyatro dünyasından olanlar ise yönetmenlikteki ustalığını teslim eder. Bir de sadece adını duymuş olanlar, bir ihtimal onu tanımayanlar vardır. Ola ki, onu bu kitapla tanıyacak olanlar çıkarsa, başka iki kitaba daha mutlaka başvurmalılar. Engin Cezzar'ın sahne ve hayat arkadaşı Gülriz Sururi'nin usta kaleminin ürünü *Kıldan İnce Kılıçtan Keskince* ve *Bir An Gelir*, bu ortak yaşama bütün ayrıntılarıyla ışık tutuyor. Gülriz Sururi, kısırsız belleği ve az bulunur incelikteki ev sahibeliğiyle, bu kitabın oluşmasında da çok yardımcı oldu. Teşekkürler.

Bu kitap bir kış mevsimi boyunca, Engin Cezzar'ın sabrı ve iyi niyetiyle gerçekleştirdiğimiz bir dizi sohbet sonucu ortaya çıktı. Son yıllarda sıkça rastladığım nehir söyleşi türünün bir örneği olarak kabul edilmeli. Bu süreçten ben kendi adıma çok kârlı çıktım. Çünkü bir insan tanıdım. Umarım, okura da tanıtabilmişimdir. Amacım eksiksiz bilgi vermek değil; duygu, düşünce ve deneyim aktarmak oldu.

Aynı süreç içinde tanıştığım, kitabın isim anası da olan (tabii ki Halit Çapın'dan sonra!) Miraç Zeynep düzeltileriyle, derin bilgisi ne hayran olduğum Erol Akatlı da teşekkürüne görüşleriyle

katkıda bulundular. İçtenliklerine teşekkür borçluyum.

Bir gün Salih Ecer beni aradı. “Bu yıl Engin Cezzar’ın sahnede-ki 50. yılı, onun kitabını yazacak kişi olarak seni seçtim” dedi. Ben de yaptım. Bunu bana yaptırdığı için ona da teşekkürler.

İzzeddin Çalışlar
2005 Ekim, Cihangir

1

Son

Yaşar'ın borcu

Silahı sevenlerdenim. Bazıları anlamaz. Kolejde okumuş, Amerika görmüş, entelektüel, sanatçı... Silahla ne işi olabilir?

Böyle bir tutkum var. Silah tutkusunu anlatmak zor iş. Silahla kendini savunursun belki ama silahı sevmek fikrini savunamazsın. Akvaryum sevmeye de benzemez, gitar çalmaya da. Oysa çok farklı değildir. Bu adam da ona meraklanmış. Onlarla oynamaya, parlatmaya, yağlamaya, doldurup boşaltmaya tav olmuş.

Kapı çaldığında, Smith Wesson masada duruyordu. Gelen Yaşar'dı. Koskoca Yaşar Kemal. Yaşar tam salonu doldururken, tabancayı gördü. Silah kimini iter "Çek şunu gözümün önünden Allah aşkına" dedirtir. Kimini de beni çektiği gibi çeker. Yaşar atladı üstüne: "Vay, ne güzel makine". Aldı eline. Yaşar, İnce Memed oldu bir an. Salondaki tek canlı hedefe doğrulttu. Düşürdü horozu. "Tak"

Mermiyi gördüm. Alnımı ısıtı sıyırdı. Duvara saplandı. İkimiz de bembeyaz olduk. Gittik, geldik. Dolu tabanca ortada bırakılır mı? Bırakılmaz. Bırakılmamalı. Peki ya Memed'in yaptığı? Nam-lu bana doğrultulur mu? Yuvaya bakmadan tetik çekilir mi? Olmaz. Olmamalı. "Bak" dedim, Yaşar'a "Bana bir can borçlusun... Can borcu böyle olur. Birini öldürdün mü ödeyemezsin o borcu. Ödeyemeyeceğine de borç denmez. Teğet geçmişsen, gün gelir ödeme imkânın olur. Bilerek, bilmeyerek..."

Sonra gün geldi, öldüm. Çok değil, beş yıl önce. Sancı göğsüm-den beynime saplayınca kamayı "Böyle oluyormuş demek" dedim. Her erkek çaktırmadan o kriz anını bekler. Bir gün olacak ya, hazır beklemeli. Erkeksi bir bekleyiştir. Sana çok iyi davran-dığımı söyleyemem bedenim. Ne zaman ne yapsan hakkısın. Çok sakın "Gulruz" dedim. "Kestane ve yetiştirilebilir miyim?"

Giderek gidiyordum. Alman'ın acilinde yeşil takımlı bir adamın önünden geçtiğimi hatırlıyorum. Göz göze geldik. Sonra sedye bir oraya, bir buraya hareketlendi. Birileri bir şeyler yapıyordu. Teşhis kondu: aort çatladı. Yırtıldı yırtılıyor. İki saniyem mi var daha, yoksa üç mü? Hazırdım, gidebilirdim. Kendime geldiğimde kulağıma fısıldadı doktor: “Engin Bey sizi açmamız lazım, izin veriyor musunuz?” Gözümü açtım. Kapıdaki adamdı. Yine yeşil giyinmişti. Takım elbise değildi bu sefer, üzerinde ameliyat önlüğü vardı. “Aç doktor, aç” dedim. “Ama usturuplu bir yerden kes de, yakışıklılığın bozulmasın...”

Zor bir operasyon geçirmişim. Birkaç dakika daha geciksem, damar kendini koyverecekmiş. Yırttım yani. Doktor “Şansınız varmış, sizin gelişinizi gördüm” dedi. “Ben de kapıda Yaşar Kemal'i bekliyordum. Meyhaneye gidecektik. Geç kaldı. Zamanında gelmiş olsaydı da çıksaydık, acil müdahaleyi yapacak kimse olmayacaktı... Geç kaldığı için Yaşar Bey'e bir can borçlusunuz.”

– Borcum yok. O bana borçluydu, ödeşmiş olduk.

1959'da, yirmi dört yaşında, Actors Studio'dan Tepebaşı Sahnesi'ne geldiğimde ilk oynadığım rol Muhsin Ertuğrul'un sahneye koyduğu *Hamlet*'ti. “Olmak ya da olmamak” dedikten kırk yıl sonra “Ölmek ya da yaşamak” dedim. İçimden. İşte böyle doğdum ben. İstanbul Alman Hastanesi'nde. İkinci kere.

Yeşil halat, mavi tutku

Çok badire atlattım. Hepsi de ciddi idi. Birini Gülriz ne güzel anlatmıştı “Yeşil Halat” adını verdiği öyküde. Palamanı çözmüş, Gökova’ya atmıştık kendimizi. En büyük keyfimizdir. Biz denizin dilinden anlarız, o da bizi dinlemeye bayılır.

Hava çıktı. Temmuzda yapar böyle oralarda. Altında tirandil varsa korkmayacaksın. Sallanır sallanır, durulur. Derken yeke zangırdamaya başladı. Köpek dişli bir kaya alttan tekneyi tararmış gibi bir ses. Kaçınıcı geçişim oradan, kaya maya yok biliyorum. Ne oluyoruz? Motor sustu. Ardında motorun gücü olmadı mı, dalgaların dediği olur. Suyu berrak Gökova’nın. Bakınca gördük. Yeşil bir serseri halat, pervaneyi kucaklamış, can havlindeki bir ahtapot gibi sarmış şaftı. Beşik gibiyiz Karya sularında. Kış bir çıkıyor bir iniyor. Kıyın kıyın gittiğimizden yakınız, kara tehdit ediyor. Denizde problem çıkınca karaya yakın olmak avantaj değildir. Çakılır-sın. Bıçağı, gözlüğü kapıp atlادم. Gülriz hareketlerimi okuyordu. Pervaneyi yeşil serseriden zamanında kurtaramazsam diye gözü-nü kayalardan ayırmıyordu. Eli kontakta, kurtardım mı basacak motoru. Pervaneye sarıldım, onla birlikte dalıp çıkmalardayım. Bıçakla asılıyorum. Domuzuna güçlü halat. Gülriz’in elinde can yeleklerini gördüm. En kötüsüne hazırlamış kendini. Beceremezsem, son anda tekneyi feda edip canımızı kurtaracağız. Yumak küçüldükçe bıçak daha derine girmeye başladı. Son parça pervaneyi bırakıp koluma dolandı. Poseidon gibi fırladım sudan. Motor çalışmadan önce bir teklesse kayalar ahşaba dalacaktı... Bir kerede çalıştı aslanım. Tam yol iskele. Yeniden Gökova, can ova...

Sonra düşündüm de, ölmezlik herhalde. Ama tekne giderdi. Bilinmez, yaralanabilirdik de... Ciddiydi. Bir tuzak gibi geldi başımıza. Köpekbalığı değil, gibi kayalar bizi bekliyordu. Dedim ya,

bir kerede çalışmasaydı, Kuma yoktu. Teknemizin adı Kuma'ydı. Bir tekneye verilebilecek en güzel isim bence. Bizden duyan Kuma koyar oldu teknesinin adını. Sonrakini, Kuma Kuma yaptık. Üçüncüsü Tango'ydu, şimdiki de Yazgülü... Ahşapla uğraşmak imkânsızlaşıyor bir zaman sonra. Her işiyle kendin uğraşıyorsan hele... Yazgülü, fiber.

Bildim bileli denize hükmettim. Doğduğumda Sarıyer'de bir yalımız varmış. Şamlılar'ın yalısı. İki yaşında falanım. Altinkum Plajı'na gitmişiz cümbür cemaat. Kavakları geçer geçmez, Boğaz'ın en güzel yeri. O zaman da askerî bölge ama Feyyaz eniştem süvari olduğundan girmeye iznimiz var. Maaile, dolmalar, köfte-ler, deniz kenarında piknik yapılıyor.

Kaybolmuşum. Teyze dayıya, ana babaya, kuzen geline sorar:

– Engin nerede?

– Yok.

– Nereye gider ayol, bacak kadar çocuk?

– Valla kaçırdılar çocuğu gözümüzün önünden...

– Tövbe de, olur mu öyle şey... İyi bakın sağa sola.

– Engiinin... Yavrum neredesin? Engiinin...

– Gidemez ki uzağa, daha yürüyemiyor bile anne.

– Vah yavrum ne geldi başına?

– Deniz? Ya denize düştüyse...

– Allah göstermesin... Başımıza bu da mı gelecekti...

Nereye gidebilirim? Teyzem dedi ya, daha yürümem yok, ancak emeklemekteyim... Bir kısım ağaçlıkların arasına girdi. Beni arıyorlar. Saçmalamayın saygıdeğer büyüklerim. Şuradan oraya kadar nasıl emeklerim? Birkaçı ona buna sormakta. Boşuna. Sizin görmediğiniz çocuğa onlar sahip çıkar mı? Biri ağlıyor. Kim acaba? Seçemiyor gözlerim. Seçsem de bilemem ki zaten, neredeyse bebeğim. Oysa baksalar görecekler beni. En yakınlarında ama en ummadıkları yerdeyim. Daha yürümedim belki ama yüzüyorum işte. Ben denizdeyim. Çok sıcak geldi kumlar ne yapayım? Islağa doğru ilerlemişim. Kum bitince su başlamış, hoşuma gitmiş serinliği. Biraz daha, biraz daha derken su beni içine almış. Kumlara yaptığımı yapmışım ona. Çırtıkça çırpı bacaklarımı, suya hükmetmişim. Emin olun yürümekten daha kolay yüzme. Hele yürümeyi beceremiyorsan...

Bildim bileli yüzerim. İyi yüzerim hem de... Galatasaray'da yüz-meye başladım. Bugün Reina'nın olduğu yer Lido'ydu ve 33 met-relik havuz üç kere katedilir, 100 metre Türkiye şampiyonası ya-pılırdı.

Kulüpte ilk günüm. “Antrenmana başla” dediler. “100 metre yüz” Nasıl? Bir şey öğretmediler. Atladım yüzdüm. Deli gibi. Suları yara yara havuzdan çıktım. Kronometreye baktı hoca. Sonra bir daha baktı. İnanamadı. 1 dakika, 4 saniye... “İlk yüzüşte nasıl Türkiye rekoru kırabilir bu çocuk? Bir de 5 bin metre yüz bakalım” dediler. Atladım yüzdüm. Artık yüzücüydim. Üstelik Galatasaray’da...

Ailecek Galatasaraylıydık. O zamanın İstanbulu’nda statü simgesiydi. Futbol statüden nasibini almamıştı ama kürek, yüzme, su topu... “Asil sporlar yapılmalı” diyordu çevre.

Boğaz yarışına her kulüp katılırdı. Profesyoneller, şampiyonlar vardı rakiplerimin arasında... Ben Boğaz çocuğuyum. Öyle lafına değil. Hep orada yüzmüşüm. Yüzmüş de büyümüşüm... Nerede ne akıntı var, nerede su geri atar, nerede durdun mu nereye gidersin... Refleks olmuş hep. Nejat Nakkaş, İbrahim Sulu, süper uzun mesafeciler. Boğaz yarışında onlarla yüzeceğim. Bir kıyıdan hep beraber atladık suya. Karşı yakadan çıkacağız. Ne kulvar var ne düzen. Kim kime, dum duma. Hem akıntı trafiğini kestiriyorum, hem kulaçlıyorum. Sanki Boğaz’ı yeneceğim. Takır takır yüzdüm, çıktım kıyıya. Çıktım da kimse yok! Bir yanlışlık var bu işte. Bekle, bekle, on dakika sonra gelmeye başladı diğerleri. Beni görenler sinirlendi. “Şans” dendi. Öyle dediler ya, beş kere Boğaz şampiyonu oldum sonra. Kupalar, madalyalar... Size göre tesadüfen, bana göre söke söke!

Sonra tekneye dönüştü bu tutku. Ve denizin altına. Deniz kuma geldi hayatıma. Hâlâ da sürüyor işte Yazgülü’yle.

Ege'ye emanet

Gülriz de Kalam  'ta doğmuş. O da kıyı kıızı. Moda'da bahriyeli yelken yarışcısı babasının kotrasında, Kalam   Plajı'nda, denizde olmanın özgürlüğünü içerek büyümüş. Beyaz tirandillerin mazot siyahı tutmadığı zamanların, Büyükada'nın Gökova maviliğindeki zamanlarının, 30 yıldır yok olan turkuvaz Boğaz koylarının tadını bilmi lerden. Fikret Kızıllok demişti ya... "Pas tutmayan kadın ararım" diye. Tam  yle. Hayat bizi bulu turduğunda deniz yaptı aramızı.

Bir ay sürer tiyatroc  tatili. Birbirimize ve Gökova'ya   ık olalı beri, o bir ayı teknede oyun okumakla geçirdik hep. En önemli kısmıydı i imizin. İzmir turnesine Kabata 'tan, kendi sahilinden binip gitmek istedi bir kere. Bir de reklam planlaması yapmış. Öyle bir ayarlamı ız ki, İzmir'e tekneyle gireceğiz, bizi gazeteciler karşılayacak ve bomba gibi bir turne haberi olacak.

Bana uyar. Ben zaten navigasyon meraklısıyım. Harita harita üstüne koyar, yol  izerim. İlk uzun yoluma da hevesle hazırlandım. G zerg h belli. Ince ince çizdim rotayı. Uzaktan bakınca yolunda giden tekne pek keyifli resim verir. Aynı keyfi güvertede almak için denize sürpriz yapma  ansı tanımayacaksın.  aka kaldırmaz. Hele hafife almayı asla. Güzelce ruloladım haritaları. Küçük  l ek. Yakın yakın. Her  akarı, her kayayı, her adayı kerterize yazdım.

Kuma'yı Kabata 'a bağladık. Sekiz buçuk metre, silme  am bir tirandildi o. Omurgası okalıptus ağacı. Marmarisli Mehmet Usta'nın i i. Arma tek direk Marconi. Bir de 25 beygir motoru var ki, sorma! Nasıl benzin yakıyor...

 cini de bir keyifli yapmı ız. Her şeyi hesapladık, yerle tirdik. Nevale tamam.  det yerini bulsun diye peksimet bile var. Sabahın be inde yola çıktık. Ortalık s tlıman. Kargalar değil, martılar uğurladı bizi. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Boğaz'ın Marmara'ya açıldığı Sarayburnu dünyanın en etkileyici noktalarından biri. Bu görüntünün kaptanda yarattığı his, yüz-yıllar boyu değişmemiş. Ben de birazdan Prens Adaları'nı geride bırakacak bir kalyonum sanki. Karadeniz'den Propontis'e hızla inen ve orsadaki balıkçı takasını Akropolis'in bulunduğu buruna savuracak akıntıyı arkama almışım. İnadına Scutary kıyısındaki kayanın yakınından kıvrıldım. Üzerinde eteği toplanmış mazgal delikleri, kare duvarlarla çevrili Kızkulesi'ne bana çağırıştırdıkları için bir selam sarkıttım. Gavur nedense Leandros Kulesi diye anar onu. Oysa Leandros'un sevgilisi Hera'ya gitmek için denizi aştığı yer Gelibolu'da. Olsun. Yine de aşkı çağırıştırır hep bana. Gülriz uyuyor. Ne de güzel uyuyor...

Scutary, Khrysopoholis, Khalkedon... Persler, Gotlar, Sarazenlerle başatmış kıyılar. Ta 1453'e kadar. Saray sağımda artık. Yedikule'ye kadar sürecek surlar başladı. Bostancıbaşı bile uyanmamış daha. Tek kandil yanmıyor. Handiyse okunur sabah ezanı oysa... Balıkçı takası sancaktan kuzeydoğuya kırdı. Ustaymış bak, savrulmadı. Rastgele sana.

Sen de hoşça kalasın İstanbul... Bundan sonrası Marmara. Yine görüşürüz elbet. Kolay değil, ilk kez açılıyorum uzunca yola. İçim pır pır etmiyor değil ama merakta kalma. Ne yapıp edip, selamını ileteceğim Smyrna'ya.

Marmara Adası açıklarında Gülriz uyandı. Denize girdik. Hava harika. Milim kıpırdamıyor. Yola devam. Rüzgâr yok. Yelken basmayıp mışıl mışıl, aheste gidiyoruz. Yunuslar çıktı birden ufuktan. Topuklarımızı deli gibi yere vurarak çağırdık onları. Topuklar şişti ama duyup geldiler. Bale yaparak eşlikteler şimdi. Yunusları seyrederken zaman geçmez gibi gelir, bilir misiniz? Derken iki yaka birleşti. Çanakkale Boğazı.

Buraya kadar kim olsa gelir. Abide'den sonrası için haritaya bakmak lazım. Ege'nin şanı başka. Küçümseyeni yutar alimallah...

– Gülriz, şuradan haritaları uzatsana.

– Hangi haritalar?

– Kapının kenarına asmıştım ya torbayı.

– Tamam da, o kapı evdeydi biliyorsun. Burada neredeler?

Kapı torbanın üstüne açılınca unutmuşuz haritaları. Değil deniz, karayolu haritası bile yok tekne. On senedir harita biriktiriyorum bir gün yola çıkacağım diye, onlar benimle yola çıkmamış, Ayaspaşa'da kalmış. Telsiz de yok. Ne yapacağız?

Neyse ki hava telsiz bile. Buradan da yola çıkabiliyoruz. Ondan sonra Midilli var. Kocaman bir ada. Görmemeye inkân yok. Adanın ku

zeyinde ve güneyinde birer çakar olmalı. Öyle hatırlıyorum.

İşte gece düştü üstümüze. Zeus yıldız yağdınıyor. Nirengi noktam kuzey çakarı. Ona doğru gidiyorum. Ama o da ne? Az sonra nirengi hareket ediyor. Midilli'nin feneri hareketli olabilir mi? Yaklaştıkça anlıyorum ki çakar değil o, trolcü feneri. Anadolu'ya yakın kalmalıyız. Hiç olmazsa karayolu ışıkları görünüyor yer yer. Stres içindeyim. Biliyorum, yapılmaz böyle iş. Karaya yakın kaldıkça kaya tehlikesi var. Ege kıyısı bunlar. Neresi girer, neresi çıkar belli değil. Yorgunum. Haritasızlığın en kötü tarafı da nereye sığınabileceğini bilmemek. Nereye demirlerim? Nerede uyurum?

Uyumuşum. Yekeli tekne. Sancağa basmışım. Olduğumuz yerde saatlerce dönmüşüz. Sıçradım. Leandros'un mu, Bostancıbaşı'nın mı, takadaki balıkçının mı, Zeus'un mu kimin uğuruysa, gün doğana dek başımıza bir şey gelmemiş. Ege'ye emanet olmuşuz.

Tatlı bir meltem. Yelkenler fora. Yönümüz belli nasıl olsa. Biz uyurken İzmir yer değiştirecek değil ya!

Koylar kayalıklar içinde bir yere gelince Ayvalık'ta olduğumuzu çakozladık. Demek ki biraz sonra İzmir'e geleceğiz. Burundan bir şilep çıktı. Burası da Aliğa olmalı. Devam. Sancakta adalar çıktı. Benim bildiğim adalar iskelede olmalı. Bunlar ada da değil zaten, adacık. İn yok, cin yok. Bir balıkçıya rastlasak bari. Tamam, denizde yol sormaktan daha ayıbı yok ama bir yolunu bulup soracağım. Şimdi de adalar iskelede. İyi de şu koskoca İzmir nerede?

Karşımıza Karaburun çıkınca mesele aydınlandı. Nemrut Limanı'ndan sonra İzmir'e sapmayıp Kömür Burnu'na çıkmışız. İzmir öyle bir girinti ki, denizden görünmüyor. Sonradan duydum. Çok teknenin başına gelmiş bu. Bitmiştik. Karaburun'da kaldık. Gazetecilerle randevuya da yetişememiştik. Oradan telefon ettik. Mazereti Gülriz üstlendi:

– İzmir'e girmeden önce Karaburun'a uğradık. Çünkü ben her gelişimde orada mutlaka bir balık yerim.

Star kaprisi diye yorumlamışlardır herhalde. Neyse, sonunda İzmir'e vardık. Turneyi yaptık. Ardından da Bodrum'a yollandık. Ama bu sefer haritayla...

Yine de bunlar bir şey sayılmaz. Kendi kendime bu sefer öldüm demem başka bir zaman, başka bir yerdedir. Gözümü ambulans-
ta açmıştım. Başımdaki doktor üstüne kalacağım korkusuyla "Sakın ölmeye, hastaneye kadar dayan" diyor, bir taraftan da kafama dikiş atıyordu. Ücretsiz bir kitap arası için <https://maley.org> adresinde yatagın başındaki iki rahubenin konuşmalarını duydum:

– Müslümanmış.

– O zaman nereye gömeceğiz? Burada Müslüman mezarlığı var mı ki?

– Yok, ne arar?

– Bir yerde vardır. Araştırıp bulmamız lazım.

Yirmi dört yaşında, New York'ta St. Vincent's Hospital'da kafatasını çatlamış, yüzüm parçalanmış haldeydim. Fena dayak yemiştim. Karaburun'dan New York'a nasıl mı geldik? Anlatayım...

Her çocuk gibi

Çocuk ve kemani

“Cezzar”, Arapça’da deve kasabı demek. Bir anlamı da gaddar, kan dökücü... 1700’lerde Suriye’deki ayaklanmaları çok sert bastırıldığından, Cezzar Ahmet Paşa’ya lakap olmuş bir sözcük. Neden biz soyadı olarak benimsemişiz bilmiyorum. İki taraftan da Selanikliyiz. Ana tarafımda Şam’dan gelenler de var. Büyük halalarım zenciydi. Nereden geldiklerini bilmiyorum. Yemen olabilir. Baba tarafının Endülüs’ten geldiği de söylenir. Vaktiyle büyüklerine sormadıklarını bir gün gelir büyüünce sana sorarlar, cevap veremezsin. Her şeyi sormak lazım. Sormak için de merak etmek...

Az meraklı değildim. Başıma çok şey açtı o meraklı halim. Daha ilkokul ikinci sınıfta karşıcinsi merak etmeye başladım örneğin. Sınıftaki kızlardan birkaçına âşıktım. O aşklar ne müthişti... Küçük bedeninin bütün benliğini ele geçiren aşklardır. Nasıl idare ederdim bilmiyorum ama hepsi bir tek kendisine âşık olduğunu sanırdı.

23 Nisan mühim gündü. Müsamerelere provaları için üzerimizi değiştirecektik. O yaşta nasıl çalışıyorsa bu kafa, sınıftaki aşkımı çıplak görme fırsattı bu bana. Onu çıplak görmek... Gördüm de. Ne yapıp edip onun o sütbeyaz tenini görmeyi başardım. Hayatının ilk çıplağı unutulmaz. O kan basıncı, vücut ısısındaki artış, fetih duygusu...

Fındıklı’dan Ayaspaşa’ya çıkan yokuşta otururduk. Tıpkı şimdi olduğu gibi. Hemen aşağıda, hâlâ orada duran İnönü İlkokulu’na gidiyordum. Yine bir bayram günüydü. Hepimiz farklı kostümlerle katılacaktık. Çok heyecanlıydım. Daha büyük bir hava atma olanağı olamazdı. Annem giyeceklerimi hazırlarken sabırsızlıktan çıldırıyordum. Ben efe rolündeyim. Efe giysisi de az buz bir şey değildi hani. Pahalı bir çorak, kumruya işlemeli çoraplar,

parlak kadifeden kısa pantolon, başta sarıklı kalpak, yemeniler, taklit beşibiryerdeler... Hepsini takıp takıştırdıktan sonra saniye-leri sayarak okula koştum. Tam yokuşun dibine vardığımda arkamdan bir ses geldi. Sanki dörtnala bir at takır takır beni takip ediyor. Şurada kalmış yirmi metre. Hız kesmeden devam ettim koşmaya. Arkama bile bakmadan. Tam kapının önüne geldim ve arkama baktım ki, takipteki bir koçmuş. Kıyafetimden mi tahrik oldu ne, durmamla bana yetişip öyle bir tos koydu ki, uçarak parmaklıklara yapıştım.

Ayağa kalktığımda çamur içinde kaldığımı gördüm. Kostüm, çoraplar, yazmalar, hepsi perişan olmuştu. Yetmezmiş gibi bir de millet bahçeden bana bakıp gülüyordu. Ağlaya ağlaya eve döndüm. Nereden çıkmıştı ki o koç?

Nereden çıkacak? O zamanlar İstanbul semtlerinin orta yerinde köy gibi mahalleler vardı. İlkokul arkadaşlarımdan biri çobandı örneğin. Parasız pulsuz, üstü başı dökülen bir çoban çocuk. Buralarda hayvan güderdi. İşten kaçabildikçe derse girerdi. Devamlı burnu akardı. Ağzının içine sümük girer, götürür temizleriz, yine sümüklenirdi. Severdik. Cihangir'in aşağı kısımları da öyleydi. Kendi halinde, kentte ama köy ortamında yaşayan, buldukları toprağı eken, kulübelerinin yanında hayvan besleyen, bizle beraber yaşayan ama bizim gibi olmayan Çingeneler. Yıllar boyunca çok arkadaşım oldu onlardan. Çok da düşmanım. Çocuklukta dostluk ve düşmanlık oynak platformlar. İkisi de genellikle süreli olmaz. Bir düşmansındır, bir dost.

O ara kemana başlamıştım. Annemin benimle ilgili en büyük hayali, bir virtüöz olmamdı. Yine bir müsamere günü okulda keman çalacağım için aleti elime alıp çıkmıştım ki, köşedeki Çingene çocukları beni görüp laf atmaya başladılar.

- Heey küçük Engin ne buuu?
- Keman.
- Biliyoruz keman olduğunu. Çal da görelim bakalım...
- Olmaz.
- Niye olmazmış?
- Sokakta çalınmaz. Okulda çalacağım.
- Çalanıyorsun yani de bizi mi işletiyorsun?
- Hayır çalabiliyorum. Ders alıyorum ben.
- Daha okula var. Çalsana, çalsana o zaman...
- Çalamaz kiii, çalamaz kiii...

Hangi çocuk bu tahribe dayanır? Ağzım kutun, çıkardım gıcır gıcır parlayan kemamı. Pozisyonumu alıp derslerdeki Bach

etütlerini çalmaya başladım. Görsünler de ne kadar iyi çaldığımı, ondan sonra konuşsunlar bakayım... Gıy gıy tekdüze notaları tekrar edip dururken “Olmaaz... Keman öyle çalmmmaaaz” deyip biri kaptı elimden kemani. Biri de bir teneke kutudan dümbelek icat ediverdi. Başladılar bir Çingene havasına. Birden ortam değişti. Müziği duyup oynamaya başlayanlar, olmadık eşyalardan ritim sazı yaratanlarla beraber bir Bregoviç filmi sahnesine döndü ortalık. Ortalarında kalmış, şaşkın şaşkın bakıyordum.

– İşte keman böyle çalınır oğlum...

Keman böyle çalınıyorsa ben neden o nota sehпасının önünde saatlerce dikilip, boynumu yirmi derece kıvrıp, parmaklarımı milimetrik pozisyonlara getirmeye çalışıyordum? Neden ben çaldığım zaman kimse eğlenmiyordu? Neden Bach’la el çırpılıp şarkı söylenmiyordu? Macar keman öğretmenim Bayan İlona neden bana hep aynı şeyleri çaldırıyordu. Do, mi, sol, si, mi; do, mi, sol, si, mi...

Müzik hep yanı başımda oldu. Hayat boyu. Ama hiçbir türü beni esir alamadı. Manhattan’da Miles Davis’i nasıl huşu içinde dinlediysem, Grieg’i de, harmandalını da, 70’lerin rockı’nı da *Kill Bill*’in soundtrack’ini da aynı keyifle dinledim. Aldığım klasik müzik formasyonu müzikten anlamama yardım etti. Ama içten fışkıran müziği de hiçbir şeye değişmedim. Keman değil de piyano çalmayı öğrenmiş olmayı isterdim. Tek başına armoni yapabilmek, iki elle çok sese ulaşabilmek için. Keman hep bir dert olarak gözüktü bana. Hep de başıma bela oldu.

Mahallenin kabadayıları da vardı. Onlardan biri benim kemana takmıştı.

– Sen kız mısın keman çalıyorsun?

– Hayır. Erkekler de keman çalar.

– Yuuu. Kıza bak. Keman çalıyoou. Yuuu.

O aralar evden her çıkışımda ona rastlama paranoyası yaşıyor olmuştum. Kendimi bir gün onu dövmeye hazırlar dururdum. Kafanda o kavgayı en ince ayrıntılarına kadar planladım. Bir gün dövüleceğimiz kesindi ve gafil avlanmamalıydım. Sonunda o gün geldi. Dövüştük. Temiz bir sopa yedim. Sonra benim de kendi gibi Galatasaray’ı tuttuğumu öğrendi ve akan sular durdu. Mahalledeki en iyi arkadaşım oldu.

Düşünüyorum da, bazı huylar değişmiyor. Kavgacı olmama rağmen kolay kolay sinirlenmeyen bir tabiatım vardır. Reji yaparken de çok anlayışlı ve kibar olmamış mıydım? İhtiyaç duyduğum şeylerin dolması gerekir. Doldu mu da barut kesilirim. Çocukken de öyleydin.

Yazları ailecek karşıya taşınır, mevsimi Caddebostan'daki Zincirli Köşk'te geçirirdik. İstanbul'da değişen kent yaşamıyla artık böyle şeyler kalmadı. Kent içi sayfiye de denizle beraber bitti. Bu ev de denize sıfırdı ve balkondan suya atlamaya bayılırdım. Yan komşu Kerim Abi'ye hayrandım. Çünkü o kürek çeker, hızlı yüzer, bisiklete binerdi. Kerim Abi'yle randevulaşırdık. O evin önüne kayakla gelirdi, ben camdan kayığın içine atlardım. Annem kıyame-ti koparırdı tabii.

– Kerim yapma, öldüreceksin çocuğu!

O günlerin birinde babalarım tuttu. Tutar öyle. Nedendi hatırlamıyorum. Bir şeye çok sinirlenip evden kaçtım. Evin arkasına doğru koşmaya başladım. Köşkün arkası dikenli tellerle çevriliydi, ardında da tramvay yolu, yani o zamanki Bağdat Caddesi vardı. Annem hırsıyla kaçtığımı görünce telaşla peşime takıldı. Gözümün karalığını biliyor. Tramvayın altında kalacağım korkusuyla, benim kolayca aştığım dikenli telleri geçeyim derken takıldı. Döndüm baktım, her tarafı kanıyor, ağlıyor, bağırıyor. Geri dönüp kurtardım. Entarisi paramparça olmuştu.

Bir de Sevim Teyzem vardı. Hayatımın en güzel kadınlarından. Onu da çok severdim. İlk kadın kürekçiydi. O da Galatasaray'da spor yapardı. Çılgıncasına başına buyruktu. Bir âşığı vardı, ona kaçtı. Bir film gibi izledim hayatını. Hayırsız adam alkolik çıktı. Teyzem evden kaçtığı için aileden reddedildi. Anneannem ve kardeşleri gizlice ona yardım ederdi. Despot babadan gizlice elbise, temiz çamaşır, eşya götürürlerdi. Sonra hamile kaldı. Altı aylık hamileyken çocuğu aldırmaya karar verdi. O dönemde hiç olacak iş değil. “Ya aldırırm ya intihar ederim” diye tehdit edince, çaresiz Amerikan Hastanesi'ne götürdüler. Herkes biliyor ki dediğini yapar... Başhekim, Arnavut Kralı'nın akrabası ve dönemin en gözde kadın doğum mütehassısı Aziz Fikret'ti. “Bu cinayet olur. İkiniz birden ölürsünüz. Gel doğur” diye ikna etmeye uğraştı ama dediğimdedik teyze baş eğmedi. O zamanın teknolojisiyle, rahme balonlar yerleştirilerek görülmemiş bir kürtaj yapıldı. Teyzem kurtuldu. İyileşir iyileşmez de Aziz Fikret'le evlendiler. Meğer o kanlı revanlı süreçte büyük bir aşk başlamış!

Bunlar hep başlangıçla ilgili, çocuk zihnimde kalmış imgeler, anılar, kişilikler. Benim insanlarımla onlardı. Bana çok büyük gelen, küçük bir dünya. O dünyanın dışında kalanları bir gün artık eniştem olan Aziz Fikret'in kitaplığında fark ettim.

İki koca raf sonsuz sayıda kitaplarla doluydu.

– Enişte bu san kitaplar ne?

– *National Geographic*.

– O nedir?

– Karıştır bakalım sevecek misin...

O an sanki büyüledim. Hayatımın en etkileyici kitaplarını bulmuştum. Aklım uçmuştu. Kızılderililer, dağlar, böcekler, mamutlar, Afrika kabileleri, yıldızlar... Eniştemin odasında başka bir dünya keşfetmişim.

Kızıtoprak'ta bir evi vardı. Ahşap bir köşk. Nefis bir bahçesi, bana kocaman gelen, içinde balıklar yüzen bir de havuz. Bir keresinde bayrak sopasından kamyş, iplik ve iğneden de olta yapıp ucuna solucan taktım ve o havuz balıklarından birini tuttum. Gururla enişteme koştum...

– Eniştee. Bak balık tuttum.

Feci bir dayak yedim. Kabına sığmayan yapım uslanmadı ama. Bir gün de kümesi fark ettim. İçine girdiğimde gördüğüm hayvanları tanı mıyordum. Tavuk, horoz, civciv değildiler. Kapıyı açtım. Nedense hareketsizdiler. Kızdım. Hayvan dediğin hoplar, zıplar, oynar, kovalayınca kaçar. Sonradan kaz olduğunu öğrendiğim o büyük kuşlara bir tekme savurdum. Bir anda azdılar. Sss sss diye ses çıkararak bana saldırmaya başladılar. Dört dönüyor kaçamıyordum. Her yerimi ısırıyorlar. Deli gibi kaçmaya başladım. Derken dünyam karardı. Her yer siyah oldu. Sonra biri beni o dünyadan çekti. Havuza düşmüşüm. Gözlerim ateş gibi yanıyordu. Balıkların larvaları gözlerime dolmuş, canlı canlı gözlerimde dolaşıyorlardı. Çok canım yanmış, çok korkmuştum. Hiç gözümün önünden gitmeyecek kadar sağlam kalmış bir resimdir hâlâ bellegimde...

Diğer eniştem de araştırmalarımın nasibini alan Feyyaz Gürsan'dı. İTÜ'de matematik profesörü, ciddi ama aynı zamanda Şehir Orkestrası'nda keman çalan bir adam. Birlikte de sıkça çaldığımız için iyi arkadaştık. Bir gün masasındaki kutuya yöneldim. Açtım. İçinde tütün vardı ve onun kovboylar tarafından çiğnendiğini okuduğum çizgi romanlardan biliyordum. Bir tutanı alıp ağzıma attım ve çiğnemeye başladım. Bu kadar iğrenç bir şey tatmamıştım ve yere tükürmemek için yutuverdim. Yutmak da kurtuluş olmadı... Karnımı tutarak enişteme koştum.

– Kurtar beni enişte, çok acıymış...

– Ne bok yedin?

– Kutudakinden aldım...

– Ne! Yuttum öyleyse? Kötü bir şeydir diye düşünmüştün değil mi?

Merak ettim...

Eniştem götürdü, kusturdu, ilaçlar verdi de yırtım.

Nişantaşı'nda otururken bir gün kaybolmuştum. Daha okul öncesi yaşlarda... Arıyorlar arıyorlar yokunı. Köpeği gezdirmeye çıkmamışım, kapıcı görmemiş, evde değilim. Yok, kayıp. Derken akşam kapı çaldı. Teşvikiye Camii'nin imamı kapıda. Elinde ben.

– İmam Efendi hayrola?

– Valla sizin çocuğu minarede buldum. Çıkmış şerefede oturmuş. Ezana çıktığımda yakaladım. Tuttum kulağından getirdim.

O minarenin kapısını nereden buldum, nasıl çıktım? Ne kadar heyecan verici olduğunu hatırlıyorum ama. Dar merdivenlerden kıvrıla kıvrıla çıkarken aralıklardan sızan güneş ışığını da. Bir kalle fetheder gibiydim. Memnun, mutlu, güçlü. Korkuluktan etrafı göremediğimden yetmemiş, şerefeye bile tırmanmışım. Nasıl korkusuzmuşum...

Bir kere çok korktuğumu hatırlıyorum yine de... Bütün maceralarımı çocukken Sarıyer'de yaşamışım gibi geliyor bazen. Koca bir konakta, yüksek duvarlı odalarda, kalabalık aile hayatı yaşıyorduk. Üst katta da bir yüklük vardı. Misafir geldiğinde yatak, döşek oradan çıkarılıp serilirdi. Gündelikçi kadının bir kızı vardı. Yaşı on iki falan olsa gerek. Ben de bir iki yaş ufağım ondan. Anası gündeliğe geldikçe beraber oynuyorduk. Ağaçlara çıkar, çelik çomak oynar, sağa sola taş atardık. Çocukluk işte. Sonra annesi gelmese de kendisi gelmeye başladı. “Engin ip atlayalım”, “Engin seksek oynayalım” Bir gün de “Engin evcilik oynayalım” dedi.

– Nasıl oynanıyor?

– Önce bir ev yapmak lazım.

– Yapalım.

Bayılırm bilmediğim şeyler yapmaya. Evi yatağın altında yapmaya karar verdik. Çok dar geldi.

– Yok burada ev olmaz. Daha büyük bir yer bulalım.

– Bulalım.

Yüklüğe çıktık. Eşyalar yığılmış. Onları düzenleyip evimizi yaptık.

– Evi yaptık. Şimdi ne yapacağız?

– Akşam oldu yatacağız.

– Akşam olmadı ki daha, hava aydınlık ama...

– Kapıyı kapat bak karanlık olacak.

Kapı kapandı, akşam oldu.

– Şimdi ne yapacağız?

– Şimdi de doktor bulmaya gideceğiz. Bunun için birbirimize göstermemiz lazım.

– Ne göstereceğiz ?

– Şeyimizi.

– Karanlıkta göremeyiz ki...

– Kapıyı biraz arala, görürüz.

Loş bir ışıktaki şeylerimizi birbirimize gösterdik.

– Haydi şimdi karı koca olalım...

– Onu nasıl olacağız ?

– Sarılacağız.

Sarıldık.

– Hah işte, çok güzel oldu. Şimdi evi kapatalım. Yarın yine geliriz.

Çok hoşuma gitti bu oyun benim. Sık sık bu oyunu oynamaya başladık. Zamanla evdekilerin dikkatini çekti. İki çocuk evin içine girip bir süre kayboluyorlar. Arıyorlar, bulamıyorlar. Zamanla teyzeler, halalar çakozladı durumu. Bir tahkikat sonrası yakalandık.

– Ne yapıyorsunuz siz burada ?

– Evcilik oynuyoruz.

– Bir de doktorculuk.

– O nasıl oyunmuş öyle ?

Ben küçük bir dayak yedim. O, evden kovuldu. Gelmesi yasaklandı. Kötü bir şey yaptığımızı bilmiyordum. Üzüldüm. Çok iyi arkadaşım. Nedense bu oyunu sevmedi büyükler.

Mahallede çok güzel ahşap bir ev vardı. Arif Mardin ile arkadaşları orada buluşup caz yaparlardı. Herhalde ilk cazcılar onlardı. Ben de gider onların yanında dururdum. Beni çok severler, davul çaldırırlardı. Bir gün oradan geçerken baktım bizim kız balkonda. Beni görünce bağırdı:

– Müjde !

– Ne müjdesi ?

– Ben hamileyim !

Hamileliği falan ben nereden bileyim ? Ama başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Aradan bir hafta ancak geçmişti. Donakaldım. O bağırdı yine...

– Beni alacaksın !

Hemen kaçtım. Bir daha oradan geçemedim. Arif abilere caz dinlemeye de gidemedim. Uzaktan gözlemeye çalışıyorum. Bir yaz boyunca karı ne kadar şişti diye gözledim. Bir gün kapı çalacak “Al çocuğumu” diyecek diye ödümlü bekliyordum. Karşıcınla ilk maceram. İlkokulda. Kızın adı yok. Uçmuş gitmiş.

Sarıyer’in ilersu sokakları Yeni Mahalle İlkokulu’nun karşısında bir

bilardocu vardı. Oraya takılıp Amerikan bilardosu oynar, oradan da Kavaklar'a giderdik. Tanıdığımız kızlar vardı. Tanımaktan kas-tım, bildiğimiz... Onların orada olduğunu biliyor, gidip yanların-dan geçerken poz atıyorduk. Poz atmanın bir raconu vardı. Saç-lar taranır, baygın bakılırdı. Dolayısıyla herkes poz atmaya geldi-ğini anlardı. Bir gün mahallenin delikanlıları etrafımızı çevirdi. Balıkçı çocukları. Deli Lazlar. Hepsi bıçaklı.

– Hayrola! Ne arıyorsunuz burada?

– Hiç, geziyorduk...

Kalabalıktılar. Güçlü kuvvetliler. Dayak yiyeceğimiz kesindi. Biri, elebaşı olan yaklaştı. “Ben seni tanıyorum” dedi. Ben de he-men “Ben de seni tanıyorum” dedim.

– Sen iyi çocuksun. Sarıyer’de oturuyorsun değil mi?

– Evet. İyi çocuğum.

Bizim evin önünde tahlisiye istasyonu olduğundan ve oradaki kayıkçılarla arkadaşlık ettiğimden ve onlardan birinin oğlu oldu-ğundan tanıyormuş meğer... Yabancı değilim yani. Üstelik iyiyim de. Cesaret verici gelişmeler...

– Madem tanışıyoruz, buraya kadar da gelmişiz, geri mi döne-lim şimdi? İzin verin de şöyle bir gidelim. Hatta siz de bizi koru-yun... Yabancı diye birileri gıcık kapmasın bize...

Gönülsüz de olsa kabul ettiler. Biz de gittik kızlara pozumuzu attık. Attık da rahatladık.

Bir de piyasaya çıkmalarımız vardı. Saat beşten sonra Sarı-yer’de bütün konakların önüne koltuklar atılır, çaylar demlenir, ev sahipleri ev önünde oturup sohbet ederken herkes yollara dö-külür, oradan oraya yürünürdü. Ahalinin yarısı Rum, yarısı Erme-ni, kalanlar Levanten, giyinilir kuşanılır “piyasa” yapılrđı. Biz de piyasaya çıkardık. Böyle hoş bir dünya vardı Sarıyer’de.

Arif ve Betûl Mardin’in yaşadığı Necmettin Molla Köşkü’nün sı-rasında bir gazoz fabrikası, bir de sebil vardı. O çeşme benim kâ-busumdu. Çünkü anneannem damacanayı verir, beni taze su al-maya yollardı. Nasıl utanırdım. Benim gibi fiyakalı bir çocuğa su taşıtmasına dayanamazdım. Bu kadar iyi poz atan biri nasıl su ta-şırdı? Kimse görmesin diye koşa koşa, hızla gider gelirdim. Koca-taş’ı geçince de bir açık hava sineması vardı. Sinemanın sahibinin kızı da dillere destan bir güzeldi. Akşamları piyasaya bisikletle çı-kardı. Çok afilydi. Kız bisikletine değil, erkek bisikletine binerdi çünkü. O zaman şort giyen ender genç kızlardandı. Birkaç yaş bü-yüktü benden. Beni yakarak kapı bisikletini önüne oturtar, bir aşağı bir yukarı gezdirirdi. Büyükdere’ye kadar gider gelirdik. Yıllar yıllar

sonra, İzmir'de bir oyundan sonra bir kadın geldi. Topluca, ufak tefek bir kadın. Bir yerden tanıyacağım, sesi de yabancı değil. "Sen kimsin?" dedim... "İşte ben oyum" dedi. Sinemacı babası Gülriz'in babasının arkadaşı olduğundan, takip etmiş yılların nasıl geçtiğini. Öyle buluştuk bisikletli ablayla kırk yıl sonra...

Böyle geçti çocukluk. Hem kent, hem köy olan İstanbul'da. Köylü işgaline uğramamış, kendi köylüsü olan, yerel renkleri unutulmaz İstanbul. Boğaziçi. Sarıyer. Oradaki kendi evimizdi. Annem sıkıldıkça başka yerlerde yazlık kiralar, şehir içinde yeni bir sayfıyeye gitmek bana büyük keyif verirdi. Sarıyer'de çok uzun yıllar oturduk. Teyzeler, amcalar, yirmi kişi birlikte yaşadık. Kazanlarla yemek pişerdi. Devamlı denizle içiçeydim. Evde oturmaya dayanamaz, her fırsatta sahile inerdim.

Keman hikâyesi Sarıyer'de de keyfimi kaçırdı. Benim için keman çalışmak ev hapsi demekti ve annem bu işten hiç vazgeçmedi. Her gün iki saat keman gıygıylatıyorum, büyük gözaltı ancak öyle bitiyordu. Bisiklet sefalarına, denize, bilardo oynamaya gitmek, gözümde birer kahraman olan balıkçılarla arkadaşlık etmek varken, keman da keman... Oysa dışarıdaki yaşam ne kadar renkliydi. Arnavut dondurmacı ne güzel dondurma yapardı. Eve kilolarca aldığımız için Şakir Amca'nın karşısında mahzun bir poz alıp ezik ezik durunca, bize birer top bedava verirdi.

– Teşekkür Şakir Amca. Evde bana çok az düştü de...

Börekçi keza. Nefis. Sarıyer börekçisi. Tak taka tak taka tak taka... Davul çalar gibi keserdi tezgâhtaki börekleri. Bir çocuğun gözünü boyayacak çok şey vardı sokakta. Keman çalmak dışında her şey çok güzeldi.

Bir gün yine keman çalışırken kapı çaldı. Birilerinin geldiğini duydum ama çalmayı bırakmam yasaktı. Derken annem geldi telaşla...

– Engin bak, bu bir mucize. Çabuk gel.

Aşağı indim. Koca mermer holü aştım. Salonda klasik bir aile oturuyordu. Tombalak adam, tombalak hatun, tombalak kızları. Hepsisi siyah giymiş. Adam beni görünce ayağa kalktı, bana doğru gelip sarıldı ve bağrına bastı.

– Evladım sen misin o?

Sonra diğerlerine döndü.

– İşte karşınızda geleceğin virtüozu.

Vaziyeti hemen anladım. Hayırlı bir iş değildi bu. Konu yine kemanla ilgili olmuştuk.

Engin oğlum, bak bu amca Needet Remzi Atak. Konservatu

arın başı. Devlet Senfoni Orkestrası'nın başkemancısı. Sokaktan geçerken senin çalışını duymuş, çok beğenmiş. Gördün mü şimdi çabalarının sonucunu?

Ben bir sonuç görmemiştim. Ama bu amcadan bana fayda gelmeyeceğinden emindim. Amca gözlerimin içine bir cevher bulmuş gibi bakıyordu...

– Bu çocuk bir harika olacak hanımefendi. Onu bizzat ben yetiştireceğim ve Türk milletine büyük bir armağan vereceğim.

Adam o kadar hamaset yapıyordu ki, annem neredeyse mutluluktan bayılacaktı. İltifat seremonisini çay ikramı izledi. Telefon numarasını alıp gittiler. En azından şu an için vartayı atlattım derken, annem korkunç gerçeği dile getiriverdi:

– Duydun mu Engin, duydun mu? Günde sekiz saat çalışman gerekiyormuş...

Nasıl yaparım? Günde sekiz saat nasıl keman çalışırım? Hayat dışarıdayken ben nasıl keman hapsine dayanırım?

Yeni programım hemen belirlendi. Ancak sabah kalkıp durmaksızın çalışırsam yüzme antrenmanına yetişebiliyordum. Dayanılır gibi değildi. Çalışıyorum çalışıyorum, saatler geçmiyordu. Biraz durdum mu hemen annemin sesi duyuluyordu:

– Engin! Neden durdun yavrum?

– Çok yoruldum anne.

– Tamam. Yoruldunsa biraz dinlen, sonra devam...

Bu mazeretin işe yaradığını görünce bir plan yaptım. Dinlenme sırasında hiç çaktırmadan pencereden kaçıp doğru yüzmeye gittim. Döndüğümde yakalanmışım tabii. Ama artık dayak yemeyecek yaşıyordum. Hakaretin bini bir paraydı ama yılmadım.

– Anne boşuna uğraşma, kaçacağım.

Kaçtım da. Hep kaçtım. Bir süre böyle gitti. Sonra da koleje başladım ve kemandan kurtuldum. Beni kemandan tiyatro kurtardı. Artık kemancı değil tiyatrocuydum. Ne yapıp edip o kola seçilmiştim. Kurtarıcıma dört kolla sarıldım. Hayat boyu ne o beni bıraktı ne de ben onu terk ettim.

İstanbul'la tanışma

Yaş on iki. Engin, Robert Kolej öğrencisi. Okul bir cennet. Kelimenin iki anlamıyla da üstelik. Harika bir doğa, yemyeşil bir orman içinde, Boğaziçi ayaklar altı. Güzel kızlar, Amerikalı hocalar, ders dışında insanı çeken birçok ilgi alanı. O güne kadar okul dendiğinde akla gelen olumsuzlukların hiçbiri yok. Türkiye'de değilim sanki. Kocaman bir fanusun içinde, dışarıdaki bütün gerçeklerden korunarak, yahtılmış, idealize edilmiş bir yaşam başlamıştı. Edebiyat bölümünü seçtim.

Çocukları hayatı tam tanımaya başlayacakları çağda, yaşadığı ülkenin gerçeklerinden arındırılarak tasarlanmış bir kampüse kapatmak diye bir çabaları olduğunu sanmıyorum. Ama bir Amerikan koleji standartlarını olabildiğince İstanbul'a taşımış, köklü bir kurumdu ve eğitime yaklaşımında elitizm ön plandaydı. Okul hayatı ve tiyatro bir arada çok iyi gidiyordu. Entelektüel birikim içini doldurmaya başladı. Bunun ne müthiş bir teçhizatlandırma olduğunu yıllar sonra fark ettim. Bazı şeyler ancak geriye bakınca anlaşılıyor ve doğru değerlendiriliyor.

Hoştur ki, İstanbul'u gerçek anlamıyla kolejin bu sokaktan kopuk ortamında tanıdım. Hilary Sumner-Boyd, dâhi bir hoca. Öğretime derin bir eğitimci gözüyle bakardı. Her hafta kentin en önemli yerlerine gezi düzenler, sonradan çok güzel bir kitap haline getirdiği tarihten süzülen öykülerle, bizleri yaşadığımız yer hakkında bilinçlendirirdi.

Bir kenti sevmek onu bilmekten geçer. Madrid'i, Prag'ı, Paris'i sevmek için görmek yeterli gibi gelebilir. Ama bir kentin plastik dokusunun ardında yatanları bildikçe, estetik gerçek değerini bulur. Cebinde Freud, Jung, Nietzsche, Mozart, Wittgenstein olmadan zaman geçiren okuyucu ne fark edebilir? Ne fark kalır?"

Öyle bir ufuk kazandırdı ki o geziler... Bizans ve Osmanlı'yı avuncunun içi gibi bilen, eğitimci sansürüne takılmadan her şeyi anlatan bir rehberin eşliğinde muhteşem bir İstanbul ve imparatorluklar mirası serildi önüme. Mitolojiye de onun sayesinde merak sardım. Mitolojiyi bilmeyi ve yaptığım işlerde kullanmayı hep sevdim.

Yıllar sonra yaşadığım harika bir macera bile kolej yılları sayesinde gerçekleşti. Altın postu aramaya gidenlerin ünlü öyküsünü baştan yaşamak her mitoloji meraklısına nasip olmaz. Seferis'in

Gecenin kokularıyla yoğun kıylara demirledik gemiyi,
kuş cıvıltıları, suları
elimizde anısını bırakan büyük bir mutluluğun
ama hiç sonu gelmiyordu bu yolculukların.
Ruhları bir olmuştu küreklerle, ıskarmozlarla,
asık yüzlü pruvasıyla geminin,
dümen suyuyla bir,
yüzlerinin görüntüsünü bozan sularla bir.

diye tanımladığı argonotların arasında, Argos'un güvertesinde buluvermiştim kendimi.

Muhteşem bir efsane "Altın Post". Yitirilmiş gerçeğin ta kendisi aslında. O gemiye sadece aynı amacı taşıyanlar binebilir. Ancak argonotlar amaçlarına ulaşamayacaklarını bilseler de sonuna kadar giderler. Türkiye'de tiyatrocü olmak da argonotluğa benzer. Ben zor da olsa altın postu bulabilmiş olanlardan biriyim. Farkım, belki de buldukça yeniden aramaya çıkmam. Belki de Argos'a binmiş Sisyphos'um ben. Tanrılar Sisyphos'u bir kayayı dağın tepesine kadar çıkarmaya mahkûm eder. Sisyphos kayayı tepeye kadar getirir, taş tepeye gelince kendi ağırlığıyla yeniden aşağı düşer. Tanrılar, yararsız ve umutsuz çabadan daha korkunç bir ceza olmayacağını düşünmüşlerdir. Ama Albert Camus, Sisyphos için "Kayasından daha güçlüdür" der. Argonot olmak da güç gerektirir.

Aynı Sisyphos ya da yazılı kaynakları inceleyerek Argos gemisinin tıpkısını gerçekleştiren Tim Severin'inki gibi az bulunur bir güç gerekir tiyatrocuya. Yılmama gücü. Argonotların serüveni, yüce kahraman Iason ile kudretli büyücü Medea'nın aşkı ve altın post, yalnız mitolojinin değil edebiyatın da gözde konularıdır.

Iasson'un yolculuğunu tekrarlamak üzere yola çıkmış Tim Severin ile her meslekten İngiliz ve İrlandalı argonotlar, Yunanistan'dan Hopa'ya ulaşmışlardır. İstanbul'da bir ilişki kurup buluştum.

Bir tek çivi bile kullanmadan, aynı tekneyi zamansız devirlerin teknolojiyle yapmış, içine bir sürü akıllı deli doldurmuş, yola koyulmuşlardı. Okumuşu da, fotoğrafçısı da, yazarı da, çizeri de kürek çekiyor, tayfalık yapıyordu. Kaptanı buldum. “Aman ben de kürek çekeyim” dedim. Provalarım olduğu için ancak birkaç gün onlara katılabilecektim. Koz olarak da, denizciliğimi ve Boğaz’ı çok iyi bilmemi kullandım. Bunun kaptan için önemli bir veri olacağını biliyordum. Çünkü kâhin olan Kral Phineus, argonotlara Boğaz’daki çarpışan korkunç kayalardan nasıl geçmeleri gerektiğini anlatmıştı. Önleri sıra bir güvercin uçurmalarını, kuş kayalıklara yakalanırsa onların da yolculuktan vazgeçmelerini önermiş, güvercin sağ salım geçerse, kayaların bir kez daha açılmasını bekleyip, var güçleriyle küreklere asılmalarını söylemişti. Efsaneye göre argonotlar kralın dediğini yaptı. Kayalar güvercinin sadece birkaç kuyruk tüyünü yakaladı. Argonotlar da çarpışan kayalıkların arasından geçti, ama yine de Argos’un kaçı biraz hasar gördü.

Bunu ben biliyordum. Kaptan da efsanede anlatılanları biliyordu. Üstelik, Truva Savaşı’nın kahramanı olan Akhilleus da bir argonot olan Peleus’un oğluydu. Schieleman efsaneye inanıp Truva’yı bulduğuna göre, pekâlâ çarpışan kayalar da gerçek olabilir. Sonuçta altın postu almak için sefere çıkan ilk argonotlar, Truva Savaşı’na katılanların babalarıydı. Bu durumda ben de pekâlâ bir Anadolulu olarak Herkül’ün soyundan geliyor olabilirdim. Henüz barış halinde olduğumuza göre de kaptanın yerel destek almasında beis yoktu!

“Peki” dedi ve bana kürek çektirmeyip yanına aldı. Nerede ters akıntı, nerede kanal olduğunu adım adım bildiğimden, hemen kaptan yardımcısı oldum. Rumelifeneri’ne kadar güzel güzel gittik. Sonra küreğe geçebileceğimi söylediler. Ama önce su almam gerekiyordu. Yanıma iki kişi aldım ve şortlarla karaya çıkıp nasıl olsa bir sebül vardır diye camiye gittim. Sakallı imam “Hop nereye?” dedi.

– Su alacağız. Teknede yabancılar var da...

– Alamazsınız.

– Ne demek alamayız? Allah’ın suyunu kuldan mı esirgiyorsun?

– Haşa! Suyu alırsınız da bu kılıkta camiye giremezsiniz.

Kendi memleketimde su alamadığım için gücendim. Yanımdakilerden de utandım. Ama sonra düşündüm de imanı haklı buldum. Hangi kiliseye ya da sinagoga kıcında şortla girebilirsin ki bu dünyada? Süresiz, yitirilemez kitap kavgası geldik <http://ranyey.org> ve başladım kürek çekmeye

Devamlı çene yarıştırdığınız için yavaş gidiyoruz. Kürekler de çok ağır. Ucuna yakın bir kurşun ağırlık var. Asılıyorsun küreğe, tekrar gelirken o ağırlık yardım ediyor. Neyse ki randa bir yelken var. Orsa gidilmiyor ama arkadan esti mi, pupa yelken iyi. Böyle böyle gittik ve mitolojide zumanın zırt dediği Boğaz çıkışına vardık.

Boğaz'ın "konuk kabul etmeyen hırçın deniz" Karadeniz'e açılışında gerçekten birbiriyle çarpışıyor hissi veren kayalar vardır. İlk Argos işte burada çuvallamış. Çünkü kayalar köpek dişleri gibi yüzeye havlar. Havlayan kaya ısırır da... Feci bir akıntı olduğundan, yerlerinden oynar gibi görünürler. Çok geminin önüne geçip yol kestiği vardır. Bütün bir denizcilik tarihini orada görmek mümkündür.

Benim tarihimde de yeri var buranın. On beş-on altı yaşında bir grubuz. Bebek'te oturuyoruz. Bir gün takımı toplayıp bir maceraya atıldım. Kaptan ve elebaşı olarak; kıcı kırık, Visconsin su motorlu tek çifte kayıkla nevaleyi toplayıp Şile'ye gitmeye karar verdim... Şile nerededir? Kaç mil mesafedir? Ne kadar zamanda gidilir? Aklımıza gelen sorulara hiç takılmadan öğle vakti yola çıktık. Kimseye de niyetimizi söylemedik tabii. On iki kişi varız ve eğlenmeye gidiyoruz. Kim tutar bizi!

Git git bitmiyor tabii. Çıktık Boğaz'dan. Karadeniz pek uysal o gün. Yemekler yeniyor, şarkılar söyleniyor, herkes pek mutlu. Sorun yok. Ama Şile de ufukta yok. Akşam çökmeye başladı. Şile'nin ışıkları yerine dolunay aydınlatıyor yolumuzu. Saatler geçti. Hepimizin evinde panik başlamış olmalı. Biliyoruz ama o konuda suspusuz. Kimsenin umurunda değil ya... Ok yaydan çıkmış bir kere. Geri dönüş de mümkün değil. Her burnun arkasında Şile bekliyoruz. Daha önce karadan gittiğimden, bizi bir fenerin karşılayacağını biliyorum. Sonunda fener güvenimi boşa çıkarmadı. Baktım çakıyor. Ama hâlâ uzak. Üstüne bir de dümen teli koptu. Yön veremiyoruz artık. Hemen bir gönüllü istedim. Tekneden sarkıp telin koptuğu yeri buldu. Ayaklarını ben tutuyorum. Hangi ayağını çekersem o yöndeki teli çekiyor ve yönleniyoruz. Dâhiyane fikir! Sahile yanaşırken dalgalar bizi alabora etti ama sorun değildi. Nasıl olsa sığ. Aldık tekneyi yedeğimize, yürüyerek çıktık sahile. Ne görelim? Şile'nin tahlisiye istasyonu memurları bizi beklemiyor mu?

– Neredesiniz lan pezevenkler? Saatlerdir sizi bekliyoruz. Siz kendinizi ne sanıyorsunuz?

Ardından jandarmalar, Biz kitap okuyoruz. Mağaziler izimizi sürerek denize açıldığımızı öğrenmişler. Riva'dan bu yana dört tahl-

lisiye istasyonuna haber salmışlar. Onlar yol boyu bizi gözetleyip Şile'ye uzandığımızı tespit etmişler. Bütün Bebekli aileler panik-te... Ertesi gün otobüsle döndüğümüzde evdekilerin sağ salim bulunmuş olmamızdan dolayı sevinçleri geçmiş, hiddetleri berdaim-di... Anneler aygın baygın, babalar öfkeli. Ama ne önemi var? Biz müzaffer denizciler acayip eğlenmiştik...

Dönelim Argos'a... 30 yıl önce provasını yaptığım yolculuktayım. Rumelifeneri'nin antik çağdaki adı Panium. Köyün açıklarındaki bu kayaların adı da Kyanae ya da Symplegadae. Bugünle tüm zamanların birbirine karıştığı bir an yaşıyorum. Altın postu arayan argonotların arasındayım. Gök gürültüsünü andıran seslerle birbirlerine çarpan, sonra uzaklaşan büyülu kayaların arasından şarap renkli bir güvercin uçurmak yerine, ben yol tarif ediyorum. Dümenici Tiphys'e yol gösteriyorum. Daha ne yapayım?

Geçtik gittik kayaları. Şile'ye geldik. Üç gün sonra yoldaşlarımla vedalaştım. Orada yatıp kalktığım, aşcının lezzetlerinden tattığım, mitolojideki tanımlara uygun yaşadığım bu anılar yumağının sonu. Hepsinden ayrı bir kazanımım daha var. Bu söyleyeceğimi ne Homeros bilir, ne de *Argonotika*'nın yazarı Rodoslu Apollonios... Sadece argonotların bildiği bu büyük sırda hiçbir yazıtta rastlayamazsınız. Çünkü mitolojide başrolde doğaüstü varlıklar vardır ve onlar sıkışmazlar!.. Oysa biz ölümlüler, pekâlâ sıkışırız.

Teknede tuvalet yok. Sıkışmaya başladım. Önce kim nasıl yapacak diye gözlemledim. Küçük aptes kolay. Ama hareket halindeki, iki yanından kürekler sarkan, elli kişilik teknede büyüğünü nasıl yapacaksın? "Nasıl olsa onlar da ölümlü, biraz bekleyeyim, birininki gelecek" deyip bekledim. Az sonra biri kalktı baş tarafa gitti. Uçkurunu toplayarak döndü. Sonra biri daha. Bu işin coğrafyasının başta olduğunu anladım. İyi de nerede?

Eski Yunan tirandillerinin önünde bir boynuz vardır. Bugün büyük tankerlerde de olduğu gibi, suyu yaran ve gövdeye karasabanı gibi hafif yol açan bir çıkıntı. Argos'da da öyleymiş meğer... Merdivenle inilen o çıkıntıya çöküyorsun ve popon deniz suyuyla yıkanarak çok keyifli bir şekilde hacetini görüyorsun. Böylece bu önemli bilgiyi de Argos literatürüne eklemiş olalım...

Bilgi bilgiye ekleniyordu. Daha orta üçte, çok iyi yabancı dil eğitimi almış, edebiyat hocamızın yönetiminde oyunlar hazırlar hale gelmiştim. Sahne söz konusu olduğunda en göze çarpan öğrenciydim. Tiyatro öyle başladı. Kısmen yakın çevreye açık olan oyunlarda seyirciden o kadar uzaklaşıp alaycı bir tiyatroyla olan birlik-teliğine kimse kayıtsız kalamıyordu. Yol önünde çizilmeye başla-

mıştı. Bana gösterilen yön doğruca YALE Drama School'u işaret ediyordu. Daha lise öğrencisiyken alınyazım değilde de, onu nere-de kaleme alacağım ortaya çıkmıştı bile. "Bu çocuk tiyatro okumalı, bunu da Amerika'da yapmalı."

Babanı ve annem tabii ki bu yönlenmeye taraftar değildi. Varlıklı bir aile sayılmazdık. Orta sınıf bir burjuva ailesiydik. Babamın memuriyeti ve bazı özel işleri vardı. Annem de ev hanımıydı. İşin malî boyutu ayda 140 dolar gibi yüksek bir meblağ gerektiriyordu. Dolar 1 lira 80 kuruştı. Para da paraydı yani. Yine de bu sorun bir şekilde çözülebilirdi belki ama aileden ayrılmak, o zaman şimdikinden çok daha uzak olan Amerika'ya gitmek ve tek başına bir maceraya atılmak delikanlıdan çok ailesinin cesareti-ne kalmış bir karardı.

Klasik denebilecek bir ikna süreci yaşadık. Bir yanda oğlunun gönülden koptuğu belli olan dileklerine karşı koyamayan yufka yürekli annenin desteği, diğer yanda "olmaz öyle şey" deyip kesip atan dediğidedik baba sertliği. Ataerkil toplumların kaderidir, ananın dediğinin olması. Gizli iktidar hep onlardadır çünkü. Annem de pekâlâ tanıdıklarının çocukları olan Şirin Devrim'in, Hal-dun Dormen'in, Tunç Yalman'ın YALE'de okuduklarını biliyordu. Onlar yapmış da ben mi yapamayacaktım? Beni sahnede Othello oynarken izleyen Mina Urgan, Nur Sabuncu, Şakir Eczacıbaşı da babama karşı kullandığım güçlü silahlardı. İkna sürecinin sonunda babanı "Tamam, yollayacağım seni" derken sesinin tonunda okula kabul edilmemem olasılığına duyduğu güven gizliydi.

Tamamen baba eline bakıyordum. Başvurdum. Okula kabul edildim.

8 eylül 1955

Bu aynı zamanda karşı apartmandaki sevdiğimden ayrılmam anlamına geliyordu. Bir Rum kızıydı. Kasabın kızı. Evgenia... İlörtümüz çocukluktan başlamış, delikanlılıkta sürüyordu. Kayıkla dolaşırdık.

- Bugün gidiyorum. Amerika'ya. Çok uzak biliyorsun.
- Güzel. Gelmezsin de sen artık.
- Nereden biliyorsun ?
- Hiiç.

Zordur şu vedalar. Gelmeyeceğimi biliyordum ben de. Zaten uğrunda hayat değiştirecek bir aşk da değildi bizimki. Derken bir telaş bulutu kapladı ortalığı. Bir gürültü. Kazancı Yokuşu'ndan yukarı bakan korku dolu suratlar...

- Buraya da geliyorlar...

Neler olduğunu anlamak zordu. Meğer, Beyoğlu'nda daha önce işaretlenmiş dükkânlar yerle bir edilmiş, kışkırmış çapulcular Taksim'den Bakırköy'e kadar birçok yerde yangın çıkartıyor, gayrı Müslimlerin mallarını yağmalyordu. Sokaklar kırık dökükle doluydu. Basmak için Rum ve Ermenilere ait ev ve işyeri arayanlar terör estiriyordu. Haberler hemen yayıldı.

- Patrik'in Tarabya'daki evi ateşe verilmiş.
- Rum ve Ermeni hastanelerine bile saldırıyorlarmış.
- Gayrı Müslim mezarlarını açıp cesetleri sokaklarda sürüyorlarmış.

Saldımlar, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evi Yunanlıların bombaladığı haberinin radyodan okunması ve *İstanbul Ekspres* gazetesinin 2. baskısında yazmasıyla başlamıştı.

Kızın babası titreyen elleriyle dükkânın kepengini kapatmaya çalışıyordu. Bakal ne yapacağını şaşırmıştı. Murangoz "Adres

almışlar, kim zengin, kimde para var her şeyi biliyorlar” diye bağınyordu. Güzelim Ayaspaşa can derdindeydi. Önce etrafı kola-
 çan ettim. Çok organize bir eylemdi. Kıyamet kopuyor, daha da
 kopacağa benziyordu. Sonra kasabın evine gittim. Zavallılar aile-
 cek sinmiş, başlarına gelecekleri bekliyorlardı. Hayranı olduğum
 kıza baktım. O da çaresiz bana bakıyordu. “Gelin” dedim. “Bize
 gidiyoruz.”

Tedirgin aileyi bizim alt kata yerleştirdim. Şansımıza o sıra boş
 bir daire vardı. Olaylar yatışana kadar orada kalmalarını, dışarı
 çıkmamalarını, ihtiyaçlarının karşılanacağını söyledim. Apartma-
 nın emektar bir Kürt bekçisi vardı. Hemen onu buldum.

– Bekçi Dayı, kasabın ailesi iki numarada. Ne yap et, onları ko-
 ru. Başlarına bir şey gelmesin. Etraf güvenli olana kadar burada
 kalacaklar.

- Merak etmeye Engin Bey. Onlar bizim de komşumuzdur.
- Gerekirse tabancanı da kullan.

Tabancası olduğunu biliyordum. 6 Eylül 1955 tarihinde, o Rum
 aileyi barbarların elinden kurtardım. İki gün sonra, muhtemelen
 onlar evlerine dönerken, ben Amerika’daydım. Uçak New York’a
 indi. New Haven’a geçip, yurda yerleştim. Burası tiyatroyla yaşı-
 yan bir şehirdi. Broadway’e giden bütün oyunlar açılışlarını bura-
 da yapardı. Hemen sınıfımı bulup okula başladım. 8 eylül günü ilk
 derse girdiğimde, oradaki herkes 6-7 Eylül olaylarını duymuştu.
 Ben sınıfa “Barbar Türk” olarak girdim. Tüm bakışlar üzerimdey-
 di ve içinde bulunduğum ortamda hiç rahat değildim.

Rahatsızlığımın sebebi sadece yeni sıfatım da değildi. Üniver-
 siteye girer girmez bir şey bilmediğimi de fark ettim. Sınıf arka-
 daşların dünya tiyatrosunun o an bulunduğu yeri, yönetmenleri,
 oyunları tartışıyorlardı. Bense çok taze, toydum. Profesyonel ti-
 yatroyla hiçbir ilişkim olmamıştı. Onların hepsi bir şeyler yap-
 mıştı ve bu ürkek barbarın aralarına katılmasına anlam veremi-
 yorlardı.

23 Nisan’da okulda oynadığım Cezmi Bey rolünün de, Nanuk
 Kemal’in *Vatan Yahut Silistresi*’nin de burada hükmü yoktu. Şe-
 hir Tiyatrosu’na gitmiş, orada Anouilh’in *Beyaz Güvercini*’ni iz-
 lemiş olmanın getirdiği bir ayrıcalıktan da söz edilemezdi. Ama
 ben de onların yapamadığını yapmış, Robert Kolej sahnesinde
 Othello’yu oynamıştım. Yönetmen kim miydi ? Hillary Sumner-
 Boyd. Nasıl tanımazsınız ? Lise öğretmenim dedim ya.

Sahneler yapmaya başladık. Benimki sınıf. Konuşma iyi. Ame-
 rikalılara göre harika bir İngiliz aksanıyla konuşuyorum. Ama

sahne tasarımı sıfır. Öyle böyle, bu deveyi gütmek gerektiğini biliyordum. Her duyduğumu kaydederek, her bilmediğimden utanarak ama benden her isteneni yaparak dersleri geçmeye başladım. Bu dört yıl böyle geçecekti ve başka yolu yoktu... Ne de olsa o çok istediğim sahne artık ayaklarımın altındaydı. Oyunculuk ise elimi uzattığımda dokunabileceğim kadar yakın...

New York kazan kim kepçe?

Bellek ve yaş

Hep şunu duydum: “Engin bunu nasıl yaparsın?”

Daha küçücüğüm. Yatağımın çevresi parmaklıklı. Kakam geldi. Çıkamadığım için kızıp yatağın ortasına yapıverdim. Onunla da kalmayıp, marifetimden el işi, göz nuru köfteler yapmaya başladım. Sonra köfteleri duvara çaldım.

– Enginnnnn, ne yaptın?

Gözümün önünde o an. Desenli duvarlı çocuk odası!

Belleğim çok geriye gidebiliyor. Atatürk’ün cenazesini çok net hatırlıyorum mesela. Bir akraba evindeydik. Herkes orada toplanmıştı. Kortejin geçtiği Dolmabahçe-Sirkeci hattında bir yere gitmiş olmalıyız. Balkondan bakıyorum. Altımızdan siyah atların çektiği top arabası geçiyor. Kulaklarımda sesler. Askerlerin ayak sürüyerek taban kaldırmadan yürüyüşleri. Herkes ağlıyor. Hıçkırıklar. “Ahh yavrum” diye bir teyzenin feryadı. Üç yaşında olmalıyım. O ana defalarca geri döndüm.

Bir de bugün var. Bugün yaralı olmasam nasıl davranırdım? Bu çok ciddi bir soru. Ameliyatlar sonrası çok daha sağlıklı olarak yolumu sürdürüyorum. Uslu bir yaşlıyım galiba. Yaşımdan büyük işlere kalkışmıyorum. En çok istediğim film yönetmenliğinden bile vazgeçtim. Senaryom çekilsin diye koşturuyorum ama yönetmenlik için geç olduğunu kabulleniyorum. “Afrodit” On yıldır rafta duran projem. Şimdi tam zamanı.

Ölüm korkutmuyor. Çat diye her an kontak atabilir oysa. Hiçbir garantisi, tedbiri yok artık hayatın. Checkup, anjiyo falan tamam ama nereye kadar? Bir yere... Dedim ya, korkutmuyor. Kaç kere yakama yapıştı, hep ben kazandım. Kaç sıfır galibim düşünün... Bir kere de rakip kazanacak. Bunu kabullenince korku kalmıyor. Kaldı ki ben, habesim de öldüm. O sorunun ne demek ol

duğunu biliyorum. Yok olmayı tatmış şanslılardanım.

Altın yapmaya kalkışan adanın öyküsünü bilir misiniz? Adanın birine yoksulluktan gına gelmiş, altın yapmaya karar vermiş. Sormuş soruşturmuş, bir büyücü bulmuş. Cadı büyücüye yalvarmış.

– Çocuklar perişan, ben bittim. Çalıp çırpacak adam değilim. Bir tarif ver de bir torba altın yapıp kurtulayım bu halden. Sonra tövbe, bir daha bir şey istemem.

Büyücü çok güzel bir tarif vermiş:

– Yeni doğmuş yarasanın kanını akıt, kaplumbağa kabuğunda kaynat, davul tozu, minare gölgesi serp, üzerine yılan sidiği gezdir, üç dolunayda mezarlıkta beklet, servi tepesinde kaynat, üstünü kapat, ışık aldırma, doğumgününde dışkının üstüne dök, altın olduğunu göreceksin... Yalnız, sakın unutmayasın. Bunları yaparken aklına timsah getirme! O zaman büyü tutmaz.

Benim de bir timsahım var. Her ne kadar hafife alıyor, delikanlıca davranıyorsam da onun bilinçaltında yattığını biliyorum. Bu yeni başladı. Bugün var olup, yarın olmayabilme riski. Bu riskle birlikte yaşamak. Her dakikanın önemini kavriyorum. Tuvalete giderken düşüp kalıvermeyi kurguluyorum. Bu korkutmuyor. Ölümün ne olduğunu biliyorum. Önemli olan, başkalarını o ana hazırlayamamış olmak. Sonraki yirmi dört saatte neler olacak? Gülriz ne yapacak? 50 yıldan sonra onu tek başına bırakmaktan korkuyorum.

Oysa kendimi ölümsüz görürdüm. Ta ki bıçak saplanana kadar. Ondan sonraki nekahat devresi, gitmenin ne demek olduğunu öğretti. Felsefi bir boyutu yok. Çok daha pragmatik bir şey. Bir sabah kendimi iyi hissetmiyorsam hemen eksik kalanlar aklıma geliyor. Anahtarlar, dosyalar, yapılacak işler. Not almam gerekenler. Sonra kendimi yakalıyorum. İlginç bir süreçtesin diyorum. Oysa yaşamın kıyasına gençken yaklaştığımda bütün bunlar olmazdı. O zaman ölmek sanki daha olağan, zor olansa yaşamaktı. Şimdi bütün sırların hayata dair olduğunu görüyorum, ölümün hiçbir sırrı yok.

Aş ve iş

Tek derdim biraz para kazanmaktı. Gülriz, Amerika'ya okumaya giden çocukların yokluktan bahsetmesini komik bulur. Her zaman bir garanti vardır çünkü. Şartları beğenmiyorsan dönersin. Ne kadar karamsar olsan da umutsuz değilsindir. Ama bu değerlendirmeyi yaşın kemale erdikten sonra, umutsuz aç kalmanın ne demek olduğunu anlayabildiğin zaman yaparsın. Yirmi yaşında, evinden uzakta, tiyatro aşkına var olma çabasıdaysan, üstelik bir de açsan, kurtuluş geri dönmek olmuyor..

Büyük çöküntü. Hayatımın en sıkıntılı dönemi. Ne çalışabiliyor, ne okula gidebiliyordum. Kahvede oturup, bir kahveyle günü geçirmeye, bir çıkış yolu bulmaya çabalıyordum. Beleş eklemek ve ketçapla karnımı doyurmak bir şikâyet konusu değildi ama gerçektir. Fiziğim bozulmuştu. İnsan içine çıkamıyordum. Ölümünden dönmüştüm.

Gözümü ambulansta açtım. Başımdaki doktor "Dayan, ölme sakın. Burada ölüp üstüme kalma" diyor, bir taraftan kafama dikeş atıyordu. Orada ölmemeyi ben de tercih ederdim kuşkusuz. Tam her şey yoluna girer gibi olmuşken... YALE'den kurtulup, kapağı New York'a atmış, devlerin arasına girme kapısı olan Actors' Studio'ya kafamı sokmuşken...

YALE'de yaz tatiliyle birlikte turne furyası başladı. Öğrenci grupları en ücra kasabalara gidip belediye tiyatrolarında oynar, hem deneyim hem harçlık kazanırdı. İyi işti. Haftada on dolara oyunculuk yapmaya öyle başladım. İlk kazandığım tiyatro parasıydı. Oyunculüğün yanında yönetmenlik de yapıyordum. Önce kendi projelerimi yaptım, sonra da daha büyük prodüksiyonlarda rol aldım. Çapek'in *Adam The Creator* ve Strindberg'in *XII. Charles*'indeki performansımı çok ses getirdi. Sonra da filmler

deki gibi bir sahne yaşadım.

*XII. Charles'*ın temsilinden sonra Maynard Morris sahne arkasına gelip beni kutladı. Adam öyle böyle biri değil, Marlon Brando'nun ajanı! Ardından bütün duymak istediklerimi sıraladı. Bu yetenekle iyi bir fırsat yakalayabilmem için New York'a gitmem gerekirmiş... Gelişimimi piyasaya daha yakın bir yerde, mesela Actors' Studio'da sürdürmeliymişim... Düşünmez miymişim?

O kadarını ben de biliyorum. İyi de nasıl? Votka fabrikasında bir işçiyim ben. Dev bir kazan var. Onun üstüne çıkıp, iskartaya çıkmış şişeleri tekrar kazana dolduruyorum. Bir saatten fazla çalışamıyorum çünkü sarhoş oluyorum. Bir de ızgara koymuşlar, içine düşmeyeyim diye. İyi ki koymuşlar. Ağzıma içki koymuyorum ama kafa hep iyi. Oradan üç kuruş kazanıyorum da YALE'de okuyorum... Ben nere... dünyaca ünlü, başvuran beş bin kişiden yetenek sınavıyla beş kişi kabul eden Actors' Studio nere?..

– Studio'nun yöneticisi arkadaşımdır. Az bulunur yetenekleri kaçırmak istemez. İsterseniz sizinle bir görüşme ayarlayabilirim...

Okulda bir yılım daha varken birisi bana düşlerimin gerçek olabileceği ihtimalinden bahsediyordu. Yetenekli olduğumu biliyordum ama okulu bitirmeden, beş parasızken Actors' Studio'ya başvurabileceğimi de düşünmemiştim. Maynard Morris aradan bir hafta geçmeden aradı. Lee Strasberg'le görüştüğünü, beni beklediğini, özel yeteneklilere ayrıcalık yapılabileceğini dile getirdiğini söyledi.

Atladım trene New York'a gittim. Evinin adresini buldum. Kapıyı çaldım. Bir adam açtı. “Engin” dedim. Buyur etti. Karısı kahve getirdi. Hepsi hepsi on beş dakika konuştuk. Tuhaf bir şey. Ya bende şeytan tüyü var ya da benim tanıştıklarımda.

– Ortak arkadaşımız çok yetenekli ve özel bir oyuncu adayı olduğunuzu söyledi. Sizinle çalışmak için sabırsızlanıyorum. Ne dersiniz?

Böyle bir durumda ne denir? Bilmiyorum. “Haydaaa” denebilir, kalkıp çiftetelli oynamaya başlanabilir, düşüp bayılabilir... Ne dediğimi hatırlanıyorum. Beynime vuran kan basıncını, parmak uçlarımdan zonkladığını, piyango vurmuş gibi sevindiğimi hatırlıyorum ama... Bir de onun dediklerini tabii...

– Tamam o zaman. Sekreterimi bulup kaydınızı yaptırın. Ben böyle dışarıdan gelenleri stüdyoda tökezlemesinler diye başlangıçta üç ay özel derse tabi tutarak yumuşak geçiş yaparım. Hem diğerlerine ayıptır. Ücretsiz bir kitap aldınız mı? Eğer aldınız sembolik de olsa, ayda on dolar ders ücreti ödemelisiniz.

On dolarım var mı? Yok. Neyim var? Hiç. Mesele mi? Değil. Dersi yaptığı yer Broadway'de küçük bir tiyatroydu. Erwin Piscator'un tiyatrosu, Piscator Dramatic Workshop. Bizim Küçük Sahne kadar bir yer. Lee Strasberg orayı yönetiyor, prodüksiyonlar yapıyordu. Profesyonel olarak ilk kez orada sahneye çıktım. Bir Kafka kolajı olan *Mezar Bekçisi*'nde başrol oynayarak. Oradan aldığım para okula gidiyor, küçük oyuncu kendi eğitimini finanse ediyordu.

Yine de bir iş gerekiyordu. Actors' Studio resmen okul sayılmadığı için Türkiye'den gelen 140 dolarlık harçlığım kesildi. Hükûmet sadece öğrencilere para yollamaya izin veriyordu. İş seçme şansım yoktu. Boru değil, New York'a taşınıyorum. Yatacak yatak, giyecek giysi lazım...

Bir arkadaşımınla yüzer dolar verip aldığımız 1948 model Chrysler marka bir arabamız vardı. Memleketten gelen son harçlıkla onun payını ödeyip arabayı üstüme aldım. Eşyalarımı ve plaklarımı doldurup New York'a doğru yola çıktım. Trenle gelmek kadar kolay olmadı. Manhattan'a girişteki karmakarışık yollarda kayboldum. Bir ara ters yönde giderken buldum kendimi. Altı şerit de karşıdan bana doğru geliyordu. "One way" tabelasının anlamını öyle öğrendim. Gidebileceğim tek bir adres var elimde. İstanbul'dan beri cebimde taşıyorum. Zamanında babamı ziyarete gelmiş biri. Pek bir samimiyetimiz yok ama gelmiş, bizde kalmış ve "Amerika'ya gelersen uğra" demiş bir kere.

Aradım, kendimi hatırlattım. Neyse ki hatırladı. Hatta hatırlamakla kalmadı, pek de sevindi. Adam Park Avenue'de gayet havalı bir evde yaşıyordu. Başımı sokacak bir yer bulmakla kalmamış, harika bir adrese de sahip olmuştum. Bana verdiği odada kalmaya başladım.

Ben Engin. Türküm. Yıl, 1957. New York'ta Park Avenue'de yaşıyorum. Actors' Studio oyuncusuyum. Memlekete mektup yazıyorum. Havam çok yerinde yani. Külüstürü de bıraktım. Park yeri bulmak çok zor oluyor da, üstüne "Bulan güle güle kullansın" diye bir kâğıt yapıştırıp caddenin ortasında terk ettim onu.

Talat Halman'ı İstanbul'dan tanıyor, New York'ta olduğunu biliyordum. Birleşmiş Milletler'in Türkiye masasında kültür işlerine bakıyor, 5. Cadde'yle 52. Sokak arasında da ortağıyla Record Hunter diye bir plak mağazası işletiyordu. Beni çok severdi. Onu bulup da Actors' Studio'ya kabul edildiğimi söyleyince sevinçten havalara uçtu. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

- Talat, yalnız vaziyet bok. Bağmsız bir yer tutmam lazım.

Adamın birinde kalıyorum ama fazla duramam. Paralı ve evi olan bir kız arıyorum. Ne yaparsın, denize düşen kıza sarılır.

– Peki tamam. Önce bir iş ayarlayalım sana. Okul saatleri dışında, saatte 1 dolar 20 sent alıp, günde 4-5 saat çalışabileceğin bir iş var. Bizim teşkilatta Türkçe Yayınlar Servisi. Orada spikerlik yaparsın. Haber, yorum falan...

Bir de işim var artık. Onun telaffuzu da gayet havalı. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda çalışıyorum. Yeni işler de çıktı. Record Hunter'da tezgâhtarlık mesela. Bir de gazetecilik işi yarattım kendime. Abdi İpekçi kuzenimdi. Milliyet'ten bana bir basın kartı uydurmasını istedim. Teleksler gitti geldi ve o belgelerle Birleşmiş Milletler'e başvurup, resmî bir muhabir kartı edindim. Kart her kapıyı açıyordu. Sıkıştım mı onu gösteriyordum. Bir ara da Türkçe öğretmenliği yaptım. Berlitz'in metodunu takip ederek Amerikalılara Türkçe öğretiyordum. Gramerim sıfırdı ama kitaptaki şablonları deşifre edip güzel diksiyonla aktarırdım. Zaten İngilizce haricinde konuştuğum dillerin gramerini hiç bilmem. Kolejde ikinci dil Fransızca'ydı. Çok sıkılır, derslerden kaçardım. Ama kulağım çok iyi olduğu için, duyduğumu aynen tekrarlarım. Beni duyan bildiğimi zanneder. Oysa ben aktörüm.

Actors' Studio

YALE'in boğuculuğundan sonra Actors' Studio ilaç gibi geldi. Şimdi öyle değil ama o zaman çok tutucu bir kurumdu YALE. Pratik değil, akademik bir eğitim vardı. Katı kurallar, derslere devam mecburiyeti. Düz bir çizgi çizemeyen, kibritten adam bile yapamayan benim gibi birine sahne tasarımı yapıp proje çiz diyebiliyorlardı. Korkunç baskı vardı. Başkasına da yaptıramazdık. Oradan alacağımı zaten almıştım. Çok ciddi ve derin bir tiyatro kültürü. Ya oyunculuk ? Dünya prömiyerlerinde başrol oynamakla bile oyuncu olunamayacağını çok iyi biliyordum.

Actors' Studio ise tam tersiydi. Boş bir mekân. Herkes bir sahne hazırlıyor, oynuyor, sonra Strasberg geliyor ve eleştirilerini sıralıyordu. O da hiç yumuşak sayılmazdı. Kelimenin tam anlamıyla insanı itin kçına sokup çıkarırdı. Onun gibisi görülmemiştir. Hep doğallık üzerine kurulu, Stanislavski ekolünden ama kendi süzgecinden geçmiş bir tarz peşinde koşan bir usta. Korkunç bir eleştirmen...

– Hepiniz oynuyorsunuz. Oyunculuk rol yapmak değil ! Bütün o duyguları gerçekten yaşamaktır. Bazılarında tesadüfen kendiliğinden o duyguları yansıtmaya yeteneği olabilir. Onlar çıkıp gidebilir. Ama bu bir sistem. Ve bunu öğreneceksiniz.

Sesi salonda böyle çınlardı. Herkes kaç elemenden geçip gelmiş, kendini göstermek istiyordu. Ben de o hatayı bir kere yaptım. Yorgo adlı bir Rum çocuk vardı. Ona “Gel birlikte bir Sheakespeare oynayalım” dedim. “Deli misin, bu herif mahveder bizi” dedi. Razi ettim. O, Cassius oldu, ben Brutus. Çarşafılara büründük. Çıktık senatonun önündeki agoraya, başladık döktürmeye... Bir oynadık ki, Allah için süper. Herkesi kendimize hayran bırakacağımızdan da eminiz. Karşılıklı alışverişimiz, ritim, mizansen... Ne ararsanız

var. Zaten Sheakespeare benim idolüm. Eşsiz. Gerçekten yaşadığına inanılmayacak kadar mükemmel. İnanamayan başkaları da var ki, Marlow hikâyesinden bahsediliyor. O metinlerin gerçek sahibinin Sheakespeare olduğuna inanmayan Marlow müritleri bile var. Marlow ya da Sheakespeare, ne fark eder. Elimizde bu oyunlar, bu soneler olduğuna göre bir yazanı da var demektir. Her kimse... O zamanda öyle eşsiz bir şair ve yazar yaşamış ya da başkalarından çalıp çırpıp mükemmel uyumu yakalamış.

Sheakespeare tutkum kolejde başlamıştı. Şimdi de onun hakkında bütün bildiklerimi küçücük bir role sığdırarak Actors' Studio'nun hükümdarı Strasberg'i devirecektim...

Yorgo'yla sahneyi bitirdik. Strasberg'e döndük. Herif yerinden kalktı ve bizi sopayla kovalamaya başladı. Dayaktan zor kurtulduk. Görüp görebileceğim en net eleştiriydi.

Strasberg'den sinemada olsun tiyatrodada olsun iyi ve kötü oyuncunun ne olduğunu öğrendim. İyi ve kötü. İyi oyuncu karşısına ne çıkarsa oynar. Kesin ve acımasız bir dünyadır bu. Ya bedenini ve ruhunu bir enstrüman gibi kullanmasını öğrenir ve iyi oyuncu olursun ya da ağzınla kuş tutsan da olamazsın. Bir de gökten zembille inenler vardır. Onları ayrı tutmak gerek. Hiçbir şey bilmezler ama her şeyi hissederler. Bu işler ne kadar milimetrikse de bir o kadar da rastlantıya bağlı.

Marilyn Monroe da, Marlon Brando da o yılların en büyük starları olmalarına rağmen Actors' Studio'ya gelip seanslara katılırlardı. Hocalarımız zaten Hollywood starlarının oyunculuk koçlarıydı. O dönem her mezun olan star adayı olarak iş bulur, birçok aşamayı kolayca geçerd. '50'ler Actors Studio'nun en güçlü zamanıydı.

Geçmişe dönme diye bir egzersiz vardı. Zor ve tehlikeli bir oyuncu çalıştırma programı. Oyuncu, geçmişinde gerçekten yaşadığı çok önemli bir korku, heyecan ya da travma anını en ufak bir ayrıntı ya da duyguyu atlamadan yeniden yaşamaya kalkışır. Kaç yaşındaysa o yaşa döner. Başından geçenlerin hepsini baştan yaşar ve yaşatır. Marilyn Monroe katıldığı bir derste babasının ona tecavüz edişini baştan yaşamıştı. Çok iyiydi. Böyle durumlarda gerçek starların bulundukları yere emeksizce gelmediği ortaya çıkıyor. Strasberg'in karısı da onun koçuydu zaten. Actors' Studio böyle bir okuldu. Koskoca Marilyn gelip bunu yapardı... Ben Gazzarra gelip bizimle derse girerdi... Elia Kazan hocalarımızdandı.

Jimmy

Her gün bir başkasıyla tanışıyordum. Bir gün sınıfa bir kız geldi. Yanıma oturdu. Sinirli, kaknem bir şey. “Merhaba, nasılsın?” dedim “Sana ne?” dedi. Ben de “Bana ne” dedim. Sonra hatunun adını öğrenebildik, Jane imiş. Soyadı Fonda olan Jane.

Jimmy’le de orada tanıştım. Biz ona öyle diyorduk. Aslen James Baldwin. Zırl zırl eşcinsel bir zenci. Ahbap olduk. O gün için korkunç derecede cüretkâr bir oyun projesi vardı elinde. *Giovanni’s Room*. Romanı yazmış, yayımlanmış, oyun yapmak istiyor ama nasıl yapacağını bilmiyordu. Hikâyedeki role bayıldım. Mutlaka oynamak istiyordum ama ortada oyun yoktu. Benimki de şans işte... Ona bir dramatik çatı kurmaya, hangi sahneden hangi sahneye nasıl geçilebileceğini, karakterleri oturtmaya ve dramatik eksikleri gidermeye çalışıyordum. Ne var ki, Jimmy itilip kakılmış, bir beyazla gerçekten dost olunabileceğine dair inancı kalmamış, karşısındakine güvensiz yaklaşan biriydi. Oysa çok iyi anlaşıyorduk. Beraber çalıştığımızda ikimizin de yaratıcılığı artıyordu. Dünyaya aynı deli, cesur, yeni gözlerle bakıyorduk. Dünyanın iki ucundan gelmiş, burada buluşmuş, her şeyi farklı ama çok iyi anlaşılabilen iki gençtik. Gerçekten de gençtik. Bütün hücrelerimizle... Irk ayrımını yok edebilmeliydik. Bunu yapabilmemiz gerekiyordu. Ama onun daha önce gerçek bir arkadaşı olmamıştı. Dostluğu tanımlayamıyordu. Bir gün içimden geldi ve şöyle dedim:

– Yeni dost edinmek zor iş. Tanı oldu zannedersin, olmayıverir. Sana bir teklifim var. Arkadaş nedir bilmiyor olabilirsin belki ama kardeş nedir biliyorsun. Bir sürü kardeşin var. Gel, biz de kan kardeşi olalım. Sen Afrikalısın. Ne kadar ciddi olduğumu anlayabilirsin. Kardeş olalım da bugün nasıl birlikte hareket ediyorsak, hayat boyu birbirimize destek olalım...

“Peki” dedi. Kestim kollarımızı, sürttük birbirimize. Kardeş oluverdik. O, hemen sonra bir çeşit yazarlar köyü olan Mac Dowell Colony’ye gitti, üç ay kapandı, oyunu yazdı ve geri geldi. Ondan sonra da ömür boyu arkadaş kaldık. Türkiye’ye geldi, burada kaldı. Dünyaca ünlü oldu ve hiç kopmadık. Belki de ilk defa bir arkadaş kazanıyordu. Bunun ne demek olduğunu bilmiyordu. Sokaklarda büyümüştü. İtilip kakılmıştı. İlk defa yeni bir şey keşfediyordu.

Bana yazdığı, yirmi beş yıla yayılan, yetmiş kadar mektubu var. Yapı Kredi Yayınları bana onun kitaplarını çevirtmek istediğinde en iyi çevirmenin Seçkin Selvi olacağını söyledim ve mektuplardan bahsettim. Hemen ilgilenip, çeviriye başladılar ama sonra vazgeçtiler. Mektuplar öylece duruyor hâlâ... Örneğin 1962 yılında yolladığı bir tanesinde şöyle yazmış:

Sevgili Engin,

Nereden başlayacağımı bilmiyorum. Paris’te olanları biliyorsun. Dağlara çıktım, çalıştım, uyudum, ağladım, düşündüm, Almanlarla kavga ettim, uzun bir televizyon programına katıldım ve sonunda döndüm. Bronşitimi daha iyice ama beş kilo verdim. Bu çok fazla. Şimdi New York’a dönüş yolundayım. Menajerimi Oscar –Buna Ulusal Kitap Ödülü deniyor– kazanma şansımın yüksek olduğunu söylemek için aradı. Bu güzel haber. Zaten her halükârda gitmem lazım ki, malî durumları ayarlayabileyim ve daha az sinir bozucu seyahatlere çıkıp, bir okuma turnesi yapabileyim... Kız kardeşimin de arzuladığı bu. Editörümle de *Bir Başka Ülke* üzerine konuşmalıyım. Ayın 29’unda Amerika’dan ayrılırsan, 30’unda Mallorca’da olurum. Paris’te (Elia) Kazan’ı gördüğümde yeni filminin senaryosunu gösterdi. Türkiye’de çekmeyi unut ediyor. Çok özel bir proje. Tamamen kişisel. İşler unuduğu gibi gelişirse şimdiye kadar yaptıklarından uzak arayla çok daha onurlu bir film olacak. Tıpkı tiyatrodan yapmışımız gibi üzerinde beraber çalışmanızı önerdi. Mayıs’ta Yunanistan ve Türkiye’de çekimlere başlamak istiyor. Takvimlerimiz uyarsa gerçekten yapmak isterim. Kabul etmemim birinci sebebi Yaşar (Kemal)’ın filmi. Paris’teyken düşündüm de bu konuda deneyimi sahibi olmadan başka bir dilde bir film yönetmek fikri beni korkutmaya başladı. Yaşar’ın da durumu henüz kesinlik kazanmadı. Yine de üzerinde düşünmeye devam ediyorum. Bu film olmasa bile yine de benim için iyi bir antrenman oluyor, çünkü bir gün mutlaka sinema yapmak istediğime karar verdim. Köydeki televizyon programını da bunun için yaptım zaten. Kısa metrajlı, kırk beş dakika süren bir film yaptık ama dört gün çalıştık. Dört koca gün Umarım Amerikan televizyonunda da gösterilir. Nasıl bir iş olduğunu

hissettiğini sanıyorum. Fransızca ve İngilizce çekildi. "Stranger in the Village" adlı uzun hikâyemi dramatize ettik ve ben anlatıcı oldum. Kazan'ın yapmak istediği işe sen de bir şekilde dahil olmalısın. Onunla film hakkında konuştum tabii ama senden bahsetmedim. Sadece seni hatırlatmak için laf arasında adını geçirdim. Zaten başrol için seni düşünemez, çünkü çirkin biri olması gerekiyor. Aslını istersen kendi gençliğine benzeyen birini arıyor. Sen o rol için çok genç ve sağlıklı kalırsın. Çünkü senaryodaki karakter veremli, Amerika kapılarına varmadan ölecekmiş gibi görünen, ileze bir tip. Yine de ne yapabileceğini düşün istersen. Böylece seni de haberdar etmiş oldum. Bakarsın yenisinden birlikte çalışabiliriz. Elimden geleni yapacağım. Bir gelişme olursa yine yazarını. Fakat lütfen sana bunları söylediğimi kimse bilmesin, aksi taktirde her şey mahvolabilir... İki önemli konu daha var: mümkünse Cevat (Çapan) ya da senin Türkiye'deki son durum sonrası yurtdışına çıkış inkânınızın olup olmadığını bana yazar mısın? Fransız basınından öğrenebildiğini kadarıyla her şey muallak. Yaşar hâlâ Türkiye'de mi yoksa gitti mi? Ona hâlâ biraz borcum var. Ne zaman İngiltere'ye gideceğini bilmek istiyorum. Sen nasılsın, ne durumdasın? Lütfen bana cevap yaz. Hepinizi en kısa zamanda görmek üzere. Öpüyorum. Sevgiler.

Jimmy

Jimmy'nin yazdığı *Another Country* (Bir Başka Ülke) asrın romanıdır bence. Dev gibi bir ailesi vardı. Kabile gibi yaşarlardı. Harlem'in Harlem olduğu yıllar. 131. Sokak.

Ev işini yoluna koydum. Adresim, 81 Sullivan Street, East Village. Aynı şimdi olduğu gibi o zaman da New Yorklu olmak için Village'da oturmak gerekirdi. Zamparalık için de uygun zemindi. Paraya sıkıştıkça jigololuk yaptığım bile oluyordu. Alan razı, veren razı. O yaşta bir delikanlının canına minnet... Jerry Orbach bu işlerde ekürimdi. Raconu da ondan öğrenmiştim. Barda durursun. Çok şık uptown hanımları gelir, sohbete başlar, onun evine gidilir, memnuniyet ölçüsünde ücret şişer.

Biz bahşişi oryantal bir âdet sanırsınız ama New York'ta da çok geçerli bir gelir kapısıydı. Bir gün Jimmy sihirli bir laf etti:

– İyi bir barmensen çok bahşiş veriyorlar...

Beni bir barın patronuyla tanıştırdı. Harlem'in mafyozolorundan, dev gibi bir adamdı. "Sana para vermem, alacağın bahşişe de karışmanın" dedi ve işe başladım. Meslekî taktiği de ondan öğrendim:

– İlk içkide elini bol tutup, bir buçuk ölçü vereceksin. Sonra kafayı bulunca çok içecek. Parayı peşin alıp, içkiyi sonra vere

ceksin. İkinci shot'tan sonra kafayı bulur zaten. Sonra ölçüyü azaltırsın.

Müşterilerin de karşı taktikleri olurdu zaman zaman. Viskiye sütlü içenler vardı. Mükemmel bir içki. Egzotik bir tat. Süt mideyi ayarlıyor, ferah tutuyor, viski de kafayla ilgileniyor, içme kapasitesi artıyor, fiyatı ucuz... Bar gerçekten sağlıklı bir ortamdı. Sık sık kıyametler kopar, kavga çıkardı. Hiç karışmazdım. Bana öyle öğretilmişti.

Washington Square, bütün dünyanın merkezi gibi gelirdi bize. Ve biz de oradaydık işte... Üstelik çok güzel, manken bir sevgilini de vardı. Pud Gadiot... Pud, iyi kazanıyordu. Hudson Street'te büyük, güzel bir evi vardı. Birlikte yaşamaya başladık. Benim ev birden garsoniyer haline geliverdi.

Gittiğimiz barlarda Thelonious Monk, Chet Baker, Miles Davis çalardı. Çok salaş, esrar dahil her bokun içildiği, dumanlı ama kendine has ruhu olan yerlerdi. 50'lerin sonlarında New York rüştünü dünyaya ispatlamış, bohem kültür ve sanatın merkezi olmaya soyunmuştu. Paris'in pabucunun dama atılması o yıllarda başladı.

Elia Kazan'la aram çok iyiydi. Onunla diğer öğrencilerin hepsinden önce İstanbul'da tanışmıştım. Kolejdeyken okul gazetesi için yaptığım bir röportajı vardı. Jimmy'nin en sevdiği kardeşi olan David ve Kazan'la bir gün Harlem'de bir partiye gittik. Jimmy de sonradan geldi. Bir "Waist line party" Bunun ne demek olduğunu da orada öğrendim. Merdivenlerden çıktık. Kapıdan girerken devanası bir kadın karşıladı. Girmeye çekineceğimiz kadar korkunç bir tipti. Oralardaki garantimiz David'di. Eve girerken kadın bir mezura çıkardı. Hepimizin belini ölçtü. Meğer, giriş ücreti endamının santimine göre belirleniyormuş. Ben incecik olduğumdan az para ödedim.

Bir gün Jimmy elinde oyunla çıkageldi. Okudum. Biraz düzelttikten sonra prodüktör aramaya başladık. Romancılığa yeni başlamış olmasına rağmen çok iyi isim yapmıştı. İki deneme kitabı çıkmış, klasik olacakları söylenmeye başlanmıştı. Öyle de oldu zaten. Genç bir zenci, çirkin, meteliksiz ve eşcinsel olmasına karşın yeteneğinin gücüyle kaderini değiştiriyordu. Sonraları kendini tanımlamak için ettiği bir laf vardır: "Black, rich, famous, gay... Bingo!"

Çevresi çok iyiydi ama kimse bu oyunu sahnelemeye cesaret edemedi. Starlar da oynamak istemiyordu. Bir oyunda bile eşcinsel bir Amerikalı olmak istemiyorlardı. Bütün kapılar önce açılıyor, oyunu görünce hemen kapanıyordu. Ancak reddedilemeye-

cek bir aktör bulursak yapımcıları ikna edebileceğimizi anladık. Tek isim Marlon Brando'ydu. Cevap vereceğini ummasak da bir mektup yazdık. O ana kadar başvurduğumuz kimse bize yanıt bile yollamamıştı. Ama ondan cevap geldi. Rolü çok beğendiğini, oynamayı istediğini ama o yıl tamamen dolu olduğundan, vakit ayırmasının mümkün olmadığını söylüyordu.

Biz de birtakım can alıcı bölümlerden bir kolaj yapıp *Giovanni's Room*'u Actors' Studio yapımı olarak mütevazı bir bütçeyle sahneye koyup oynadık. Büyük ilgi topladı. Bütün New York tiyatro guruları gelip seyretti. Medyada yazılar, eleştiriler çıktı. Genellikle çok beğenildi. Benim için en önemlisi Elia Kazan'ın görüşüydü ve o da beğenmişti. New York'ta bir dünya prömiyeriyle sahneye çıkmış, başrol oynamıştım. O gün için çok gurur verici bir deneyimdi. Bugün için de öyle...

“Yaprak döner”

İnişler ve çıkışlar... Çetin Altan'ın deyimiyle “yaprak döner” Yaprak döndü mü, bir bakarsın her şey değişmiş. Bir varsın, bir yok olmanın eşiğindesin. Tam her şey yoluna girmiş gibi görünürken benim yaprağım döndü. Hiç beklenmedik bir anda, ummadık bir yerde...

Elia Kazan, Archibald Mc Leish'in *J.B.* adlı oyununda Jimmy'ye asistanlık verdi. Buna çok sevindik ve o akşam bir barda kutlamaya karar verdik. Ben, Pud ve İrlandalı bir film yapımcısı olan arkadaşımız Dick Bagley ile bir bara gittik. İçip içip dağıtıyorduk. Bir ara Jimmy, Pud'a sarılınca, bir süredir bizi gözleyen ama bizim hiç farkında olmadığımız ırkçı bir grup üzerimize yürüdü. Bir zencinin beyaz bir kıza sarılmasına tahammül edememişlerdi. Deri ceketli grup ne olduğumuzu anlayamadan üstümüze saldırıp bizi kıyasıya dövmeye başladı.

İşte gözümü ambulansa açışımın sebebi buydu. Bu dayak. O hep eskilerde kalmış sandığımız, filmlerden, romanlardan tanıdığımız ırkçı cinneti. Sonuçta ben de zenci olmasam bile bir yabancı olarak payıma düşeni fazlasıyla almıştım. Başımdaki doktor kendi derdindeydi. Onun kontrolü altındayken ölmenden korkuyordu. Tekrar ayıldığımda St. Vincent's Katolik Hastanesi'nde idim ve oradakilerin derdi de nereye gömülebileceğimdi. Güç belki Birleşmiş Milletler kimliğimi ve *Milliyet* basın kartını gösterek önemsenmemi sağladı. İşe yaradı. Çenemdeki tellerden konuşma zorluğu çekiyordum. Kafam sargılar içindeydi. Yüzüm korkunçtu. Aynada Fil Adam'ı görüyor gibiydim.

Orada ne kadar zaman yattığını bilmiyorum. Ama nihayet bir gün bana çıkabileceğim söylendi. Şansımı yaver gitmiş, yatakta kalmamıştım. Taburcu olup eve gittim. Ne sokağa çıkabilecek

haldeydin ne de bir iş yapacak... Yine beş kuruşum yoktu. Bu halde iş aramaya bile çıkamazdım. Pud yardım etmese, bana bakıp iyileşme sürecinde ilgilenmese ne olurdu bilmiyorum.

Elim ayağım tutar hale gelince, çaresizlik içinde Elia Kazan'ı aradım. O artık bir hocadan fazlasıydı benim için, dostumdu. O günlerde *Merdivendeki Karanlık* adlı oyunu sahneliyordu. Başrolde YALE'den bir arkadaşım olan Evans Evans oynuyordu. Karşısındaki genç erkek rolünü kendime çok yakıştırmıştım ve bu olay olmasa belki de ben oynayabilecektim. Ama ben ortadan kaybolmuştum. Aradığımda provadaydı ama acil olduğunu söyleyince çıkıp telefona geldi.

– Baba, çok kötüyüm. Mutlaka konuşmamız lazım. Aylardır yaşıyorum. Başıma acayip bir iş geldi.

Kazan her zamanki gibi “Hemen gel, beni bul” dedi. Schubert Tiyatrosu'na gittim. Provaya girdim. Halimi görünce çok şaşırdı. Bana bir iş bulmasını ve belimi doğrultmam gerektiğini söyledim.

– Timmy Everett... *Merdivendeki Karanlık*'ta senin istediğin rolü oynayan çocuk, Amerika turnesine gelmiyor. Bir yıl sürecek bir iş. Bu rolü turnede sana verebiliriz.

Körün istediği bir göz, bana en istediğim rol teklif ediliyor... Önce yazarla görüşmem gerektiğini söyledi, bir randevu aldı ve cebime on dolar koyup beni yazara yolladı.

– Bu halle gidersem beni kapıdan kovar baba ya...

– Merak etme, biraz hırpalanmış halde olduğunu söyledim. O da tamam derse hemen kontrat yaparız.

William Inge'in evi bir saray yavrusu gibiydi. Kapıyı çaldım. Açılmadı. Biraz bekleyip tekrar çaldım. Sonuçta üzerinde robdöşambrla kendi açtı. Arkasından da alestası geldi. Oğlan bize kahve getirdi. Yazar beni bir süzdü...

– Daha önce hiç Türk tanımamıştım. Neler yapıyorsun ?

Sınav sorusu buydu. Yönetmen ne kadar kabul etse de iş yazar da bitiyordu. Yazar onay vermeden ekibe girmek mümkün değildi. Yaptıklarımı parlatarak anlattım. “Tamam tamam” dedi. “Git kontratı yap.” Yıllardır beklediğim şansını yeniden yakaladım. Bu iş olmasa belki de aylar yıllar boyunca boş bekleyecek ve diğer işsiz aktörlerden oluşan dünyanın en büyük sanatçı ordusuna katılacaktım... Bir yıllık kontratı imzaladım. Derin bir “Oh” çekerek...

İstanbul'un fethi

Aşılacak bir okyanus var

Brooklyn'de beni memlekete götürecek bir şilep ararken, deniz yoluyla dönmenin çok keyifli olacağını düşünüyordum. Mecburdum da. Uçağın pilotuna gidip beni evime götürün, parasını orada babam verir denmezdi ama kaptana denebilirdi. İş ki, o kaptanı bulayım. Limandaki gemiler arasında gezerken, içimden Shakespeare'in III. Richard'a söylediği "Bir at... Bir ata bütün krallığım..." repliğini bir şilebe uyarladım. Ve atla kafiyeli bir bandıra çıktı karşıma: Yozgat.

Yozgat'ın kaptanı çok beyefendi bir Laz'dı. Çıktım köşküne, derdimi anlattım:

– Ben zaten denizci adamım. Gemide bir iş varsa yaparım. İsterseniz çalışır öderim, isterseniz memlekete varınca veririm.

Kaptan amcanın yanıtı kısa ve net oldu:

– Öbür gün gidiyoruz.

Toparlandım atladım Yozgat'a. İşte istemediğim kadar deniz. Tamam, deniz iyi de bu sefer zaman kavramıyla aram bozuldu. Anladım ki denizi sevmek başka, denizin üstünde boş durmak başka. Günler geçmek bilmiyordu. Hayatımın en sıkıcı on beş gününü bir tekne de geçireceğimi söyleseler inanmazdım. Buruna gidip, aşağı bakıp, ölmeyi düşünecek kadar çok sıkıldım. Ta ki, karayı görene kadar. Yozgat kibirli kibirli girdi Cebelitarık'tan Akdeniz'e. Okyanus geride kaldı. Homurtuyla Fas'ın Septe Limanı'na yanaştık.

Liman, o kadar günü güvertede geçirdikten sonra harika geldi. Hapisten çıkmış gibiydim. Kadınlar vardı unuttuğum, rakımın tadıydı özlediğim, mezeler, meyhaneler, en önemlisi de Akdeniz. Yenildi, içildi, kafalar bulundu. Kafalar bulununca ne olur? "Gözünün üstünde kaşın var" diyen bizim Lazlar kavga çıkardı. Odum

bokuma karıştı. Hastaneden yeni çıkmışım. Kavganın sağlığa son derece zararlı olduğunun farkındayım. Hemen yüzer hapishaneme geri döndüm.

Hayırlısıyla İskenderun'a da vardık. Ben İstanbul'a gideceğim diye binmişim Yozgat'a ama son durak İskenderun çıktı. Bu durumda babamdan para alıp kaptana veremeyeceğim. Adresini alıp havale etmek gerekiyor.

– Hazır adresi alırken kaptan amca, bana bir de tren bileti için çıkma yapsana...

Kara trenin üçüncü mevkii yeni bir çile. Bir türlü gitmiyor. Az gidiyor, uz gidiyor, çok duruyoruz. İstanbul özlemi keman çalıyor gönlümde artık. Şehir başladı bir yandan. Bir an önce Haydarpaşa'yı göreyim diye camdan dışarı sarkıyorum. Durdu durdu, orada hızlandı kara tren. Birden gözümü kaybettim.

Kurum kaçtı, açamıyorum. Canım acıyor, göremiyorum. Yirmi gündür İstanbul'u göreceğim diye beklerken, tam kavuştum, aşkımı göremiyorum. Vapurdan indim, Beyoğlu'na çıktım, daha eve gitmeden ilk gördüğüm göz doktoruna girdim. Perişan bir apartmanda, Harb-i Umumi'den kalmış kılıklı bir Yahudi. İhtiyarlıktan elleri titriyor. "Bakalım hele bir paşam" dedi. Sonra eline koca bir şırınga aldı. Haydaaa, ne yapacak bu adam eşşek kadar şırıngayla gözüme. Yaşına hürmeten ses de çıkartamıyorum. Zaten ses çıkartacak halim mi var? Ama elleri de titriyor. "Korkma, gözünde kocaman bir kömür var, çıkarırız" dedi. Şırınganın ucuyla çıkardı. Helal sana be doktor!

Bizimkiler Anadoluhisarı'nda oturuyor o ara. Çat kapı gittim eve. Geleceğimden haberleri yok. Bayram ettiler. Ne iyi geldi tatil... İyice dinlenmeliydim. Ne de olsa kontratım cebimdeydi. Uzun ve yorucu bir turne beni bekliyordu. Huzurlu İstanbul günleri başladı. Pud da davetimi kabul edip, peşim sıra İstanbul'a gelmez mi? Oh canıma değsin...

1935. Engin Cezzar'ın annesi Fatma Melek ve babası Mehmet Seha Cezzar'la ilk fotoğrafı.

1943. İlk keman dersi,
sekiz yaşında

1955. Robert Kolej'den mezun
olduğu yıl

1961, Kandilli. Balayı için kiralanan Cüceli Yalı'da Ali Sururi'yle.
Fotoğraf: Gülriz Sururi.

O t h e l l o

William Shakespeare

Directed by

Hillary Sumner Boyd

1955. Robert
Kolej'de sahnelenen
Othello'nun broşürü.

1957 Yale Drama School'da
XII Charles rolünde.

1958. New York Actors' Studio'da Eli Rill'in yönettiği
Giovanni's Room'da.

1959. New York'ta.

1959. İstanbul Şehir Tiyatrosu, *Tosca*'nın galasında,
aynı kulis odasını paylaştığı Leyla Gencer'le.

Ara Güler'in objektifinden *Hamlet*.

1959. Hamlet rolünde, İstanbul Şehir Tiyatrosu. Yöneten: Muhsin Ertuğrul.

1959. Hamlet makyaj yaparken.

Program

- 1- Sine gider gitmez kapanmak
ve rolü ezberlemek !!
- 2- Yüksek sesle çalışmak,
sana ton vermemek
Çünkü tonlar frek yap-
macık oluyor ve tiyatro
oluyor
- 3- Gece, gündüz misafirlik
yok, Eğlence yok, İki
yok Tek düşünce bu
rol
- 4- Pazarlık rol tamamen
ezberlenmiş olmak.
- 5- S O. S. 25 gün Kaldı.

1959. Muhsin Ertuğrul'un el yazısıyla yapması gerekenler.

1962. Kendi tiyatrosundaki ilk oyun *Tütün Yolu*'nda
Ayten Ürkmez ve Pekcan Koşar'la.

1962. Gülriz Sururi'yle evlendikten sonra verilen partide Alev Ebuzziya'yla.

1963. *Othello*. Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu.

1964. Haldun Taner'ın yarattığı Keşanlı Ali karakterinde.

1964. *Direkler Arasında*'da Gülriz Sururi'yle.

1966. Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu'nun sahnelediği *Paltı*'da.

1959. Hamlet. İstanbul Şehir Tiyatrosu.

1966. Urcan Restoran. David Baldwin, Marlon Brando, James Baldwin ve biyografisinin yazarı David Leeming'le.

1967. *Palto*.

1968. Sokak Kızı Irma'nın ikinci kez sahnelenişinde.

1969. Don Cherry ve James Baldwin'le *Düşenin Dostu* üzerine çalışırken.

1969. Dormen Tiyatrosu ile ortak prodüksiyon
İttihat ve Terakkî'de Enver Paşa rolünde.

1970. *Nışan Kağıdı*'nda Gülriş Sururi'yle.

Kazın ayağı öyle değil

Yaz sadece öğrencilerin değil, sahne erbabının da tatil zamanı. Leyla Gencer de Scala tatile girince tatile gelmiş, bizde kalıyordu. Hem hısmımız hem de çok yakın dost. Bir gün Tosca için Muhsin Ertuğrul'la görüşmeye gideceğini söyledi ve "Gel seni de götüreyim" dedi.

Tepebaşı Dram Tiyatrosu. Müthiş bir yer. Tam bir Fransız tiyatrosu. Bugünkü Ses Tiyatrosu'ndan daha büyük ve daha bakımlı. Girişte çok güzel bir maketi var. Mabet gibi, loş bir salon. Sahne kapıdan girince sağda. Bir gün Amerika'dan gelen star olarak çıkar mıyım o sahneye acaba?

Ve Muhsin Ertuğrul'un efsanevi odası. Odada tiyatronun müdürü Basri Dedeoğlu, Rıza Tüzün, Tunç Yalman ve biz. Tunç Yalman çok meraklı bir tiyatrocu, özellikle de yaptıklarımı izliyor. Nerede iyi bir şey yapsam da keşke bir gören olsaydı desem, karşıma çıkar. YALE'de dönem sonu projesini oynadığımda da öyle olmuştu. Oyun bitti, kulise girdim, Tunç boynuma sarıldı. Dünyanın her köşesinde rastlaştığım biri. Mühim anların mühim tanığı. O gün de orada tabii. Demek ki mühim bir şey olacak. Muhsin Bey'in elini öptüm. Köşeme çekildim. Mühim işlerin öznesi ben değilim ki, odanın starı Leyla...

Hoca, İstanbul Operası'nın Leyla Gencer ve Tosca ile başlamasını istemiş. Leyla da onu kırmayıp dünyanın en kral operası olan Scala'dan izin alıp İstanbul'a gelmiş. Aralarında kibar kibar konuşuyorlar, ben de karşılıklı iltifatlarını izliyordum. Birden bakışlar bana döndü. Efsanevi odanın efsanevi sahibi gözlerini dikti ve sordu:

Peki sen delikanlı, Amerika'da neler yaptın bakalım?
Komşuma arasının bana geleceğini hiç beklemiyordum. Bu ko

caman insanların benimle ilgilenmesi için bir sebep yoktu ki... Ama ben de pekâlâ bir şeyler yapmıştım. Bu delikanlı da az değildi hani. Amerika zaten büyüğü bir sözcüktü. Onunla başlayan her cümle, orada yaşanan her deneyim, orada olmayanlar için bir başka anlam ifade ederdi. Boyum kadar konuşmak zorunda değildim yani. "Hayatımın mucizesi gerçekleşti" diye başlayıp patır patır olanları anlattım. Tıpkı seyirciden reaksiyon bekleyen bir oyuncu gibi de anlattıklarımın ne kadar ilgi topladığını göz ucuyla izliyordum. Hiç sözümü kesmediklerine göre ilgiyi üzerimde toplamış olmalıydım. Lafı Elia Kazan'a bağlayıp bitirdim. En yetkili ağızdan koca bir "Aferin" bekliyordum ki hoca ağzını açtı:

– Peki Türkiye'ye dönmeyecek misin?

Beklediğim tepki bu değildi ama yine de hoşuma gitti. Demek geleceğe yönelik planları içinde beni de düşünme olasılığı vardı. Yuvarlak bir yanıtla geçiştirdim.

– Döneceğim inşallah ama ne zaman bilmiyorum.

Muhsin Ertuğrul şöyle bir arkasına yaslandı. Gözlerini gözlerime dikti.

– Enginciğim, bu sene *Hamlet*'i koyuyorum sahneye. Yedinci kere.

– Ne güzel Muhsin Bey. Eminim çok güzel olur efendim.

– Sen *Hamlet*'te oynamak istemez misin?

Lafa bak şimdi! *Hamlet*'te oynamayı kim istemez? Ama o kadar anlatmışım. İsterim desem ne olacak? İşim, kontratım olduğunu biliyor. İstemem desem ne olacak? İyi de istemem de denmez ki... Satranç oynar gibi bir diyalog gelişmeye başladı birden. Ben o ana kadar sergilediğim kendinden emin tavrı sürdürmek istiyorum. Ama yanıtını bilmediğim bir soruyla karşı karşıyayım. Nasıl bocalamam? İnsanın beyninin kafatasının içinde kendi ekseninde döndüğünü hissettiği anlardan biri. İki arada bir derede kalınca içinden geleni yapacaksın. Gerçekten istediğin şeyi biliyorsan ne söz, ne prensip kalmalı.

– İsterim.

– Hangi rolü oynamak istersin?

– Hamlet'i hocam.

Bir sessizlik oldu. Olacak tabii. Bir tıfıl, Muhsin Ertuğrul'dan teklif alıyor. Rollerden de Hamlet'i istiyor... Bak, bak, bak... Benim için mesele değil. Nasıl olsa "Hamlet olmaz, başkasını iste" diyecek, ben de başka bir cevap bulacağım. Sessizliği yine o bozdu:

İyi, yarın sekiz buçukta provaya gel.

O gece tek başıma Ayaspaşa'da kaldım. Uyumadım. Darulbe

dayi'nin sahnesi beni çağırıyordu. Gitmemek olur mu ? Ertesi sabah sekiz buçukta Darülbedayi'nin kapısından girdim. Çay ocağını buldum. Herkes gelmişti. Selam verdim, selam alamadım. Herkes sırtını dönüp kendi arasında konuşuyordu. "Veledin biri gelmiş, merhaba deyip Hamlet oynuyor" Oysa önceden Hamlet'i Muzaffer Aslan oynayacak diye kararlaştırılmış. O güçlü ve kapalı kuruma bacadan düşmüşüm. Ne yapalım... Kapasaydınız bacadı... Üstelik benim aldığım risk daha fazla. Gerçi liseden beri çalıştığım, ezbere bildiğim bir oyun ama bir çuvallarsam bir daha hiçbir şansım olmaz.

Provaya girdik. Hoca geldi. Okul çocukları gibi ayağa kalkıldı.

– Oturun çocuklar. *Hamlet*'in provasına başlıyoruz. Hamlet rolünü Engin kardeşimiz okuyacak.

1 ekim 1959. Tepebaşı Sahnesi'nin kuyruğu Galatasaray'a kadar uzuyordu. O günden sonra her gece ful oynadık. Aniden şöhret kazandım. Yirmi dört yaşında. 200. temsile geldiğimizde bir dünya rekoru kırmış olduk. *Hamlet*, yazıldığından o güne kadar hiçbir yerde bu kadar süre kesintisiz oynanmamıştı. Bir daha da oynanmadı.

“Party Time”

Muhsin Ertuğrul’a “evet” dememle Amerika kapıları kapanmış oldu. Güç bir karardı ama vermiştim bir kere. Ertesi gün bir telgraf çekip Elia Kazan’a haber verdim. Ona karşı zor durumda kalmıştım ama Hamlet’in ne kadar sihirli bir kelime olduğunu bildiğinden, beni anlayacağından emindim.

Provaların son günü hoca saçlarımı sarıya boyatarak beni fiziksel olarak da rolüme uyarladığında içimde hiçbir pişmanlık yoktu. Sonra da olmadı. Doğru kararı vermiştim.

Muhsin Ertuğrul, Hamlet yorumunda beni tamamen serbest bıraktı. O dönem için postmodern sayılabilecek bir yaklaşım da getirdi oyuna. Ben de çok kolay benimseyip çıkardım rolü. Ama oynarken her akşam eziliyor ve yoruluyordum. Çok soluk isteyen bir yorumdu. Daha yirmi dört yaşındaydım. Bu rol hep deneyimli ve olgun oyuncular tarafından oynanırdı. Hamlet gençken oynanmaz genelde. Yaşlılar makyajla gençleştirilip oynatılır. Bir tek Alec Guinness yirmi dört yaşında oynamış, pek de başarılı olmamıştı. Onun dışında dünyanın bütün meşhurları ileri yaşlarda oynadı. Kırk yaşına geleceksin, oyunculuğun oturacak ki, becerebilesin. Böyle bir eğilim vardır. Seyircinin karşısına ilk kez bu kadar genç bir Hamlet çıkıyordu. Gerçeği kadar genç...

Jimmy’yle hayalini kurduğumuz projeler kaldı tabii. Hep birlikte adım atarken artık ayrı kıtalardaydık. Bir süre sonra ondan bir imdat çağrısı geldi. Sağlığı kötüleşmiş, kalp kırıklıkları yaşamış, parasız kalmış, sekiz kardeşine ve yaşlı anasına bakmakta zorlandığı kötü bir dönem geçiriyordu. “Kalk gel” dedim. “Burada evimiz, paramız var. Gülriz diye harika bir aktrisle birlikteyim. Al daktilomu gel Romanımı burada bitir. Bu roman bitmeli. Üstelik iyi olmalı, çünkü bundan sonra yazılacak olan romanların kaderi

buna bağılı.” “Peki” dedi. “Önce Cezayir’e uğrayacağım, bir yerde konferansım var. Esquire’dan para gelecek. Onu bekliyorum, çünkü uçak param yok. O gelsin hemen geleceğim...”

Gelmesi bir buçuk yıl sürdü. Biz bu arada evlenmeye karar verdik. Nikâhtan sonra da bir parti verdik. Yok yoktu partide. Yazarlar çizerler, aydınlar... Herkes vardı. Şirin Devrim, Tilda, Yaşar Kemal, Tunç Yalman, Müşfik Kenter, bir sürü gazeteci... Akşamın bir saatinde kapı çaldı. Bir baktım ki, karşımda Jimmy! Çat kapı partinin ortasına geldi. Kıyamet koptu tabii. Çok güzel bir partiydi. Herkesle tanıştı. Yorgun, sarhoş, bitikti. Hatta o gece Şirin’in kucagında uyudu. Bir gece önceyi hatırlamadığı için, ertesi gün herkesle tekrar tanıştı. Geldi ve romanı bizim evde bitirdi. *Another Country*. Geçenlerde yeniden okudum da aptala döndüm. Müthiş bir roman. Sonunda da yazıyor “İstanbul’da bitirildi” diye...

Çabuk alıştı buraya. Çok sempatikti. Ona herkesin hemen kanı kaynardı. O da herkese âşık olurdu. Tekrar tekrar geldi. Bir yandan da sınıf atlıyordu. Çok satıp, çok kazanmaya başladı. Önce Ayaspaşa’da bir ev tuttuk ona. Sonra işi azıttık ve Ahmet Vefik Paşa Kütüphanesi’ni kiraladık Jimmy’ye. Rumelihisarı’nda nefis bir köşktür. Hemen aşçı, hizmetçi, uşak da tuttuk. Kardeşi David de gelince, Jimmy İstanbul’da krallar gibi yaşamaya başladı.

Derken, Marlon Brando da geldi. Amerika’dayken birkaç kere konuşmuşluğum vardı ama arkadaşlığım yoktu. Jimmy’nin ise iyi arkadaşıydı. O zamanlar İstanbul’un tek lüks oteli Hilton’du. Önce oraya yerleştirdik. Koskoca Brando gelmiş ya, olay oldu tabii. Gazeteciler bir ordu gibi kapıda duruyor. Ben bodyguard oldum ama nafile... Meksikalı, çok güzel, çıtır mı çıtır bir kızla gelmişti. Yemeğe gideceğiz, otelden çıkaramıyoruz. Arabamla otele gidip arka kapıya yanaştım. Lobide ve kapıda silme gazeteci var. Hepsi de arkadaşım ama atlatmam gerekiyor. “Engin nereye gideceksiniz?” diye soruyorlar. “Bilmiyorum” diye yanıtlıyorum. Bir saat uğraşıp, gizlice mutfak kapısından çıkarmayı başardım. Ön kapıdan da havalı bir sahte araba yolladık ki onun peşinden gitsinler diye...

Marlon, dünyayı umursamayan, kim olduğunun farkında ama afra tafrasız, çok sıkı bir adamdı. Daha o zaman, kitleler üzerindeki etkisini ırkçılığa karşı, insan haklarından yana, Kızılderililer ve yoksul zenciler yararma kullanmayı düşünüyordu. Urcan’a bahlık yenmeye gittik. Projelerini anlattı. Bir hafta burada kaldı

Böylece İstanbul, Jimmy'nin ikinci adresi haline geliverdi. Bizden biri gibi oldu. Gazetelerde, dergilerde aynı bizim gibi onun da haberleri çıkardı. Yıllar içinde iki de iş yaptık birlikte. Hele bir tiyatromuzu kuralım, onları da anlatırım...

“Emredersin komutanım”

Amerika'dan gelmiş, dünyanın en genç Hamleti'ni oynayan bu yakışıklı çocuğun sadece sahnede değil, İstanbul'un o yıllardaki kısıtlı ama kaliteli cemiyet hayatında da ne kadar sükse yaptığını tahmin edersiniz. Kapanın elinde kalıyordum neredeyse... Adım bir gün ünlü bir şarkıcıyla, bir gün sosyetenin meçhul dilberi bilmem kimle anılıyordu. Kimler olmadı?.. Boşverin ayıptır... Biz parazzi devri insanları değiliz. Alışmadık böyle şeylere. Kadınlar bakımından bir delikanlının hayal edebileceği en güzel hayatı yaşadım, o kadar...

Bizimki, televizyon öncesi devrin popülerliydi. İyi olan her şey çok iyi tepki toplar, kıyamet koparırdı. *Hamlet*'i o dönem herkes seyretti. İyi bir oyun şimdiki gibi seyirci aramazdı. Üniversite öğrencileri hiçbir oyunu kaçırmazdı. Uzun süre de böyle gitti zaten. Zeki ile Metin'in oyunları, Şan Tiyatrosu'ndaki çok tutan müzikaller kapalı gişe oynarken, otobüslerle Trabzon'dan bile seyirci gelirken araştırmıştım. Toplam seyirci sayısı 200 bin kişiydi. *Hamlet*'i oynadığımız 1959'da da öyleydi. Şimdiki seyirci sayısı da o kadar ama İstanbul'un nüfusunun on kat arttı. Seyirci bir kişi bile artmadı.

O zaman da bir basın vardı. Tek fark, magazin basınının gerçekleri yazmasıydı. Tiyatro yayınları gırlaydı ve ben onların ilk malzemesiydim. Gülriz için de öyleydi. Irma ve Hamlet. İki tiyatro staryıydık. *Hamlet*'i ilk oynamaya başladığımda Küçük Sahne'de tanıştık. Sonra birlikte Türk Sahne Sanatkârları Cemiyeti yararna bir balo düzenleyen komitede yer aldık. İlk yakınlaşmamız böyle oldu. O ana kadar gördüğüm en güçlü kadındı.

Hamlet'ten sonra Nüvit Özdoğru'nun sahneye koyduğu *Eyyub Üzerine Oyun*'da Şeytan'ı oynadım. Hayatımda korkunç bir deyiş

şiklik olmuştu. Türkiye'ye dönerek profesyonel kariyerime tepeden başlama şansı bulmuştum. Bu, kendi tiyatromu kurnia imkânı demekti. Bir sermayem yoktu ama her proje bir sonrakinin finansörü olabilirdi. O zamanlar bir oyuncu için başka gelir kapısı yoktu. Ne reklamda ne de televizyon dizisinde oynayabilirdik. Ama seyircimiz vardı. Gülriz'in ve benim seyircim. Biz onlara güveniyorduk.

Türkiye'de yirmili yaşlarda işleri yolunda giden, hayatın sırrını keşfettiğini sanan ve ileriye yönelik planlara girişen bir gencin başına ne gelir? Askere çağrılır. Ben de çağrıldım. Ünümün doruğundayken.

Askerliği nerede yapacağım kurayla belirlendi. Kâğıtta "Gaziantep" yazıyordu. Tam olarak nerede olduğunu bile bilmiyordum. Haritaya bakıp buldum. Kolej sonrası ABD eğitimi beni Anadolu'ya o kadar yabancılaştırmıştı. Antep hakkında bildiklerim sadece Antep çibaniyla Antep fıstığı... O yıllarda yedek subaylığı öğretmen olarak yapabilme olanağı vardı. Bu süreç neredeyse ortaçağ koşulları içinde geçti. Gaziantep'in bir köyünde öğretmenlik yapmak benim için bir nevi öğrencilik oldu.

Ders: Anadolu, Konu: Türk insanı.

Anadolu bana sonsuz bir ufuk açtı. Gerek askerlik süresince, gerekse sonraki yıllarda tiyatro turnelerinde Anadolu'yu, kendimi, geçmişimin zenginliğini ve bugünümün yoksulluğunu tanıdım. Her zaman gidebildiğim kadar gittim. Doğuya, kuzeye, batıya, güneye... Anadolu dersi askerlikle başladı, turnelerle bitti. Kendimi memleketim konusunda doktora vermiş hissediyorum. Anadolu'yu içine sindirince, ona göre araştırıyorsun, ona göre okuyorsun. Yaşadığın toprakların ne olduğunu, insanlarını, davranış ve düşünce biçimlerini ancak oralarda zaman geçirdikçe algılıyor, anlıyorsun...

Askerlik sırasında hiç "Ne işim var burada?" demedim. Çok zevkli, bir o kadar da zordu. Bana verilen işi, görev sorumluluğunu hiç kaybetmeden yaptım. Üstelik o zamanlar bunu bir şans ya da bir aydınlanma süreci olarak düşünmemiştim. Bu bir görevdi o kadar. 27 Mayıs Devrimi bize "Git, hiçbir olanak olmayan yerde çocuk okut" demişti. Zor doğa koşullarıyla karşılaştım. Dayandım. Demek ki dayanıklıymışım. Müthiş bir deneyimdi. Ama bütün bunlardan sonra bir de Denizli'de er eğitimine tabi tutulunca isyan ettim. Karakış macerasından sonra astsubaylar bize er eğitimini uyguladılar. "Biz de yedek subayız, üniversite bitirdik" falan diyecek oldum, çok sert, zulüm sayılabilecek bir muameleyle

karşılaştım. Bir sürü doğru gitmeyen şey vardı. Bu iş böyle olmayacak deyip komutanlığa bir dilekçe verdim. İsyan sayıldı. Hapse girdim.

Haylazlığım yüzünden çok hapse girdim. Oysa üç ay sonra onların üstü olacaktım. *Hamlet*'teki gibi "Ah, dünya çığırından çıkmış ne yazık ki, düzeltmek için ben doğmuşum" demeye askerde başladım. Sonra da tekrar etmekten hiç vazgeçemedim. Hâlâ bana bu lafı ettirecek durumlarda kalıyorum.

Dayanma sınırına gelmiştim ki, bir gün yine acilen komutanlığa çağırıldım. Yüreğim çarptı. Yine ne suç işlemiş olabileceğimi düşünerek tugay komutanının makamına çıktım. Hiç bu kadar yüksek rütbeli bir subay tarafından cezalandırılmamıştım. Kim bilir ne olacaktı? Askerliğim mi yanacaktı? Kurşuna dizilme ihtimalini bile düşünüyordum. Girdim odaya. Esas duruş. Adam da ayağa kalktı. Her şey bittiğine göre adama "Rahat" desem de bari şanım mı yürüse diye düşünürken, komutan "Oturun" dedi. Ardından da gözlerini gözlerime dikip "Paşa amcanız bizi aradı."

Kim ola ki Paşa amca? Paşa amcam yok benim. Şimşek gibi düşündüm. Anladım ki işin rengi değişiyor. Bana buralarda sahip çıkacak bilmediğim bir amca var. Kendisi bizim komutandan bile kademli olsa gerek ki paşa deniyor... Bu iyi bir şey olsa gerek ama kim? Acaba beni başka biriyle mi karıştırdılar?

– Sizi İstanbul'a istetiyorlar. Vali paşa rica etti...

O an uyandım. Çok severdim. Artık daha da çok seviyordum. Nereden tanıdığımı hatırlamadığım ama ismi evde geçen İstanbul Valisi Refik Tulga'yı.

– Derhal sizi mevcutlu olarak İstanbul'a yolluyoruz.

"Emredersiniz komutanım" dedim. Başka ne diyebilirdim? Hayatım kurtuldu demekti bu. Emir hemen yerine getirilmeli. Gömleği pantolonu aldığım gibi nizamiyeden çıktım. Denizli otogarından atladım otobüse. Sevinçliydim. İstanbul'a gidiyorum, daha ne olsun? Paşa amcam emretmiş.

Eve gittiğimde herkes göbek atıyordu. Meğer, Muhsin Bey aklına yaz aylarında Rumelihisarı'nda tiyatro yapmayı koymuş. Açılışı da *Hamlet*'le yapmak istemiş. "Ama mümkün değil, çünkü Hamlet askerde, yenisini de yetiştiremeyiz" demişler. O da valiyi arayıp "Hamletimi yollayın, bana lazım" deyip beni getirtmiş. Zaten orduyla işbirliği de yapmış ve surların üzerinde figüranlık yapmaları için Mehmetçik'i istihdam etmiş.

Sonuçta ben askerliğimin son üç ayını Preus Hamlet rütbesiyle Danimarka Kraliyet Ordusu'nda yaptım. Çok güzeldi. On bu

temsil yaptık. Rumelihisarı'nda oynanan ilk oyundu. İstanbul'un da ilk festivali. *Hamlet*, Hisar'a çok yakıştı. Seyirciler izlerken vapur seslerini bile unutacak kadar kendini oyuna kaptırıyordu. Korkunç zevk almıştım. Çıplak sesle, herhangi bir ses düzeni olmadan oynuyorduk. Nasıl yaptık ? Bilmiyorum... Oradaki eğitim akustik sağlıyordu tabii. Anfiteatr şimdiki kadar büyük değildi. Yine de sesimizi duyurmamız rüzgâra bağlıydı. Karadan denize esse duyurmakta zorlanırdık. Bütün antik tiyatrolarda sahnenin konumu rüzgâra göre ayarlanmıştır. Tiyatro olarak yapılmayan bir yerde de aynı şey olması şanstı. Büyük keyifti.

Sonra bu bir gelenek oldu ve Hisar temsilleri hep *Hamlet*'le başladı. *Hamlet*, Rumelihisarı sayesinde İstanbul'u Fatih'ten beş asır sonra bir kez daha fethetti.

Tiyatrocu

Sinema peşinde

“Bir böcek yaşasın, bir kurtçuk yaşasın da sen yaşama... Olacak şey değil” *Kral Lear*’in repliği. Farklı şekillerde çevrilebilir ama özünde sevdiği birini kaybetmenin isyanı ve yaşaması gerek-meyen birçok canlı hayattayken, sevdiğini kaybetmenin çaresiz-liğini dile getiriyor. Jimmy öldüğündeki hissimi.

Bizden yıllar sonra, Şehir Tiyatroları’nda Ferhan Şensoy’un sahneye koyduğu *Keşanlı Ali Destanı*’nın prömiyerindeydik. Elia Kazan da İstanbul Film Festivali sebebiyle buradaydı ve oyuna birlikte gitmiştik. Zeynep Oral kötü bir haber aldığını, Jimmy’nin öldüğünü söyledi. Kazan da, ben de çok üzüldük. İnış-li çıkışlı bir hayat yaşamış, zirveye erişmişti. Bundan sonra yapabileceği çok şey vardı. Çağdaş dünya edebiyatı o öldüğü an, yazıl-mamış birçok eseri de kaybetti. James Baldwin’in henüz yazma-dıklarını...

“Jimmy” yani James Baldwin hakkında çok şey yazıldı. Şiirleri bestelendi, oyunları, romanları yayınlandı. Biyografisini yazan David Leeming onunla birlikte geçirdiğimiz öğrencilik yıllarını da *A Biography* adını verdiği kitapta anlattı. Ama bir de onunla ya-şadığımız ve kimsenin bilmediği, yazılmayanlar var tabii. Bunlar-dan biri de benim sinema tutkum yüzünden yaşadığımız “Kılıçba-lığı” hikâyesi.

Oyun hazırlarken, eğer eser yabancı bir yazara aitse, çeviriyi başından sonuna kadar değiştirdiğim olur. Hatta oyunu oynarken bile değiştiririm. Önemli olan seyircide de, sahnede de maksimum tepkiyi toplayacak metne ulaşmaktır. Bu çaba şimdiye ka-dar birçok oyun çevirisini bana neredeyse baştan yazdırdı. Ne-den sıfırdan bir oyun yazmadım diye de kendime hep sordum. Bazı oyuncular ellerine kalem alırlar, onu anlarını ama ben

yazmaya uzak biri değilim. Nedense hiç oyun yazmadım. Hep sinemayı, senaryo yazmayı düşündüm. "Aklıma bir fikir geldi, bu ne güzel oyun ya da şiir olur, oturup şunu yazayım" dediğim olmadı. "Sinema da sinema" diye tutturduğumdan üç senaryo yazdım. İkisi uyarlama, biri özgün.

İlk denemem, Melih Cevdet Anday'ın *Raziye* adlı romanının sinema uyarlamasıydı. Uğraştım, yazdım, bitirdim. O yapımcı, bu arkadaş falan diye birilerine gösterirken, Yeşilçam'ın çam yarmaları çalıp kaçtılar. Sonra başka bir romanla karşılaştım. Osman Necmi Gürmen diye çok enteresan bir yazarın *Kılıç Uykuda Vurulur* adlı bir romanı. Siverekli, Bucak aşiretinden, Sorbonne mezunu, Fransa'da yaşayan yazarla Bodrum'da tanıştım ve çok iyi anlaştık. Romanı *L'Espadon* (Kılıçbalığı) adıyla Fransızca yazmıştı. Kıbrıs'ta bir Türk çobanla Rum balıkçı ailesinin birlikteliğini ve ayrılışını anlatan olağanüstü bir hikâyeydi.

Bunu film yapmayı kafaya taktım. Senaryolaştırmayı düşünürken aklıma şeytanca bir fikir geldi. İyi bir rejisör bulup, senaryoyu da Jimmy'ye yazdırırsam proje uluslararası bir boyut kazanabilirdi. O zaman çok ünlü bir yazar olmuştu ve bütün prodüktörler peşindeydi. Romanı Jimmy'ye yollayıp Fransızca aslından okuttum. Osman Necmi gibi Paris'te yaşayan Costa Gavras'a da projeyi anlattım. Costa, o sıralar *Missing*'in montajı üzerine çalışıyordu. Stüdyoda buluştuk. Jimmy'nin yazacağını duyunca "Olur" dedi. Bu "Olur", Jimmy'yi razı etmek için önemliydi.

Prodüktörler bu iki büyük imzaya hemen tav oldu. İşler yolunda gidiyordu. David'le birlikte zar zor Jimmy'yi Bodrum'a gelmeye razı ettik. Akdeniz'in kokusu, tadı, Torba'nın sessiz koyu ve üç aylık çalışma sonrası senaryo bitti. Aldım tekrar Paris'e, Costa'ya götürdüm. Heyecanla okudu. Ertesi gün aradı.

– Hikâye güzel be Engin, ama bu senaryo olmamış.

Bir anda yıkıldım. Başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Jimmy'nin avukatları prodüktörden avans bekler. Ben Jimmy'ye adam bunu beğenmedi diyemem. Yönetmen senaryoyu baştan ele almak ister. Halim Kıbrıs'ın politik durumundan beterdi...

Aslında ben de Costa'yla aynı fikirdeydim. Eleştirilerinde son derece haklıydı. Adam İzmirli ne de olsa... İkimizin konuya aynı gözle baktığını fark edince ondan birkaç gün izin istedim ve hemen yeni bir tretman yazdım. Ruhumdaki bir şeydi. Kokladığım, yediğim içtiğim bir şey. Çok güzel oldu. O gün Costa'nın oğlu doğmuştu. Hep cebimde taşıdığım Mecidiye altınını çocuğa taktım. Pek hoşuma gitti. Karşısına geçip okudum.

– İşte bu olur Engin. İstedğim film bu. Ya sen hallet ya da birlikte yazın.

Sorunu bu da çözmüyordu. Prodüktörler parayı James Baldwin'ın senaryosuna veriyordu, Engin Cezzar'ın değil. Jimmy'yi tanıyorum. Ona “Costa senaryonu beğenmedi. Sen becerememişsin, ben yapacağım” desem küplere binerdi. Costa'ya “Bir zahmet bir telefon et, neden beğenmediğini sen açıkla da ben arada kalmayayım” dedim. Jimmy o ara, Güney Fransa'da St. Paul de Vence'da yaşıyordu. Paradan puldan anlamazdı ama avukatları için dakikası, sayfası para anlamına geliyordu.

Çareyi bir başka yönetmen aramakta buldum. Aklıma o ara çok iyi işler yapan, '70'lerde İtalyan sinemasıyla Amerika'ya açılmış Francesco Rosi geldi. Kimse yanına yaklaşmıyordu ama ne yapıp edip bir randevu kopardım. O da bir James Baldwin hayranı çıktı. Yirmi dört saat sonra senaryoyu okumuş olarak aradı. Beğenmemiştii. Yapacak şey kalmayınca, Jimmy'ye telefon açtım. Daha selamün aleyküm demeden bağırmaya başladı:

– Benim senaryomu nasıl değiştirirsin? Param nerede? Hani söz verdiğin prodüktör?

Meğerse Costa'yla konuşmuş, her şeyi öğrenmiş. Bu onunla son konuşmam oldu. Bir daha konuşmadık. Jimmy'nin derdi tabii ki para değildi. Konu, koskoca bir yazarın senaryosunun reddedilmesiydi. Bu bir sanatçı için her zaman travma sebebidir. Bir daha görüşebilsek nasıl olsa barışırđık. Görüşemedik. Jimmy gitti. Kan kardeşimle bozuk ayrıldık... Hafta sonuna denk geldiğı için konsolosa ne kadar yalvardımsa da vize alamadım. Cenazesine gidemedim.

Sonra Arif Keskiner aynı proje için devreye girdi. Projeyi daha ucuza yapılabilir hale getirmek için baştan yazdım. O ara Kıbrıslı bir kadın prodüktör çıktı. Osman Necmi bulmuş. Bana geldi. “Bu filmi ben yapacağım” dedi. “Olur yap” dedim.

– Senaryo kimin?

– Hakları bende.

Jimmy'nin kız kardeşi Gloria, James Baldwin Vakfı adına hakları bana devretmişti. Yarısını oraya yollayacağım paranın miktarını duyunca Osman Necmi kudurdu.

– Niye bu kadar para istiyorsun? Üç gün sonra çekime başlayacak kadın.

– Bu parayı veremeyen üç günde nasıl filme başlar? Hem üç günde çekime başlandığı nerede görülmüş? Hazırlıklar aylar sürer. Bunlar ciddi değıller Osman Necmi...

O da bana bir güzel hakaret yağdırdı. “Hikâyemi aldın, üstüne oturdun” diye suçlayarak küstü gitti. Mesele çözülemedi. Çiçek Arif hâlâ “Engin Abi, yapalım şu işi” der ara sıra.

Üçüncü senaryo ise özgün. Adı, *Afrodite*. Yazalı on yıl oldu. Ağır ağır pişti. Hayatım boyunca bulaştığım çatallı yollardan birindeyim şimdi. Bir Afrodit hikâyesi. Şu ana kadar her okuyan çok beğendi. Yıllarca rafta durdu. 2005'in ilk aylarında yapımcılara yolladım. Bakalım ne olacak... Bu iş olursa bundan sonra yazacaklarım muhakkak yine sinema olur. Yine olmazsa o zaman takkemi önüme koyar iyice düşünürüm. Yazdığım bir şeyin hayata geçmesini görmek için belki bir oyun yazarım. Belki...

Oyunculuk yetmez mi?

Oyunculuk yetmiyor mu insana? Çok iyi bir oyuncu olduğumu biliyorum. Aksini iddia edene de rastlamadım zaten. Kostümü ku-
lise girdiğim an, üstüme giyerim. Her şey o kostümün süzgecin-
den geçer. Beni sahneye hazırlar. Oyunla ilgili hiçbir şey konu-
şmayıp dedikodu yapsam bile beni sınırlar. Kostümü giyer, çizme-
yi çeker, o her kimse o olurum. Diğer oyuncuların uzaklaşır,
perdeyi beklerim. On beş dakika kala sahne arkasında yerimi alı-
rım. O on beş dakika benim için konsantrasyon zamanıdır. Bazı
oyuncular vardır, şapkasını çıkarır, miğferini giyer, sahneye çı-
kar. Ben ölsem öyle yapamam.

Bir işi severek yapıyor, idareten yapmıyorsan, kendine saygı
göstereceksin. Reji yaparken de öyle. İlk amaç herkese rolünü
sevdirmektir. Yönettiğim oyunu ilkünden son temsile kadar her
sahnelenişinde izlerim. Bunu ilk gördüklerinde Devlet Tiyatro-
su'ndakiler dehşete düştü. Orada oyunu sahneye koyan bir daha
uğramazmış salona. Arada bir gelip çığırından çıkmış bir şey var
mı diye bakarsa ne âlâ. Ben her temsilde bir aksaklık bulmak ve
oyunculara aktarmak için giderim. Böyle yetiştirildim. Biraz man-
yaklık gibi gelebilir ama böyle de yetiştiriyorum. Her yeni seyir-
ciyle oyun bir şey kazanır ve kaybeder çünkü. Seyirciyi iyi izler-
sen verdiği reaksiyonla kendini test edersin. Seyirci sadece ko-
mediye gülerek tepki vermez. Sahneden yayılan her duygu salon-
da bir karşılık bulur. Seyirci ses çıkarmasa da bir koku salar. Ger-
çek koku olsa iş kolaydı. Kokmayan bir kokudur bu. Ben duya-
rım. Anlatmak istediğin seyirciye geçmediği an, salon sıkılmaya
başlar. Salonun verdiği tüyoyu yakalamak gerekir.

Haldün Taner de yazar olarak her gece gelir, her gece not alır,
sahne, taf, mizansen değiştirirdi ve bu oyun oynandıkça sürerdi.

Oyunu da seyretmezdi. Öyle bir yerde otururdu ki, oyunu dinler, seyirciyi seyredirdi. Tepkiyi oradan alırdı.

Seyirci iyidir ve kötüdür. Bazen üstüste iyi olur, bazen hayatta olmaz. Tamamen rastlantısaldır. Toplam seyircinin içindeki iyi bir grup diğerlerini de etkiler. Oyuncu da onu kaptı mı uçar gider. Bu gözle görülmez, elektrik akımı gibi görmeden hissedilir. Seyircinin hissettiklerinin hepsi birleşir, hepsi bir akım olur, sahneye taşar. Onlar kendi aralarında bir iletişim kurar ve bize yansıtırlar. Üç yüz seyircinin ellisinden bir elektrik doğdu mu, diğerlerini de havaya sokar. Peter Brook'un çok güzel bir kitabı vardır. "Yaptığımız işte hiçbir sır, büyü yoktur. Oyunculunun ya da sahnedeki başarının sırrı yoktur" der. İşte o olmayan sır vardır ve buradadır. Nasıl oluşur bilmem ama asırlardır da böyle olmaktadır. Bazen oyuncu da öyle bir elektrik yayar ki, hem etkilenmeye hazır seyirciyi hem de arkada kalmış kütükleri anında etkiler. Müzik de, ışık da bize yardım eder ama bu işin bir sırrı varsa, o sır budur işte.

Strasberg anlatmıştı. Hep kavga ediyorduk. "İçten ve gerçek olacağız diye oyunculüğümüzü daraltıyor, ufkumuzu sınırlıyorsun" demiştik de, tarihî bir örnek vermişti. İÖ 5. asırda, bir yerde Sofokles oynanıyor. Oyunda anne rolünü üstlenmiş bir kadın var. Elinde bir çömlekle sahneye çıkıyor. Çömlekte ölen oğlunun külleri var ve ona bir ağıt yakıyor. Bu kadıncağz bir gün aniden, acayip iyi bir performans vermeye başlanıyş. Nasıl olup da oyunculüğünün bu kadar geliştiğini sormuşlar. Meğer oğlu gerçekten ölmüş ve onun gerçek küllerini çömleğe koyarak oynarmış. Gerçek küllerle bambaşka bir performans yakalamış. Strasberg bize gerçek külleri nereden bulacağımızı sordu. "O küller olmadıkça gerçekçi olamazsınız. Ben size her halükârda gerçekçi olmayı öğretiyorum" demişti.

Tiyatroyu ayakta tutan da budur. Tiyatro için öldü, bitti, demode oldu, sinema ve televizyon mahvetti denir hep. Oysa tiyatro hâlâ ayakta. O elektrik sürüyor çünkü. Kolay kolay sezemezsiniz. Ama sezdiğiniz zaman da öyle bir tutku oluşur ki, tiyatroyu seversiniz. Bu göze göz elektrik kopmadığı sürece de tiyatro ayakta kalacak. Tadına bir kere varan hep o tadı arayacak. O sırrın tadı bu. Sırrı çözmeden tadılmaz.

Hele çağımızda hiçbir direkt temasın kalmadığını, her şeyin sentetikleştiğini düşünürsek, edebiyat ve tiyatronun aynı rock konserleri gibi varlığını sürdüreceğini kolayca kestirebiliriz. O rock cinneti de aynı elektrikten oluşur. On bin kişi, birbirinin omuzuna atlanıp nasıl kendinden geçiyor? Bu diyonizyak bir

şeydir ve tiyatrodan bile eskidir. Derin kökleri var. Dionisos ayinleri, kadınların erkekleri parçalamaları, her şeyi cinnete yakın yoğunlukta yaşama durumu, libidonun serbest kalışı... Bu hazzı ve tadı arayanlar hep olacaktır. Bu sır kayboldu mu da kimse tiyatroyu kurtaramaz.

Bir yandan bu kadar gizemli, bir yandan da bir o kadar basit bir denklem bu. Oyuncu antresini yapar. Kendinden emin ve güvenliyse sahneye adımını attığı an, seyirci bunu sezer. Ama bir şey bozursa ve yüzde yüz orada değilse, seyirci onu da çakar. Sevdiği bir starı sahnede gören her seyirci o an alkışlamak ister. Korktuğu için yapamaz. Bu da tiyatro seyircisinin eğitimsizliğindendir. '60'lı yıllarda bize ilanı aşk edip, kapıları kıran seyirci gökten mi inmişti? Hayır. O kuşak tiyatroya gitmeyi evde ailesinden, okulda öğretmeninden öğrenmişti. Kentli bir aile için, tiyatro yaşamın parçasıydı. Ana babalar elinden tutup çocukları tiyatroya götürürdü. Sonra hem maarif eğitimi hem de aile eğitimi zedelenirdi. Şimdi bir genç neden tiyatroya gitmek istesin? Alışkanlık meselesidir tiyatro. Bir adabı vardır. Sosyalleşme alanıdır. "80 kuşağı, YÖK kuşağı ebleh, cahil" deyip geçiyoruz. Her şeyden soyutlanmış, makine gibi olmalarının sebebi ne peki? Aileye hâkim olamadığın zaman okulda olabilirsin. Onu da yapmadın mı sana tiyatro gerekmez zaten. Sonra ne olur? İşte böyle olur. Ümmî lise mezunları nasıl çıkar, ÖSS'de tek doğru yanıt veremeyen öğrenci nasıl eğitilmiş sayılır diye şaşırırsın.

Çekoslovakya'da bir opera galasına gittim. Yanaçek'in bir eseri vardı. Opera sevmem ama kalktık gittik. Bir baktım ki salonda minik minik seyirciler var. En fazla yedi yaşındalar. Böyle ciddi bir eserde ne işleri var diye merak ettim. "Mecburi" dediler. Beş yüz tane cüce gibi seyirci. Kravatlı, pırıl pırıl ayakkabılı, kızlar cici cici giyinmiş, opera seyretmeye gelmişler. Meğer her yıl okul çocuklarının iki opera, iki bale, iki konser, iki trajedi, iki komedi seyretmeleri şartmış. Yoksa diğer derslerinden not alamıyorlar. Sertifika programı gibi.

Seyirci öyle yetişir işte. Bu olmadan olmaz. Olmayınca da komünist memleket nasıl bizden daha Avrupalı olabiliyor der, bir de ona şaşırırsın...

Yetiştirmek

Eskişehir’de *Keşanlı Ali Destanı*’nın televizyon uyarlaması için yaptığımız çekimlerden sonra, niversitenin rektörü Yılmaz Büyükerşen “Seni bırakmam” dedi.

– İletişim Fakültesi’nde televizyon rejisörü yetiştirmeye çalışırız. Bunların oyunculuk üzerine hiç bilgisi yok. Bu ocuklara oyuncu yönetmeyi ğret.

Haftada bir gün arabayla Eskişehir’e gitmeye başladım. Aklım-da hiç hocalık yokken başladım. Çok da yararını gördüm. Oyuncularla nasıl ilişki kurmaları gerektiğini gösteren, daha çok psikolojik ağırlıklı dersler verdim. Çok sofistike olmak gerekmiyordu. Hocalığa kolayca uyum sağladım. Üç yıl sonra orada konservatuvar da açıldı. “Oraya geçer misin?” dediler. “Geerim” dedim. Temel eğitimle bir boşluğu doldurmaya çalıştım.

Öğrencilerimin birçoğu şimdi piyasada, televizyonlarda alışıyor. Jeneriklerde isimlerini okuyorum. Rejisrlk de bir çeşit hocalıktır zaten. Farkı, deneyimli insanlarla ders yapıyor olması. Konservatuvarda ise iş değişik. Orada birini alıp oyuncu olarak diploma almasını sağlıyorsun. İki sene de orada kaldım. Sonra her hafta o yolu gidip gelmek yormaya başladı. Trene de bine-mem. Sıkılırım. Oradan ayrıldım. Bir yıl Müjdat Gezen’in okulunda ders verdim. Sonra bir gün Gencay Grn aradı.

– Yeditepe niversitesi’nde tiyatro bölümü kuruluyor. Başına Füsun Akatlı gelecek, düşünür msn?

Beş sene de orada çalıştım. Acayip keyifli bir yere vardım. Çünkü mezun ettiğim bütün çocuklar başarlı oluyor. Onlardan biri olan Tülin zen, 2004’te Altın Portakal aldı. Diğerleri de iyi alışıyor. Devlet Tiyatrosu’nda, şehir Tiyatroları’nda, televizyon dizilerinde görüyorum onları. Maalesef 2005’te Füsun Akatlı’ya

bir haksızlık yapıldı, onunla birlikte üniversiteden ayrıldım.

Teori üzerine konuşan biri olmadım hiç. Düşündüğümü, bildiğimi yapıp pratik olarak aktardım. Zaman içinde iyi bir hoca oldum galiba. Başta tedirgindim. Şimdi çok daha güvenliyim ve hoşuma gidiyor. Devam edebilirim. Birinci sınıftan alıp mezun edene kadar dört yıl birlikte çalıştık. Ben de onlarla sınıf atlıyordum. Birini gerçekten yetiştiriyorsan, o süreci beraber yaşamalısın. Verdiğinin azıcığının bile alındığını hissettiğin zaman çok iyi bir ilişki oluyor. Bir insan yetiştirmek büyük haz.

Yeniden sahne

2003'te *Ayaktakımı Arasında* ile *Halide*'den on yedi yıl sonra tekrar sahneye çıktım. Çok kolay verdiğim bir karardı. Yine Mustafa Avkıran aradı. Arar ve hayatımı değiştirir sık sık.

- Baba, bir konu var.
- Ne babası? Ben hâlâ Engin Abi'yim.
- Abi, *Ayaktakımı Arasında*'yı yapmayı düşünüyoruz.
- Ne kadar iyi.
- Çok güzel bir rol var. Seni istiyoruz.

Bir rol çıksa da oynasam düşüncesi yoktu açıkçası. Kim bana ne teklif yapacak ki zaten? Beğenecek miyim bakalım? Bezgin-dim. Canlandım. Harika bir rol. Tam bir rastlantı. Yaşımın başımın, olgunluğumun, deneyiminin uygun düştüğü, çok doğurgan bir rol. Çok sıradan da kalabilecek, çok iyi de yükselebilecek bir rol. Ne kadar iyi yaptığımı da sonra anladım. Çalıştıkça ve rahatladıkça iddialı hale geldi. Başladım geliştirmeye. Orasından burasından çekistirdim. Çok çalıştım.

Gökhan Akçura bizim için bir araştırma yaptı. Mustafa da araştırdı. Luca rolünün Gapon diye bir papaz olabileceğine karar verdim. 1910 başarısız Rus İhtilali'nin yılıydı. Herkes saraya yürüyor, hepsi öldürülüyor bir tek o yaşıyor: satılmış damgası yiyen Gapon. O gün Gorki'nin evindeki adamın o olduğuna karar verdim. Böyle bir yorum getirdim. Oyundaki kişilik bir papaz. Ona bir hikâye yazdım. Hepsini bir araya koyup birleştirtince geçmişine ve geleceğine sahip olduğum, enigmatik bir kişilik oluştu. Çok zenginleşti ve beni memnun etti. Ekip de çok iyi çalıştı, birbirini destekledi. Hayatımın en başarılı rollerinden biri ortaya çıktı ve çok popüler oldu. Hâlâ oynuyorum.

Roldeki kişiliğin çizgileri genellikle çok kesin bellidir. Burada

Gorki bu karakteri açmamış, bir ipucu vermemiştir. Her şeyi müphem ve soru işaretlerine takılı bırakmıştı. Aynı rolü yarın bambaşka bir oyuncu bambaşka bir yorum getirerek oynayabilir. Üstelik ekiptekilerin hiçbiri beni sahnede oyuncu olarak görmüş değildi. Genç onlar. Ünüme kanıp beni istediler. Oynadığım oyuncular bile beni oyuncu olarak bilmiyordu.

Rastlantılar rastlantısal değildir. Hem yeniden popüler oldum, hem de bir sürü ödül aldım. Ödül meraklısı değilim ama hoşuma gitti. Beni çok iyi motive etti. Ağır, üç saatlik bir oyun. Başta zorlandım. Fizik kondisyon gerekiyordu. Sonra alıştım. Açıldım.

Ben tiyatro konusunda hakikaten şanslı bir adamım.

6

Poliste

Menderes'e benden bir rakı

Cevat Çapan, kız kardeşim Mine'nin kocası. İkisi, Tunç Yalman ve Amerika'da beni keşfedip, artık resmî empozaryom olan Maynard Morris'le birlikte evdeyiz. 25 mayıs 1960 gecesi. İçki içiyoruz. Alacakaranlık. Siyaset konuşuyoruz. Adam da sudan çıkmış balık gibi bize bakıyor. Adnan Menderes de o gün Park Otel'e gelmiş. Bizim balkonun karşısında, İstanbul'daki rezidansı olarak kullandığı dairesinde kalıyor. Eski Park Otel, güzel bir modern bina. Önünden aşağı kadar da yeşillik park. Şimdiki enkazın sonuna kadar Marmara Bahçesi. Kafayı bulduk. "Kahrolsun Menderes" diye bağırarak kadehleri otele fırlattık.

On dakika sonra sivil polisler kapıya dayandı tabii. Yapacak bir şey yok. Aldılar götürdüler bizi. Amerikalı pasaportunu gösterdi gitti, Tunç nasıl yaptıysa ortadan kayboldu. Üçümüzü Beyoğlu Ekipler Amirliği'ne tıktılar. O anda uyandım. Üzerim bildiri doluydu. 555 K üzerine bir bildiri dağıtıyordum. Meşhur 555 K şifresi, mayıs ayında Harbiyeli öğrencilerin de katıldığı gösterilere aitti. Şifre "Beşinci ayın Beşinde, saat Beşte, Kızılay'da" cümlesinin başharflerinden oluşuyordu. Öğrencilerle polisler arasında çatışmalar yaşanıyor, 27 Mayıs'ın ayak sesleri duyuluyordu. Harekât gününün yaklaştığını biliyorduk. Polisin öğrencilere zor kullanması, çok sayıda öğrencinin yaralanması gibi hadiseler, subay ve astsubay camiasını da etkilemişti. Demokrat Parti iktidarının devrilmesi fikri kabarıyordu. Örgütlü falan değil ama gönüllü olarak Menderes karşıtı devrimcilerdik. Paltomun içine de ertesi gün dağıtmak için bir sürü bildiri saklanmıştım.

Durmada Taksim'e yürürdük. Müthiş bir motivasyon kaplanmıştı ülkeyi. Sokak olaylarında polis bizi yakalıyor, ardından asker serbest bırakıyordu. Hep askere yakalanmaya çalışırdık o

yüzden. İstanbul Üniversitesi'ne giderdik. Beyazıt'ta direniş olduğunu, barikat yapıldığını duyar, boykotçulara ekmek atardık. En iyi atıcılardan biri Şirin Devrim'di. Doğal bir hareketti. Henüz ülkücülerle çatışma başlamamıştı. Sadece polisle çatışıyorduk. O da danışıklı dövüş gibiydi. Ordudan da çatlak sesler çıkmaya başlayınca iş ayyuka çıktı. Askerler hükûmet karşıtı, sessiz bir yürüyüş yaptı. Kutuplaşma kesinleşti. Ezelden beri ailecek Cumhuriyet Halk Partisi'ndendik ama bu durum partizanlıktan öteydi. Bir nevi seferberlik havası vardı ve biz de ona kapılmıştık. Menderes'in özellikle son dönemdeki antidemokratik tavırları ve basına yaptığı baskılar, başkaldıracak ve protesto edecek çok malzeme veriyordu. "Kahrolsun Menderes" Slogan buydu. Ne askerî darbe çağrısı vardı, ne de ideolojik tavır. Ordu yavaş yavaş politika-ya bordadan yanaşmaya başladı. Üniversite gençliği bir cephe oluşturdu. Büyük bir heyecan yaşıyordum. Bunu bayağı büyük bir mesele yapmıştım. Şimdi de hapisteydim. Üzerim bildiri dolu halde...

Hemen tuvalete gitme izni istedim. Berbat bir tuvaletti. Kâğıtları ufak ufak doğrayıp çukura attım. Bereket, su akıyordu. Genelde su bulunmaz böyle yerlerde. Hücreye geri döndüm. Bir süre sonra beni çağırdılar. Sarhoş sarhoş amirin karşısına çıktım. Ne göreyim? Mucize. Adam bizim kapı komşusu. O ara aklıma gelmemiş. Tabii ya, bizim komşu emniyet amiri... Şansa bak... Adam da beni tanıdı tabii. Hemen heyecanla sordu:

– Hakkı'yı gördün mü?

– O kim?

– Benim oğlan. İki gündür kayıp. Galiba Sansaryan'a götürdüler. Sen de görmediysen kötü...

Sansaryan, Sirkeci'deki meşhur gözaltı yeri idi. Düştün mü zor çıkardın. Adam yana yakıla oğlunu soruyordu bana...

– Yok, bilmiyorum amcacım... Biz kendi derdimize düşmüşüz.

– Neyse. Nöbet değişirken siz bir şey yokmuş gibi çıkın gidin, ben ayarlayacağım. Kapıdan sıyrılıp kaybolun. Ortalıkta dolanmayın, eve gitmeyin.

Hücreye döndüm, bizimkilere gayet havalı bir şekilde müjdeyi verdim.

– Merak etmeyin, çıkacağız.

– Nasıl çıkacağız Engin? Hayatta bırakmazlar bizi artık...

Komiserin dediği gibi oldu. Nöbet değişirken kapıyı açık bıraktılar. Çıktık. Az çok tanınmış biriydim. Sokakta biri görse tekrar kodese dönebilirdim. Her karakolda da bir kapı komşum olma-

ğına göre ortalıkta dolanmayayım deyip, can dostum, çocukluk arkadaşım Utku'ya gittim. Kapıyı çaldım.

– Bir hafta buradayım Utku. Bir hafta boyunca bir hapisane kaçkını evinde saklayarak ona yataklık edeceksin.

Doğru söylememişim. İki gün sonra, 27 Mayıs sabahı ordu yönetime el koyduğunda Gülriz'in evindeydim. Öğleye doğru uyanık. Marşlarla, şarkılarla. Biz âşıktık. Birbirimize ve hürriyete...

İhtilalleri değerlendirmek zordur. Genellikle müspet değildir; ama biz siyasî emelleri ortaya çıkıp da, Milli Birlik Komitesi çatlayana kadar bu ihtilalin arkasında durduk. Yeni Anayasa özgürlükler yumağıydı. Özellikle tiyatroyu çok olumlu etkiledi. Yazarlar korkularından ve otosansürden sıyrıldı. Düşünce özgürlüğü bakımından ortam mükemmel oldu.

1960-70 arasında tiyatro altın devrini yaşadı. Haldun Taner, Yaşar Kemal, Aziz Nesin daha önce de vardı ama özgür değildiler. Ankara Sanat Tiyatrosu, Vasıf Öngören, Oktay Arayıcı, Asaf Çiğiltepe, herkes eteğinde ne varsa boşaltmaya başladı.

Tiyatro, 1960 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamı sayesinde oluştu. Sol tandanslı bir hareketti, çünkü sağcı yazar, muhafazakâr tiyatrocusu yoktu. Bu durum da istismar edilmedi değil. Epik tiyatro hareketi başladı. Tiyatro eğlendirmeyecek, duygulandırmayacak, heyecanlandırmayacak, sadece düşündürcek, anlatacak, bilgilendirecek, eğitecek diyenler ortaya çıktı. Bu hareket giderek slogan tiyatrosuna dönüştü. Seyirci ajite ediliyor, politik tavır sergileme oyunun önüne geçiyordu. Ne kadar yararlı olduğu tartışılır ama ortada bir gerçek var ki, o da heyecanını artık yitirmiş olduğu. Oysa Brecht'in büyük bir tiyatrocusu olduğuna inanırım. Oyunlarını epik olduğu kadar dramatik yapıyla da harmanlayarak müthiş eserler çıkartmıştır. Tekrar tekrar okunacak oyunlardır. Ama işine gelen kadarını alıp gerisini bırakınca ortada müsamereler kalır oldu. Tiyatromuzun en büyük başyapıtı *Keşanlı Ali Destanı* da epik, politik bir oyundur ama oyundur. Şimdi dinci kesim de aynı teknikleri beceriksizce kullanıyor. 28 Şubat neden oldu? Slogan tiyatrosundan dolayı tanklar yürümedi mi?

Öteki ihtilal

Evren Paşa işin içine tuz biber ekinceye kadar her şey yolunda gitti. 12 Eylül'de ise mahvolduk. Oraya geliş de korkunçtu. İç sa-vaşa gidiyorduk. 27 Mayıs öğrenci hareketleri bakımından ne ka-dar masumsa, 12 Eylül öncesi de o kadar vahimdi. Örgütlü, ciddi, militan bir sol cephe vardı. Onlarla hareket etmiyorduk ama o ta-raftaydık. Ya o tarafta ya diğer tarafta olmak zorunluluğu doğ-muştu. Bir sürü faksiyon vardı (Herkesin fraksiyon dediği faksi-yon. Fraksiyon kesir demektir, faksiyon ise cephedir. İngilizce'de de, edebiyatta da bu sözcük kullanılır). Sağda da ülkücüler vardı. Hangisinin daha kanlı olduğunu yargılamak zordu, çünkü ikisi de aynı sistemi kullanıyordu. Vahşet ve cinayet. Kan ve intikam. Kor-kunç bir kaos oluştu.

Sol faksiyonlar kendilerini bize daha yakın hissederci. Biz de onları daha yakın hissediyorduk. Bir yanda solun felsefesi, öbür tarafta bıyıklı adamlar vardı çünkü. Olan bitene karşı da olsan, aklın ve gönlün o tarafa kayıyordu. Literatür, mantık, kitaplar o taraftaydı. Kahve, gecekond, tutuculuk ise diğer tarafta. Biz de Marx'ın, Engels'in iktisat teorileriyle uğraşmıyorduk ama bir ti-yatroçunun solcu olmaması ihtimali yoktu. Faksiyonlar uçlara yaklaştıkça yeterince solcu olmamaya suçlanmak bir yana, kar-şıdevrimci bile ilan edildik. Meslek örgütlerinden de çok tepki al-dık. Oysa benim savım açıktı:

– Slogan tiyatrosu olmadan da düşüncelerimi açıklarım. Epik tiyatro yapmak zorunda da değilim. İyi incellerseniz, oyunlarımızın derdini bas bas bağırarakta olduğunu görürsünüz.

Bu sav hafif geldi onlara. Ağırma gitti ama bildiğim yoldan sapmadım. Para talep ederlerdi. Çatır çatır verirdik paraları. Yine de yaranamadık.

Bir bomba ihbarı gelir, salonu boşaltırdık. Nasıl risk alınabilir ki? Çaresizdik. Bir şey yapamıyorduk. Elektrik kesilir, gaz lambaları yakar onlarla oynardık. Gaz lambasıyla prömiyer bile yaptığımız oldu. Yaşaya yaşaya tedbirli olmayı öğrendik. Oynaya oynaya seyircinin gittiğini gördük.

Bu kadar kan dökülmesine gerek yoktu. Çalışmaya çalıştık. Sözümüzü söylemeye çalıştık. Umutlar hep azalıyordu. Üstelik bu kez ihtilalden de medet umamıyorduk. Evren Paşa gelince ne faksiyon ne sempatizanlık dinledi. Hepimize komünist damgası vurdu. Özellikle Aydınlar Dilekçesi'ni imzaladıktan sonra iyice dışlandık. İmzalayanların hepsi komünist sayıldı. Bu teşhis bizim işleri mahvetti. Bir gecede hiçbir yazılı emir olmadan bir sürü dosya TRT prodüktörlerinin masalarından kayboldu. Devletle yaptığımız işler söndü. *Keşanlı Ali Destanı*'nı televizyona uyarlıyorduk ama TRT'nin yayın ilkelerine aykırı ilan edildi. Sansür yine başımızdaydı. İhtilalle gidip ihtilalle gelmişti.

80'den sonra YÖK'le insanlar önce ümmî edildi. Karanlık bir kuşak yetişmeye başladı. Kara bir delik vardı. O kara delikten de karanlıkçılar çıktı zaten. Şimdi ne solcular var ortada, ne de ülkücüler... Ellerindeki fenerle kendi yüzlerini aydınlatmaya çalışan karanlıkçılar.

Netekim (!)

Tiyatromuz battı. Öyle bir yere geldik ki, insan gibi yaşayamıyor, borçlarımızı ödeyemiyorduk. Vergi, sigorta borcu yığılıyordu. Öyle bir yere geldik ki, deniz bitti. Karaya vurduk. Kimsenin böyle bir duygu yaşamasını istemem. Anlatması da zor geliyor. Alacaklılar kapıdan, haciz memurları kulisten eksilmiyordu. En son *Halide*'yi oynadık. Festival için hazırlamıştık. Zeki ve Metin, Konak Sineması'ndan çıkıyordu. Orayı bize bıraktılar. Orada can çekişerek bir süre daha sürdürdük. Seyircimiz olmasına rağmen maddi olanaksızlıklar yaratıcılığı bile bitirdi.

Sonun başlangıcı bir iki yıl önceydi aslında. Hesap kitap adamı değiliz. Eksik olan yanımız bir prodüktörümüzün olmamasıydı. Sadece muhasebeci ya da sadece tiyatro işletmecisi olmak yetmiyor. Hele ki işe konsantre oldun mu, hesaplar elden gidiveriyor. Bir oyun batabilir. Bir başkasını yapıp kurtarırısın. Ama tiyatronun radikal olarak batması bir günlük iş değildi. Gözümüz karaydı. "Boş ver, bu sefer çok tutacak" deyip avunuyorduk. Banka müdürü bir muhasebecimiz vardı. Bir gün "Çocuklar" dedi "Ben bu işi çözemiyorum. Her yeni oyun borçlanarak yapılıyor. Nasıl düze çıkacağız?"

Şimdi tiyatro prodüktörlüğü diye bir meslek var artık. O zaman onu da biz yapardık. O kadar yapabildik. Finanstan da tiyatrodan da anlamak gerekiyor. Bir yandan yaratıcılığın maliyetini denetleyeceksin, bir yandan seyircinin beklentilerine yatırım yapacaksın. Patron olduğumuz için diğer oyuncularından fazla para kazanmazdık. Bizim tiyatroda herkes çok iyi şartlar altında çalıştı. İlk kez devlet yardımı aldığımız zaman *Kaldırım Serçesi*'ni oynuyorduk. Gülriz'e "Yarısını oyunculara dağıtalım" dedim. O da "Tabii" dedi. Öyle yaptık. Diğerleri ellerine geçen parayla araba, ev aldı.

Biz borç ödedik. O bakımdan huzurluyum. Yüzüne bakamayacağım hiçbir meslektaşım, arkadaşım yok. Herkesin parasını ödedik. Her şey temizlendi. Ama nasıl? Ne var ne yok satarak. Bece-remediğimiz prodüktörlük yüzünden, reklamcılık, yönetmenlik, oyunculuk, dublaj yapıp, yirmi dört saat bu iş için yaşadık. Zor işti. Kaç yıl?

Ben soğukkanlı davrandım ve artık tiyatro yapmama kararı vererek doğruyu yaptım. Gülriz duramadı. Kendine bir ekip kurup yine oyun yaptı. *Sokak Kızı İrma*'yı tekrarladı. Ona karışmadım. O aralar ayrıydık. Uzaktan ve dolaylı yardım ettim, sadece o kadar.

Bırakmayan ben değilim, o

Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Bozkurt Kuruç aradı bir gün.

– Ne yapıyorsun ?

– Hiç.

– *Budala*'yı yapmak ister misin ?

– Para verecek misiniz ?

– Vereceğiz. Yevmiyen olacak.

– Peki.

Dostoyevski ! *Budala*, bir romandı ama oyun haline getirilmiş birkaç versiyonu vardı. Devlet Tiyatroları gayya kuyusu gibidir. Neyse, bir kere başladık. Herkes bana nereden geldi bu adam diye öcü gibi bakıyor. Bozkurt'un ekibi onu tutuyor. Ona karşı olan bir grup var. Bir de herkese karşı olanlar. Az çok tahmin ettiğim gibi. Beni o getirdiği için doğal olarak ben de bozkurtçulardan sayıldım. Kadroya girdim ve devletten maaş almaya başladım. Bütün bunların en önemlisi ise tiyatroya devam edebildim.

Kast yapıldı. İyi bir kadro oluştu. Büyük sahnede çalışmaya can atıyorum. AKM, Kültür Sarayı'yken yandığında önüne gidip ağlamıştım. *IV. Murat* yanıyordu. 1970. Oranın top alanı olduğu dönemi bilirim. *Muhsin Bey*'le İstanbul Valisi Lütü Kırdar'ın temeline harç attığını hatırlıyorum. Açıldığında koştura koştura gitmiş "Ah bir gün burada bir oyun sahneye koysan" demiştim. Oysa *Budala*'yı çalışmaya başlayınca ne kadar kötü bir salon olduğunu anladım. Akustik kötüydü. Çok büyük bir sorundu. Ses duyulmuyordu. Işıl Kasapoğlu'yla görüşüyorduk. Onun çok iyi bir Fransız ses mühendisi vardı. Sağolsun geldi, baktı. "Olacak iş değil" dedi. "Buradaki sistem baştan ele alınmalı." Öyle bir şey yapılamayacağından geçici bir sistem kurdu. Ne tam doğal, ne tam elektronik bu sistemle çok parlak olmasa da bir sonuç elde edip

oyunu çıkardık. Devlet Tiyatroları'na böyle başladım, emekli edilene kadar da sürdü.

Yönetmen olarak oyunlar yönettim. Projeler yaptım. Çok iyi davrandılar. En verimli devre *Budala*'dan sonrası oldu. Bir gün Mustafa Avkıran geldi.

– Antalya'da açılıp başarısız olan tiyatroyu sağlam bir ekiple tekrar canlandırmak gerek abi. Seyirci yok. Devlet Tiyatroları'nda çalışan Antalyalılar olarak bir grup oluşturduk, oraya gitmeye karar verdik. Bize iyi bir oyun bul. Hem popüler hem de sahne açacak kadar ağırlığı olan bir proje olmalı.

Egemen Bostancı'yla çalışmaya başladığımız *Aynaroz Kadısı* geldi aklıma. Musahipzade Celal'in klasik bir eseriydi ama çok güncel bir yanı da vardı. Onu önerdim.

– Abi, bunu müzikal yapabilir miyiz?

– Yapabilirsiniz.

– Yapabilir miyiz değil. Yapabilir misin? Ben seni istiyorum.

Mustafa'yı ve yeteneğini çok severim. Değer verdiğim bir tiyatroçudur. Ekip de iyiydi. Kalktık Antalya'ya gittik. Cem İdiz'le daha önce de çalışmıştım. Özellikle tiyatro alanında çok iyi bir müzisyen. Onunla konuştuk. O da projeye ısındı ve müzikleri yapmaya başladı. Antalyalılar çok genç, dinamik ve istekli bir ekip oldu. Oyun tahminimden daha iyi olmaya başladı. Koreografi ve müzikle iyice renklendi. Gölgede 40 derecede çalışıyorduk. Antalya Devlet Tiyatrosu'nu resmen bir daha açıp hayata geçirdik. Oyun çok iyi oldu. Üç sene kapalı gişe oynadı. Güncel, esprili bir versiyon oldu. Oyun iyice oturana kadar orada kaldım. Sıcaklar geçince Antalya daha da güzelleşti. Büyük başarı kazandık.

Bir gün yine bir telefon geldi Mustafa'dan:

– Abi, kıyamet kopuyor. Pankartlar asmışlar.

Aynaroz Kadısı, yobazlık ve sahtekârlığı yeren, din istismarına karşı bir oyundu.

– Eyvah, dinciler uyanıp, tiyatroyu mu bastılar?

– Yok Engin Abi, öyle değil. *Aynaroz Kadısı*'nı repertuvardan kaldırdık diye halk ayaklanmış. Yeniden oynanmasını istiyorlar.

Türkiye'de böyle bir şeyi ben ilk defa Antalya'da gördüm. “Kadı'yı isteriz. Tekrar oynayın. Neden bizi mahrum ediyorsunuz?” diye yürüyüş yapılıyordu. Biz hep “Bu oyunu kaldırın” diyenlere alışmışız. İlk defa “Oyun isteriz” diyorlardı. Kadı, tekrar sahneye kondu. Dolaşmak hoşuma gitti. Sonra da Bursa'dan çağırıldılar, oraya gittim. Turgut Özakman'ın *Bir Şemaz Oyun* müzikalini koydum. O da çok iyi gitti. Hiç umutmam, son gün Turgut'tan izin

alıp finali değiştirmiştim. “Bitmez bu oyunlar” diyen bir şarkıyla bitiyordu. Son anda bundan rahatsız olduğumu hissettim. “Bazen de böyle güzel biter oyunlar” diyesim geldi. Öyle dendi.

İki yıl sonra İstanbul’da bir oyun sıkıntısı doğunca *Aynaroz Kadısı*’nı bu kez Taksim Sahnesi’nde yeni bir kadroyla sahneye koyduk. Yine kıyamet koptu. 60-70 oyun ful oynadık. Çok iyi gidiyordu ki, zart diye iptal geldi. Meğer, Musahipzade’nin varisleri duymuş ve “Bizden izin almadan nasıl yaparsınız?” diye ihtarna-me çekmişler. Ben yle bir hata yapmam. Telif meselesinde çok titizimdir. Bana “Sen merak etme” demişlerdi. Zaten resmî olarak da görevim değildi. Meğer Musahipzade Celal Efendi, oyunlarının ancak şehir Tiyatroları’nda oynanmasını vasiyet etmiş. İşlemleri Osman Karaca yapmıştı. Ülkü Tamer de oyunu baştan yazmıştı. O arada yönetim varislerden izin almayı unutmuş. Kurum içinde otomatik işlem olması gereken bir aşama atlanmıştı. Eseri de tahrif etmiş durumda olduğumuzdan, oyuna tedbir kondu. Biz bütün müdürlerle birlikte mahkemeye gittik. Kanuna göre suç ortağıyım. “Ben söyledim, yapmadılar” demek de ayıp geliyor. Neyse ki savcı çok anlayışlı bir adamdı. İki saat konuştuk. Avukat gibi çalışarak kamu davasını reddetti. Ama ardından hırsızlık davası açıldı. Bu daha beter, çünkü adi suç. Altı aydan başlar. Karşı taraf konuyu şeref meselesi yaptı. Çok ciddiye aldı. Hatta varislerden biri de benim çok eski bir arkadaşım ıktı. “Biz çok kırıldık” dedi. Haklıydı. Söyleyecek laf yok. Girdik davaya. Sonunda Genel Müdürlük, İstanbul Müdürlüğü ve ben beraat ettik. Bir madde bulundu da kurtulduk yoksa giriyorduk içeri. Tiyatro yapayım derken, hırsızlıktan...

Böyle tehlikeli bir iştir işte tiyatro. Tiyatro yapıp da kolay kolay polisten kurtulamazsınız. Ya yle, ya böyle bir şekilde gelir bulurlar adamı...

Polis hep vardı

Düşenin Dostu. Her oynandığı ülkede sansür ediliyor, olaylar çıkıyordu. İslahhanede geçen, çocuk mahkûmların nasıl işkence gördüğünü, nasıl ırzlarına geçildiğini anlatan bir oyun. Böyle bir dil görmedim. Korkunç bir oyun. Böyle iddialı işlere de bayılırım. Hep kelleyi koltuğa almışımıdır. Yapalım mı ? Yapalım dedik. Ali Poyrazoğlu, Aydemir Akbaş, Bülent Erbaşar, ben. 1969 yılıydı. Yapımcılığı Gülriz üstlendi.

Peki, kim yönetecek? İki işi birden yapmak istemiyorum. Oyunu Jimmy'ye yönettirme fikri geldi aklıma. Bayağı deneyim sahibi olmuştu ve Elia Kazan'ın asistanlığını yapıyordu o sıralar. Bir mektup yazıp çağırdım. Hemen geldi. Zeynep Oral onun asistanı oldu ve çalışmaya başladık.

Bir provadan dönerken Gümüşsuyu'nda Alman Konsoloslugu'nun önünde, kaldırma serili bir halının üzerinde oturmuş zenci bir aile gördük. Garip, renkli giysiler giymiş, zenci bir adam. Sapsarışın bir kadın ve iki çocuk. Jimmy onları görüp durdu ve şaşkınlıkla "Olamaz" dedi.

– Ne var ki ? Hippiler işte. Sen bir tek Amerika'da mı varlar sanıyorsun ? Burası İstanbul. Katmandu'ya buradan gidiliyor.

– Bu Don Cherry abicim...

– O da kim ?

– Tanımıyor musun ? Meşhur caz üstadı. Şansa bak. Tam da müziği ne yapacağız diye düşünüyordum. Oldu işte, müzikleri yapacak olanı bulduk.

Kaldırımında oturan adam gerçekten Don Cherry çıktı. Don Cherry de gerçekten büyük bir müzisyen çıktı. Onları kaldırımdan aldık, eve taşıdık, yedik içtik, on beş gün çalıştık. Bir piyano, birde minik trompetle harika bir müzik yaptı. İstanbul'a Okay Te-

miz'le çalmaya gelmiş meğer. Onu da alıp stüdyoya girdik. Okay da tıngırtılarını getirdi. Bir buçuk saat durmadan müthiş bir kayıt yaptılar. Büyük kısmını oyunda kullandık.

Düşenin Dostu başladı. Hemen dava açıldı. Tiyatro kapatıldı. Mahkûm oldum. Polise muhalefetten tutuklanmışım. Avukatım Orhan Apaydın'dı. Son duruşmada ödüm patlıyordu. Hâkimlerden korkuyorum. Kalabalık bir salona girdik. Nedense dinleyici koltuklarında hoş hoş kadınlar vardı. Giyinip süslenmiş, ful makyaj bir sürü kadın. Orhan bana "Şunları, şunları söyle beraat edeceksin, korkma" dedi. Söyledim. Hâkim beraat kararı verdi. Birden bütün salon ayağa kalktı. Kadınlar hep bir ağızdan "Engin Abi çok yaşa" diye bağırды. Bağırانlar kadındı ama çıkan erkek sesiydi. Hepsinin travesti olduğunu o an anladım. Oyuna sahip çıkanlar onlar olmuştu. *Düşenin Dostu*'nun dostları...

Kapanan tiyatroyu açtım. Biz oynuyoruz, vali polisi yollayıp kapatıyor. "Vali emriyle tiyatro kapanmaz" diye itiraz ediyoruz, açılıyor. Tam bir yıldırma politikası. Her gün polisler kapının önünde. Bir gün gişeye yalvarıp onlar da oyunu seyretmek istemişler. Ne-yi yasakladıklarını merak ediyor adamlar. Seyirci müthiş ilgili. Salonda yer yok. "Arkada bir yer bulup otursunlar" dedim. Birden tiyatronun içinde polislerden bir duvar oluştu. O gece öyle oynadık.

Deli uslanmaz

Jimmy gittikten sonra birkaç oyun daha oynadık. Tutarlı bir repertuvarı. Ama deli uslanmaz. Yine kaşınmaya başladım. Bütün dünyada olduğu gibi burada da şiddetli bir savaş aleyhtarı rüzgâr esiyordu. Sene 1971. Dünya Vietnam savaşıyla sarsılıyor. Çok çarpıcı ve çok ciddi bir politizasyon ortamı var. *Hair* Avrupa ve Amerika'yı kasıp kavuran bir müzikal olarak çıktı. Asrın en zengin, en yürekli oyunu. Söylenmemiş şey bırakmıyor. İnsani ilişkiler üzerinden sağlam bir politik eleştiri. Savaş karşıtlığının en şık hali. Önce müziklerini dinledim. Çok beğendim. Sonra Londra'ya gidip seyrettim. Hayran kaldım. "Yapacağız" dedim. "Biz yapacağız. Başka kimse de yapamaz zaten." Gerekenler: 40 kişilik kadro, ses, müzik, ışık, dans.

Hiçbir zaman idareten iş yapmadım. Korkunç borçlara girdik, hepsini hallettik. On sekiz-yirmi yaş arası kadro lazımdı. Bir sınav açtık. Beş yüz kişi başvurdu. Pırıl pırıl çocuklar. Hepsi çok bilinçli. Sahneye çıkmamış, yürümeyi bilmiyorlar. Bunları dans ettireceğiz. Koreograf lazım. Yok. ABD'de tanıdığım bir koreograf vardı. Jimmy'nin çocukluk arkadaşı. Aklıma o geldi. Jimmy'ye yazdım. "Bu işte ortağız" dedi. Bir hafta sonra haber geldi.

- Bernard tamam. Henry'yle geliyorlar.
- Henry de kim?
- O da onun genç sevgilisi.
- Gelsinler.

Müthiş bir koreograftı. 1.80 boyunda, yaşı geçmiş ama harika dans eden, her hareketi göstererek yaptıran bir usta. O deneyimsiz çocuklara bir koreografi çekti ve müthiş bir prodüksiyon oldu. "Let the Sun Shine in"

Perdeyi 11 mart günü açtık. Ertesi gün 12 Mart müdahalesi oldu. Çok ciddi bir durumdu. Birden etraftaki herkes asker oluver-

di. Baskı rejimi geldi. Bir hafta sonra sivil subaylar tiyatroya düştü. Helal olsun yani... Adamlar memlekete el koyuyorlar. İlk işleri tiyatro! Kibarca "Sizle bir konuşmak istiyoruz, merkeze kadar gelebilir misiniz" dediler. Gittim. Karargâh korkutucu bir yerdi. İki sivil, on asker çıktı karşıma. Önce iltifat faslını dinledim.

– Engin Bey, biz sizi çok takdir ederiz. Türk tiyatrosunun çağdaş bir üyesi olarak aydın kişiliğiniz ve gerçek sanatçı kimliğinize diyecek yok. Samimiyetle tebrik ederiz sizi. Buraya kadar da zahmet edip geldiniz. Şeref verdiniz...

– Estağfurullah.

– Ama bu oyun...

– Ne varmış oyunda?

– Başkaldırma sahnesi var. Halkı isyana teşvik etmek size hiç yakışmıyor. Sizin gibi akli başında, olgun bir şahsiyetin toplumsal duyarlılıklara dikkat etmemesi düşünülebilir mi?

– Ne münasebet efendim... Ben kim, halkı isyana teşvik etmek kim?

Oyun anında çekilmiş bir sürü resim çıkardılar. Birini seçip en üste koydular. Bir grup fotoğrafıydı. Bütün kadro sahnede. Uzun saçlı, blucinli, mini etekli, onlarca genç ellerinde pankartlarla isyan ediyor. Özellikle pankartlarda yazanlarla ilgiliydiler ve bir tanesini işaret ediyorlardı. Okudum.

– "Deniz nerede"?

O aralar Deniz Gezmiş firardaydı ve en keskin şekilde aranıyordu. Ben de oyuna böyle bir ek yapmıştım. Bu tür küçük ayrıntılarla sahnedeki *Hair*, Central Park'taki bir grup gencin değil, İstanbulluların da hikâyesi oluyordu. Ayaküstü yalan uydurdum.

– E, bunlar doğa çocuğu, denizi arıyorlar...

– Oyunun aslında da var mı bu pankart? Yoksa siz mi eklediniz?

– Vardır herhalde. Bakmak lazım...

– Efendim, oyunda başka sakıncalı noktalar da var ama ortam çok gergin olmasına rağmen, biz diğerleriyle ilgilenmiyoruz. Yalnız bu pankart olmaz.

Diğer pankartlara baktım. "Savaşa hayır", "Askerler gitsin" gibi bir sürü takacakları şey var.

– Ya bu pankartı değiştirin ya da bu oyunu kaldırmak zorunda kalacağız.

Bütün paramızı yatırmışız. Borcumuz var. Oyun dolu. İlk yediğim sansür bu oldu. Çok üzüldüm. İnançlarıma aykırıydı ama taviz verdim. Bir süre sonra Füsun Önal kadrodan kaçtı. Gülriz onun rolünü aldı. Neco kaçtı, ben de onun rolünü aldım.

Sınır ötesi

1974. İkinci sansür. Çekoslovakya'da *Keşanlı Ali Destanı*'nı sahneye koyuyorum. Sabah 8'de prova başlıyor. 6'da kalkıyoruz. Sıcak su yok. Hava soğuk. 7'de marangozhaneye gidip dekoru kontrol ediyorum. Oradan provaya.

– Ooo Herr Rejisör, dobriden... Kahve?

Kahve iyi de, asistan hemen yanına bir tek “slivovička” ekleyiveriyor. İç ısıtıyor. İki tık, bir tık derken sarhoş oluyoruz. Herkes öyle yapıyor. Sabahtan kafalar iyi başlıyoruz güne. Her şey yolunda, tek eksik notaların olmaması. Orkestra bekliyor. Sadece piyanoyla prova yapıyoruz ve Yalçın Tura'dan notaları bekliyoruz. Otuz kişilik orkestra her provaya geliyor. Notalar olmadığından bekleyip gidiyor. Şef huzursuz. Ben de öyle.

– Herr Rejisör, bir hafta kaldı. Ne yapacağız?

– Bak şefim. Bizim müzisyen deli. Yollamıyor notaları. Yanımda kayıtlar var. Ben müzikten anlarım. Sen de koskoca bir şefsin. Bu işi beraber yaparız. Partisyonları unut. Gelmeyecek. Nema partisyon.

Bantları dinledik. Çalgıları ayarladık. Çok iyi müzisyen olduklarından hemen uyum sağladılar. Çok parlak olmadı ama on yıl keman çalışmışım ve müziği ezbere biliyorum. Nerede ne giriyor, ne susuyor biliyorum. Dinleyerek notaları çıkarttık. Nefesliler, yaylılar. Her müzisyen kendi partisyonunu çıkardı. “Hissettiğinizi ekleyebilirsiniz” de dedim.

– Yapabilir misiniz?

– Yaparız.

Yaptılar. En büyük yardımcımın bana zorla keman çalıştıran annem olduğunu söylemeye gerek yok. Ah anneciğimi, iyi ki bana kafama vura vura keman çalıştırmışsın... Meğer bugün içimmiş!

Bir sabah tiyatronun kapısında mis gibi kefir sattıklarını gördüm. Sütle karıştırınca sütü kesen bir çeşit mantar. Süt ayrana benziyor ama çok yararlı ve ferahlatıcı. Sabah kahvelerini ve onun işbirlikçisi slivoviçkaları yasakladım ve kefirli sütü devreye soktum. Artık ayıttık.

Derken bir gün provanın ortasında kapı lank diye açıldı. Üç tane izbandut gibi adam içeri girdi. Bir şey demeden arkaya oturdular. Ben ters ters baktım. Tercüman gözünü kaçırdı. Kestim provayı.

– Ne iş? Kim bunlar? Söyleyin çıksınlar. Ben provamda yabancı istemem.

– Söyleyemem efendim. Onlar partiden.

Yakasının arkasını gösterdi. “Rozetli” demekmiş.

– Partiden niye geliyorlar ki provaya? Prömiyere gelsinler.

– Kontrol, Herr Rejisör. Oyunu seyredip rapor yazacaklar. Olumsuz bir şey varsa koyamayız. Tiyatroyu kaparlar.

– Haydaaa...

Tiyatro sadece Türkiye’de değil, her yerde tehlikeli demek ki. Kestim sesimi. Seyrettiler. Ertesi gün rapor geldi.

– Bazı sakıncalı laflar var ama önemli değil. Fakat bir sahne var ki, Çekoslovak Devlet Tiyatrosu’nda kesinlikle oynanamaz.

O sahne seçim sahnesiydi. Keşanlı Ali, muhtar adayı. Halka soruyor: “Kabul edenler?” Birkaç yandaşı el kaldırıyor. Gerisi susup. “Kabul etmeyenler?” O an bir silah sesi duyuluyor. Kimse elini kaldırmıyor. Ali seçiliyor. Bu sahne kesilecek. Prag’a tanklarla gelip adamların canına okumuş, kendi istedikleri rejimi zorla uygulamışlar, bu sahneden rahatsız oldular tabii.

– Ne yapacağız Herr Rejisör?

– Ben çıkarmam bu sahneyi.

– Tiyatro kapanır.

– Yazar var. Benden önce yazar var. Ben rejisörüm. Haldun Bey’i bulup ona soralım.

Haldun Taner o aralar Viyana’da ama bulmak mümkün değil. Telefonlar çalışmıyor. Zar zor, bir yerde yakaladım.

– Hocam, bu sahne kalkıyor.

– Ne diyorsun?

– Ya sahne ya oyun diyorlar. Beni bu sorumluluktan kurtar.

– Ben sahneyi kaldırmam. Oyun çöker. Bir çare bul. Sen bulursun. Aman oyun kalkmasın Engin.

Mesele silah. Silahı kaldırırsak, silah zoruyla seçim yapıldı göndermesinden kurtulacağız. Peki Ali seçimi nasıl kazanacak?

Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş. Kul sıkıştı, Hızır fikir geldi. Sahne amirini çağırdım.

– Sahneyi değiştiriyorum. Tabanca yok. Bana yüz tane balon bul. Seçim var ya, panayır havası yaratacağız. Bir sürü balonlu çocukla sahneyi dolduracağız.

Herkes dümeni anında anladı. Silah sesi yerine balonlar patladı. Muhalif eller kalktığına kaç balon varsa patladı. Birdenbire âdeta makineli tüfek gibi bir ses sardı etrafı. Herkes kendini yere attı. Bir şey söylenmedi ve belki de aslından daha güzel oldu. Kahırdan hayır olur bazen. İkinci sansürüm de buydu. Komünizmin göbeğinde yine rejim karşıtı damgası yedik.

Kendimi hiç komünist hissetmedim. Ama sıkı bir solcuydum. Mehmet Ali Aybar zamanında İşçi Partisi'ni desteklerdim. Gücümün yettiği, aklımın erdiği kadar. Etiketler o kadar yapay ve inandırıcılıktan uzaktı ki, beni hiç etkilemedi. Hiçbir partiye üye olmadım. O psikolojiye ve politikaya inanmadım. Bugün dünyanın en güçlü mafyası eski komünistler. Sovyetler Birliği zamanında da öyleydi. Tatilsiz, parasız, boğaz tokluğuna yaşattılar. Dünyayı 80 yıl titreten Sovyet İmparatorluğu'nun sistemi de kişisel çıkarlara dayanıyordu sonuçta.

Haldun Bey açılışa geldi. Gülriz de. Harika bir tiyatroydu. Mozart'ın ilk konser verdiği salonlardan biri. Bir kuartet kapıda çalıyor. Fuayede Mengü Ertel'in afiş sergisi. Oyun başladı. Baktım Haldun Bey kafasını sallıyor. Mutlu. Aynı yıl, aynı oyunu ikinci sahneye koyuşumuzdu. Ali, Keşan'dan kalkmış Prag'a gelmişti. 1974 iyi bir yıldı. Tıpkı on yıl öncesinde olduğu gibi, yine Keşanlıyla parlamıştık...

7

1964

“Size bir oyun getirdim”

Hamlet'ten sonra *Palto*'yu da çok güzel oynadım. *Hamlet*'in başarısından sonra genç bir yeteneğin hangi rolü seçmesi gerektiği ciddi bir sorundu. Pıs diye sönmek de var... Yavaş yavaş aştık o dönemi. Bütün imkânsızlıklara rağmen pırıl pırıl çalışan bir mikrokozmos yaratmış, onun içinde yaşıyorduk. Tiyatronun başarısının katma değerini bir sonraki proje için seyirci olarak görüyorduk. Sanayi değildik. Meşhuruza diye başka yerden para da kazanmıyorduk. Yaptığımız, anı ve fotoğraf olarak kalıyordu, o kadar.

Küçük Sahne'de *Bülbülün Sesi*'ni oynarken, Haldun Taner geldi. Oyun olarak henüz *Fazilet Eczanesi*'ni yazmıştı. O da Haldun Taner olmamıştı henüz. Baba değildi daha. Saygın bir yazardı, o kadar.

- Çocuklar, size bir oyun getirdim.
- Sağol hocanı, ver okuyalım...
- Yok, ben okuyacağım.

Provayı boşalttık. Küçük Sahne'nin dar müdür odasında oturduk. Her karakteri canlandırarak okumaya başladı. Şarkıları bile söylüyordu. Muhteşem bir gösteriydi. Gülriz, Genco, ben birbirimize bakıyorduk. Bitirdi ve sustu. Hemen ilk teşhisimi söyledim...

- Biz bu oyunu dünyada uçururuz.

“Müziği Yalçın Tura yapsın” dedi. Kim? Tanımıyoruz. Nasıl yapacağız? Dekorun ağırlığı, kalabalık ekibin kostümleri... O güne kadar böyle bir işin altına girmemiştik. Bir çaresini bulacağız. Ne yapıp edip bu *Keşanlı Ali Destanı*'ni oynamalıyız.

Yalçın Tura takınyalı, tesbilleri, alışmadığımız, garip bir adam çıktı. Gittik oturduk piyanonun başına. Çok teatral, çok güzel

besteler yapmıştı. Bize onları dinletti. Zurnanın zırt dediği yere gelmiştik. Parayı nereden bulacağız? Salon yok. Oraya gidiyoruz olmuyor, burası olmuyor. Muammer Karaca projeyi duymuş, bizi çağırdı. Gittik. Gülriz'in eski patronu. "Böyle böyle, yerimiz yok, bir müzikal, adı *Keşanlı Ali Destanı*" dedik. "Keşanlı'yı ben oynayabilir miyim" demez mi? "Yok abi" dedik. "Bize oyuncu değil, salon lazım." İstemeye istemeye verdi. Çok kıskançtı.

Salon işi böylece halloldu. Senet, sepet, çek, bir yere kadar avans verebiliyorduk ama zaman geçtikçe onları ödemek gerekiyordu. Kimse süresiz kredi açmıyordu. Akbank'ın müdürü Hamit Belli, babası Emin Bey Muhsin Ertuğrul'un en sükseli oyuncusu olduğundan tiyatro tutkunuydu. Ona gittik.

– Bize kırk bin lira lazım.

– Bu kadar parayı ancak patron çıkartabilir Engin. Ben ancak size randevu alabilirim. Gider konuşursunuz. Olacağı varsa beni çağırır zaten.

Gülriz ile bayramlıklarımızı giyip gittik. Ahmet Dalli bizi tanıyor, biliyor çıktı. Rahatladık. Parasının batmayacağını anlattık. O zaman sponsorluk falan yok. Bayağı kredi istiyoruz.

– Krediyi teminat olarak ne garanti vereceksiniz?

– Hiçbir şeyimiz yok ki, ne verelim? Bir tane turnelerde kullanırsınız diye babamın zorla aldırıldığı bir otomobil var, o kadar.

– Alırım. Açıktan ben bile kredi veremem. Bir karşılığı olması lazım. Arabanız ancak beş, on bin lira eder. Yalnız arabayı kullanmak yok. Alıp garaja kilitleyeceğim. Hem kredi, hem garantisi sizde olamaz.

Hamit'i çağırdı. Onay verdi. Arabayı alıp parayı verdi. Kırk bin lira o arabaya verilecek para değildi. Bize para verebilmek için kitabına uydurdular. Gülriz bu işlerde benden daha cin. Acayip bir becerisi var. "Biz bunu taş çatlasa iki ayda öderiz, çünkü arabaya ihtiyacımız var" dedi. Aldık ve oyunu çıkardık. "Keşanlı" perdesini açmayı garantiledi.

Yönetmenliği Genco Erkal yaptı. Genco'nun inanılmaz bir oyunculuk kariyeri vardır. Yalnız ve yalnız oyunculluğu ön planda tutmuştur. Genç Oyuncular ve Dostlar Tiyatrosu'nda oyunlar yönetti ama esasen safkan oyuncudur. Bu kez Genco'nun rolü küçük, benim işimse zordu. O yüzden onun yönetmesini istedim.

Partisyonlar Yalçın Tura'dan zamanında gelmediği için orkestra provası yapamadık. Oyuna iki saat kala, yine müziksiz prova yaparken, Gülriz sahnenin ortasında şak diye düştü bayıldı. O günü unutamam. Bir taraftan Duygu Sargıroğlu daha bitiremediği

dekorla uğraşıyor, bir taraftan orkestra notaları bekliyor, bir taraftan da İstanbul kaynıyordu. Gırla röportajımız çıkmıştı. Halit Çapın muazzam bir haber döktürmüştü. Herkes deli gibi oyunu bekliyordu. Koskoca Şehir Orkestrası'nı almışız, adamlar gelmiş, yerini almış ama ne çalacaklarını bilmiyorlar. O an buharlaşmayı tercih edebilir insan. Var olan sorunlarla boğuşurken bir taraftan da başka hangi tatsız sürpriz çıkabilir diye düşünüyordum. Dekor bitti, Gülriz ayıldı, oyuna bir saat kala da partiyonlar geldi. Saat yedide oyun başladı. Prova yapmadan perdeyi açtık. Perdenin açılması bütün sorunların bittiğinin işaretiydi. Artık oyun başladığına göre hiçbir sorun çıkamazdı. Sahnedeki sorunlar nasıl olsa yıllardır sahnede çözülüyordu. Perde açıldı, oh! dedik. İşimizi yaptık. Böyle maceralarla başladığımız oyun alkışlarla sona erdi. Bilet kuyruğu ertesi gün Galatasaray postanesinin önüne kadar uzadı. 31 Mart. Unutulmaz bir tarih. O uğursuz gün bize uğurlu geldi.

Dormen turneye çıkınca bir ay da Ses Tiyatrosu'nda oynadık. Sonra turneler başladı. Önce Almanya. Haldun Bey ne kadar mutluydu. İzci gibi bizimle Almanya'ya geldi. Ranzalarda, hostellerde kalıyoruz. O da bizimle yatar kalkardı. Müthiş bir tiyatro adamıydı. Ondan herkesin öğrenmesi gereken bir şeyi öğrendik. Her akşam oyuna gelirdi.

– Çocuklar yarın şu lafı değiştirin, böyle yapalım...

Oyun oynandıkça değişmeye başladı. Ama iki hafta sonra son halini aldı. Bir yazar olarak hep doğru noktalara parmak bastığı için ses çıkarmadık.

Keşanlı Ali Destanı'nın üstün başarı kazanması, tiyatrodaki yerli yazarlara yönelmeyi de kamçılardı. Tamamen bizden, içimizden çıkan bir konuydu ama evrensel bir iktidar sorununa değiniyordu. Ardından biz de yerli yazarlarla devam etme kararı aldık. Aynı yıl Refik Erduran'ın *Direkler Arasında* adlı oyununu, ertesi yıl da Nâzım Hikmet'in *Ferhat ile Şirin*'ini oynadık. Bu, Yaşar Kemal'den *Teneke*, yine Haldun Taner'den *Zilli Zarife*'yle sürdü...

Askerlik yapmasaydım "Keşanlı'yı oynayamazdım herhalde. Rolü çok zor çözdüm. Sonunda çözdüm ama. Destan gerçekten destan oldu. Yıllar sonra Şehir Tiyatroları'nda tekrar sahneye konduğunda Gencay Gürün destanı ilk yaratan bizleri unuttu gerçi... Olsun.

Biraz daha ben

Yaşadığım şehir

Karga en zeki hayvan. Yavru kargayı alıp dilinin altını kesersen, konuşma bile öğretebilirsin. Kuşları izliyorum terastan. Kargalarla hiç ilişki kuramadım. Martılarla göz göze geliyorum. Hareketlerimi, ne yapacağımı takip ediyorlar. Serçelerle aram iyi. Kumrular zaten kedi gibi. Gelirler otururlar, birlikte yemek yeriz. Sonra leylekler gelir. Mart sonu, nisan başı. Dünyanın en güzel manzarasıdır. Önce öncüler gelir. 50'şer, 100'erlik gruplar halinde. Sonra binlercesi birden. Afrika'yı, Akdeniz'i, Marmara'yı katedip, tam Sarayburnu'nun üzerinde durup dönmeye başlarlar. Kocaman bir daire çizip arkadakileri beklerler. Daire büyüyünce ikiye ayrılır, grup olurlar. Öndeki sürekli geri gelip en sondakileri kontrol eder. Hepsi tamamlanınca kuzeye döner, Trakya'da sulak bölge ararlar. İnanılmaz bir manzaradır. Kimse görmez. Bir gökyüzü şölenidir. Aşağıdaki şehirde gündelik hay huy sürer. Kimse kafasını kaldırıp yukarıda ne muhteşem bir hareket olduğunu görmez. Ben görürüm. Korkunç, ölümcül bir maratonun sonudur. Tanık olmak mutluluk verir.

Babamdan bana mirastır hayvan sevgisi. Bir sürü köpeği vardı. Koca danua'ları hatırlıyorum. Sonra annemin muhalefetiyle köpekler gitti, yerini kuşlar aldı. Kuş kafesi evin başeşyasıydı. Islık çalan bir papağanı vardı. Onu sahneye bile çıkarmıştık. Sonra benim köpeğim oldu. Can ve onun yavrusu, şimdiki Leo. Bir de kurt köpeği var, Yetiş. Şile'de, ara sıra şehirden kaçıp sığındığımız orman içindeki evde, doğanın ortasında yaşıyor. Bir keresinde tam on üç yavrunun ebesi olmuştum. En etkili doğa belgeselinden bile daha öğreticiydi. Sekiz meme yavrulara yetmiyordu. On üç yavruyu hiç hak geçirmeden sırayla emzirmesini izlemiştim saatlerce.

İster denizde olsun ister ormanda, doğa en büyük okul, hayvanlar da birer hoca. İki koca köpek etrafta kuş uçurtmazken, kümesteki civcivlerin tek tek kaybolmalarına anlam verememiştim. Gece pusuya yattım. Kafaya taktım, sırnı çözeceğim. Kuş ötse kulaklar dikiliyor, yüz metre öteden otomobil geçse köpekler bekçi rolüne bürünüyor ama bu civcivler nasıl kaçıyor? El ayak çekildikten sonra bir tilki çıkavardı çahlardan. Sağını solunu kolaçan etti. Pıtır pıtır kümese geldi. Köpekler onu hiç umursamadı. Aralarından geçip kümesin kapısını açtı, bir civcivi aldı, geldiği gibi gitti. İnanılır gibi değildi. Aldım karşıma Leo'yla Yetiş'i. Diktim gözlerine gözlerimi.

– Niye izin veriyorsunuz tilkiye? Yakıştır mı sizin gibi bekçilere?

Kaşlarını indirdiler, gözlerini kaçırdılar. “Bizim buraların tilkisidir sahibim, ne yapalım? Aç mı kalsın?” dediler. Gözlerinden duydum. Babamı yakaladım kendimde o an. Onun hayvanlarla konuşuşunu, anlaşışını...

Babamın en çok istediği şey, bir kez olsun Boğaziçi Köprüsü'nden geçmektir. Geçemedi. Açılmadan az önce kalp krizi geçirmişti. Arada iyileşip, kalkıp köprüden geçemedi. 1974'te öldü. Geçiremedim. Çocuk gibi isterdi oysa.

Kentin tarihinde bir kilometre taşıdır Boğaziçi Köprüsü. Dönüm noktasıdır da. Diğer kilometre taşlarından farklıdır, çünkü bugünkü İstanbul'u belirleyenlerdendir. Yaşadığın şehrin tarihine bakınca, kendi hayatını da görür insan. Kültür Sarayı yangını, Park Otel'in yıkılışı, İndependenta kazası... Nâzım Hikmet “Öldükten sonra benden iyi bahsedin” demiş ya, İstanbul da öyle diyecek galiba... Zaman giderek öldürüyor yaşadığım şehri. Baylan Pastanesi'nde yan masada Orhan Kemal'in oturduğu, sohbetin masalar arası bir yol bulup dağıldığı, kimsenin sesini diğerinden fazla yükseltmediği, herkesin hem birbirini hem haddini bildiği zamanları yaşamış olanlar bu ölümün tanığıdır.

İndependenta'nın patlayışında Sarayarkası Sokak'taki evdeydim. Olay yerine yakındık ama göremiyorduk. Terasa çıktık. O gümbürtü ve gökyüzündeki dumanları görünce “Gitti, Topkapı gitti” dedim. Sarayburnu akıntısı, yanan parçaları oraya sürüklüyordu. Topkapı gidiyordu... Bir geminin ikiye bölünmüş olabileceğini düşündüm. Alev toplanı suyun üzerindeydi. Birazdan karaya vuracak, Gülhane'nin ağaçlarını yakacak, alevler Topkapı'yı, Ayasofya'yı, İstanbul'u yutacaktı. Bereket, olmadı. İstanbul bir süre daha yaşama vizesi aldı.

Kazadan birkaç gün sonraydı. Haydarpaşa açıklarındaki en

kazda süren yangın kontrol altına alınmış görünüyordu. Evde oturuyorduk. “Işıklar niye bu kadar parlak?” dememe kalmadı, akşam saatinde öğlen gibi pırl pırl bir hava oluverdi dışarıda. “Allah” dedim. Ne diyeyim? Öyle korkutucu bir şey olabilir mi? Ne olduğunu anlamadık. Kıyameti andıran bir ışık topu. Gecenin ortasında gündüz. Sonra anladık ki enkazın içinde kalan petrol bir anda parlamış. Aynı gece Boğaz’da bir yalıdaki resepsiyonda, ABD Büyükelçisi bir arkadaşına “Eyvah, İran’a atom bombasını attık” demiş. Tipik Amerikan cehaleti. Adamın coğrafyası zayıf. Ama demek ki böyle bir şey yapma olasılıkları pek de düşük değilmiş. Neredeyse atıyorlarmış bombayı o zamanlar İran’a yani...

Sonra söndü. Aylar sonra Independenta’yı sökmeye başladılar. İşin başında iki arkadaşım vardı. Baskın Oran ve Tosun Moran. Kolejden arkadaşlarım ve dalgıçtılar. Bodrum’da süngercilik yapırlardı önceleri. İlk basınç odasını da onlar yapmıştı. Bütün süngerciler sakattır Bodrum’da. Vurgun yemeden ölmezler. O basınç odasıyla işin kaderi değişmişti. Usta dalgıçtılar. Hastalık gelip sünger işi bittikten sonra batık çıkarma işlerine girdiler. Independenta ihalesini de onlar almıştı. Merak ettim, nasıl yapıyorlar diye bakmaya gittim. Sallar üzerine vinçler kurmuşlardı. Büyük sallen üstüne çıktım. Çok meraklı olmama rağmen ilk defa bu kadar yakından görüyordum.

Baskın’la Tosun artık dalmıyordu. Adamları vardı. Dalgıcın birini uzun bir borunun içine bir şeyler tıkıyorken gördüm. Hamur gibi bir şeydi. “Ne yapıyor bu adam, ne tıkıştırıyor?” dedim. Kovanın içindeki hamurdan biraz aldı, elinde top yaptı ve “Pat” diye bana attı. Tuttum.

- Ne bu?
- Dinamit.
- Bana dinamit mi attın?

Hakikaten öyleydi. Ancak ateş görünce reaksiyon veren bir patlayıcı. Az daha kısa yoldan eve döneceğim diye korktum. Fital takıp uzaktan kumandayla suyun altında patlatıyorlardı. Bana, kırılmış büyük bir fener hediye ettiler. Independenta’nın feneri. Çalındı gitti sonra.

Yaşadığım kadın

Arkadaş canlısı sayılmam. Gençliğimde zamparalıklarımı da kimseyle paylaşmadım dolayısıyla. Her şeyi kendim için yaşadım. Tiyatro çevresinde bir mikrokozmos içindeyim. Arkadaşım hep az oldu. Dört beş kişiydi, üçü dördü gitti. Kaybettik. Eş dost çok tabii ama yoldaş, candaş, yıllanmış, okul anılarını bininci kere konuşup gülüşeceğim arkadaşlarım yok. Bir abim olmasını çok isterdim. Bir abi gelecek, her sorunu halledecek. Eksikliğini çok hissettim. Onun yerine geçecek kimse de olmadı hayatımda. Ama insanlarla aram çok iyidir. Düşmanım olduğunu sanmam. Kendimi her zaman geri plana attım. Kendini beğenmişliğim, ukalalığım yoktur. Belki benden de nefret eden birileri vardır ama kolay rastlayamazsınız. İstanbul gibiyim işte... Bir yanıma sevmeseler, öbür yanıma tavlardım...

Gülriiz, tam kadın. Tam kadınlar kıskanç olur. Kıskanmak için haklı olmaları gerekmez. O çok güzel kitaplarının birinde erkeklerin başka kadınlara yönelmelerinin sebeplerini ararken, Ali Sururi'ye fikrini sorar. Ali Sururi şu cevabı verir:

– En güzel kadın, yeni kadındır.

Çok gençken çok kadın tanıdım. Amazonları daha çok sevdiğimi fark ettim. Genellikle hoş kadınlardı onlar. Agresif, harbi, cesur ve kişilikliyidiler. Böyle durumlarda kendimi çok sorguladım. Niye bu tür kadınlardan hoşlanıyorum? Bu işi anlamaya ve kendimi çözmeye çok meraklıydım. Çok uğraştım. Ağır vakalar yaşadım.

Geçenlerde çok tuhaf bir şekilde bu konuyu Miraç Zeynep'e anlattım. Miraç Zeynep, Gülriiz'in sağ kolu, arada benim de arkasını toplayan, çok kültürlü, güzel, gencecek bir kız. Biraz bilimsel, biraz fauteziye dayalıydı anlattıklarımı ama anladığımı sanıyorum.

Milyonlarca yıllık evrimi genetik olarak düşümlersek, konu çok

basite indirgenebilir. İnsan içgüdüsel olarak çiftleşiyor ve çocuk oluyor. Kadın mağarada oturup bebeklerle uğraşırken erkek yemek bulmak için dolaşıyor. Dolaşması, silahlanması, avlanması lazım. Çoğalmak çok önemli. İnsan, insan gücüne mahkûm. Erkeğin çiftleşme imkânları daha geniş. Birinin mağaraya girip kadının ırzına geçmesi ihtimali dışında ise kadının o şansı yok. O çoğalma, üreme içgüdüğü genlerimizde var. Ne kadar medenileşirsek medenileşelim, bizi başka insanlarla ilişkiye zorluyor. Homo Erectus, bunu düşünerek yapmıyordu. Kalabalıklaşma hırsı vardı. Kadın ise limitliydi. On ayda bir çocuk yapabiliyor çünkü. Bunun primitif içgüdüden oluşmuş, dipte kalmış bir kodlama olduğuna inanıyorum. Din, ahlak, yasa bu kodu yok etmeye çalışıyor. Başardıkları gün kıskançlık da biter. Olacak iş mi? İçgüdüsel bir evrime de tabiyiz. Kimse evrimi hızlandıramaz...

Bu teoriyi kendime uyarladığım zaman, kontrolüm dışında kalan hareketlerim olduğunu seziyorum. Böyle bir açlık ve süregelen bir merak var. Düşünmemin ya da düşünmemenin bir yararı yok. Ortada bir medeni ilişki gerçeği var. Belki de içinde çok kadın arzusu duyanlar henüz evrimini tamamlamamış olanlar. Doğasına karşı gelemiyor. Eğitime, kültüre, sosyalleşmeye rağmen hayır deme gücü yok. Olabilir. Bu durumda tekeşli yaşayıp da bunu bir fedakârlık olarak görmeyenler evrimini bitirmiş olabilir.

Bu konuda kendimi hep en arka plana atıp başkalarını düşündüm. Başkalarına hayrım çok oldu ama kendime azdır. Munis bir egom var. Yaptığım işe çok aykırı ama öyle. Nasıl kendimi arkadaşta tutup başkalarına fırsat vererek bu işi yapabildim anlamıyorum. Zaman zaman "Peygamber misin be kardeşim?" derim kendime. Belki bu da başka bir ego türü. Belki de bununla mutlu oluyorum. Çocukluğumdan beri fiziksel üstünlüğüm vardı. Olağanüstü güzel bir çocuktum. Yakışıklılık, sportmenlik, karşıcinsi çekenlerin hepsi vardı bende. Artık yok. İzlerini görebilirsiniz ancak. İnternetteki Ekşi Sözlük'te benim için "Her yaştan kadın için tehlikeli bir erkek" diyormuş. Doğrudur. Doğruydu. Artık değil. Kimse korkmasın.

Ayrı merak farklı ırklar için de geçerli. Meraklı bir insansan kafandan atamazsın. Ben meraklarımı çok erken giderdim. Gideremeseydim ne yapardım bilmiyorum... Her yeni ırk bir merak konusuydu benim için. Sadece seks değil, kültürü, düşünce tarzı, neler sakladığı... Neredeyse feministtim. Belki de "feminin-ist" demeli. Ne arıyordum? Hep aradığım bir şey vardı. Bulamadığım ama aradığım. Bu kadar ararsan ve haz duyarsan bulamanmak da

işine geliyor galiba. Belki de “ara” diye kodlandık. Bunun aksini de ispat etmek mümkün değil henüz.

İnsanlık bu konuyu çözmekten sürekli kaçıyor. Çokeşliliğin simülasyonu olan pornografi bu kadar büyük bir sektör olmazdı yoksa. Bazen ne kadar uğraşsam da bir sonuca varmadığımı düşünüyorum. İnsanı çözüme hayat getiriyor. Gençleşmiyor, yaşılanıyoruz ve ölümsüz değiliz çünkü. Seks gücü de, merak da zamanla azalıyor. Belki de sadece yaşlanınca düşünmeye başlıyoruz. Schopenhauer'ın 80 küsur yaşında dediği gibi “Cinsel hayatım bitti, artık işime konsantre olabilirim” O günü görmek istemiyorum.

Aşk diye bir şey de var. Enteresan bir şeydir. Kafanın takdir edilmesidir. Karşındakini takdir etmektir. Bir hayatta kaç kere âşık olabilirsin? İyi bir âşık olmak için de meraklı olmak gerekir üstelik. Karşındakini merak ettikçe çözer ve seversin. Sadece onu merak ettiğin zaman da âşıkınsındır işte. Erkeklerin bu konuda ketum olmasının sebebini bulamıyorum. Nedense açık seçik değiller.

Ben hayatımda bir kere âşık oldum. Gülriz'e. Ondan önce çok şey yaşadım ama aşkın bu olduğuna inanıyorum. Uzun süre birlikte yaşadık ve sonunda evlendik. Benim için zor bir karardı. Starlık zamanında çok hızlıydım. Gülriz'le en parlak zamanımızda tanıştık. Çok ciddi bir bağımlılık hissettim. Öyle başladı. Evlenmek benim aklımdan ucundan geçmiyordu. Üzerimizde bir başka falan da yoktu. Herkes neyin ne olduğunu biliyordu. İlişkimiz çok açık seçik ve belliydi. Evlilik dışı birlikteliğimiz kimseyi rahatsız etmiyordu o zaman. Çevremiz de bizim gibiydi. Ben ne kadar şöhretli ve çekiciysem o da öyleydi. Aile kanadı “Evlenme” diyordu bana. Benim için hazırlanmış bir sürü gelin adayı vardı. Şanıma, ailemize onlar uygun bulunmuştu. Hiçbiri olmadı. Olmazdı da zaten.

Aşkın gücü başka. Beraberlik iyiydi ama Gülriz'in evliliği istediğini hissettim. İki kere evlenip ayrılmıştı. Biri şanssız, biri mutsuz iki evlilik. Ben bu kadını çok mutlu edeceğimi hissettim. Bir yüzük verdim. Doğru yaptığımı da biliyordum. Hâlâ da biliyorum. İyi ki yapmışım. Tabii büyük kıyametler koptu ailede. Nasıl olur da tiyatrocuya evlenirsin diye, üstelik boşanmış... Tiyatrocuya söylüyorlar bunu!

Ödünsüz bir kadındır. Ona âşığım. Böyle bir gerçek var. Kırk yıldır var bu aşk. Biz yirmi dört saat beraber yaşamış insanlar olduğumuzdan, aslında seksen yılı birlikte geçirdik sayılır. Başkala

rı gibi günün yansını ayrı geçirmiyoruz. Bu gerçek varken yine de kitaplarında beni harcıyor. Birine gerçekten âşık olduğunu ancak başka biriyle beraber olarak fark edebilirsin. Başka biriyle beraber olmadığın sürece de, gerçekten sadece ona âşık olduğunu bilmene imkân yoktur. Sadece “öyle zannediyor” olabilirsin. Ben bunu ancak ayrıldığımız zaman anlayabildim. Haksızlık burada. Sadakat. İhanet. Sonunda her şey aynı. Kendini keşfetmeden kendin olamazsın.

Ben bunları soğukkanlılıkla konuşarak, dertleşerek ona anlatamadım hiç. Bu da işin garip tarafı. Çok şüpheli, korkunç kıskanç. Onunla ilişkimiz boyunca, o hep aksini iddia etse de, kimseyle beraber olmadım. Ama onun her iddiası içime işledi. Masumken suçlanmak ve işlemediğin suçtan aşığılanmak en büyük dram. Kendimce cezasını ayrıldığımda verdim... Ama âşığım işte, onsuz yapamıyorum. Bir tek kadını yaşadım.

1971. *Hair* müzikalinin sansüre neden olan pankartları.

1971. *Hair*'in cüretkâr sahnelerinden biri.

1973. Bodrum. Halikarnas Balıkcısı'nın cenazesinde Gülriz Sururi'yle.

1974. Keşanlı Ali Destanı ekibi maçta.
Gülriz Sururi ve Haldun Taner'le.

1974. *Keşanlı Ali Destanı*, Brno Devlet Tiyatrosu'nda.

1974. *Keşanlı Ali Destanı*'nın Çekoslovakya'da sahnelenişinin galası. Koreograf Lubos Ogun, Gülriz Sururi ve fuayedeki afiş sergisinin sanatçısı Mengü Ertel'le. Brno Devlet Tiyatrosu.

1984. Kabare'de Gülriz Sururi'yle.

1984. Televizyon dizisi "Bay Alkolü Takdimimdir"den...

1984. Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu. *Filumena*.

1988. "Keşanlı Ali Destanı" televizyon dizisi. Yöneten: Genco Erkal.

Karen Thorsen'in hazırladığı James Baldwin belgeseli için Yaşar Kemal'le birlikte kamera karşısında. 1989 PBS yapımı. *Price of the Ticket*.

Tarquin ve Zelfa Olivier ile *Atatürk* filmi görüşmelerinde.

1989. Maryland Public TV yapımı
Timeline belgeselinde canlandırdığı
tarihî kişiliklerde.

Gülriş Sururi, Bedia Muvahhit ve Lale Oraloğlu'yla bir kutlamada.

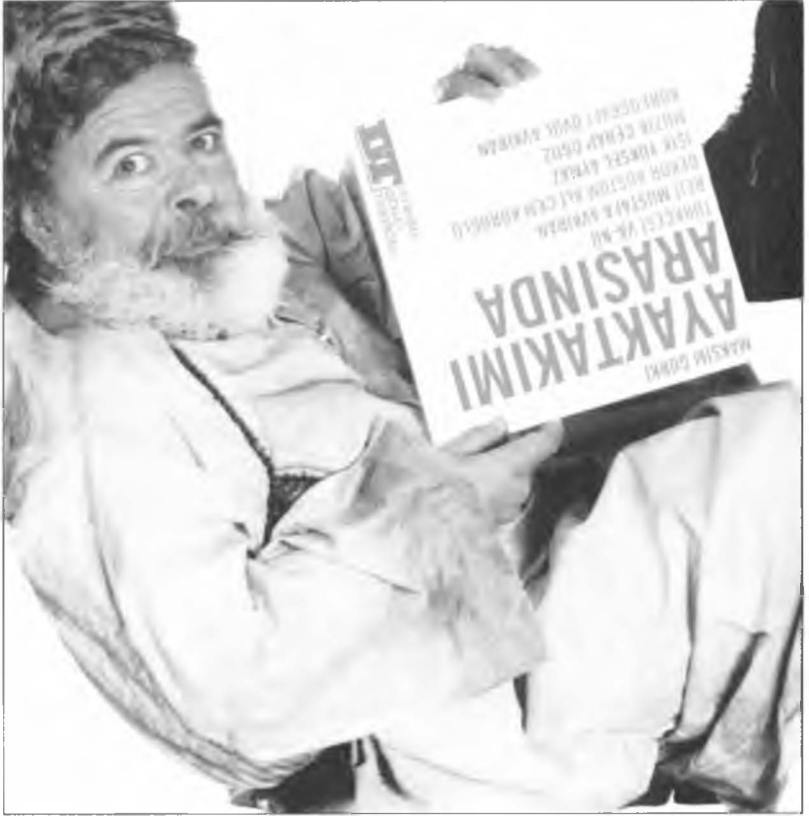
DT
İSTANBUL DEVLET TİYATROSU

7 kadın

1992-1993 sezonunda İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenen
7 Kadın oyununun afişi.

2005. Sahnede 50 yıl.

Bodrum. Elleriyle yakaladığı karavidalarla.

Bodrum. Üçüncü teknesi "Tango"nun yapımı sırasında.

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI DEVLET TİYATROLARI
BURSA DEVLET TİYATROSU

BİR ŞEHNAZ OYUN

yazan:
Turgut ÖZAKMAN

müzikli komedi
2 perde

rejisör:
Engin CEZZAR

müzik:
Cem İDİZ

sahne tasarımı ve kostüm:

Şükran AKGÖREN

ışık tasarımı:

Adnan AÇIKDÜŞÜNENLER

danslar:

Tufan KAYTMAZ

1998. Bursa Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenen *Bir Şehnaz Oyun*'un afişi.

Gülriz Sururi, Yaşar Kemal ve Engin Cezzar.

2003. *Tiyatro* dergisi kapağında: "17 yıl sonra sahnede"

2003, İstanbul Devlet Tiyatroları. *Ayaktakımı Arasında*'da; 2004 yılında bir cinayete kurban giden İsmail Hakkı Sunat'la.

2004 İmrendere (Şile). Hasan Sabbah projesi için Haluk Bilginer, Zuhal Olcay, Güngör Dilmən çifti ve Gülriz Sururi'yle buluşma.

МИНИСТЕРСТВО
КУЛЬТУРЫ
И НАСЛЕДИЯ
РОССИЙСКОЙ
ФЕДЕРАЦИИ

ПРЕДСТАВЛЯЮТ

СТАМБУЛЬСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ДРАМАТИЧЕСКИЙ
ТЕАТР

1 июня 2004 года

На сцене филиала Малого театра (ул. Бодянский Орёл, 60)

ЗАТЕРЯВШИЕСЯ ПОД НОГАМИ

По пьесе М. Горького «НА ДНЕ»

2004, Moskova. *Ayaktakımı Arasında*, Mali Tiyatro'da.

1962-2005. 43 yıllık aşk.

1955-2005. 50 yıllık tiyatrocı.

9

Mazi

Tarihle iç içe olmak

Kopamadığım bir şey geçmiş. Sanki gelecekte yaşanabileceklerin hepsi geçmişte bir yerde var gibi geliyor. Zaman en iyi okul.

Haluk Bilginer'le konuşuyoruz. Terörizm üzerine bir oyun yapmak istiyor. Bazı yazarlara oyun ismarlamış, sonuçları beğenmemiş.

- Olmuyor Engin. İstedğim gibi bir oyun çıkmıyor.
- Yahu sen Güngör Dilmen okumaz mısın?
- Deli misin? Bayılırım.
- Hasan Sabbah'ı biliyor musun?
- Hayır. Öyle bir oyunu mu var?

Bir anlattım oyunu. Hemen “Tamam” dedi. Batı dillerindeki suikastçi sözcüğünün karşılığı olan “assassin”, “Haşhaşin”den geliyor. Haşhaşiler de ilk terörist olarak bilinen Hasan Sabbah'ın adamları. Ömer Hayyam ve Nizamülmülk de oyunun diğer başkarakterleri. Çok güzel bir proje. Tarihteki ilk terörist sayılan Hasan Sabbah'ın Selçuklu sarayına gelişi. Oyun bu üç tarihi kişiliği okul arkadaşları olarak ele alıyor. Okuldan ayrılırken birbirlerine söz veriyorlar: “İçimizden kim önce başarılı olup yükselirse, o diğerlerine bakacak” Böyle bir kan kardeşliğiyle başlıyor oyun. Ömer ile Hasan perişan, Nizamülmülk tepedeyken kapıya dayanıyorlar. Ömer astronom, Hasan da sekreter. Oyun Hasan'ın iktidar ihtirası üzerine kurulu. Ömer'in sağduyusu ve Nizam'ın dengeli devlet adanlığı üçgeninde, genç hükümdar Melikşah döneminde geçiyor. Osmanlı'ya kadar dayanan Selçuklu tarihinin en önemli döneminde.

Hasan Sabbah, bir tek ben varım diyen bir adam. Gereğinde kendi hayatını bile riske atarak keramet gösterisi yapıyor ve tek tek bütün insanları doğaüstü güçleri olduğuna inandırıyor. Melik

şah'ın korumaları da ona inandıkça, akıl, üçkâğıt ve beceriyle derinden derine iktidarı ele geçiriyor.

Koreografisini Zeynep Tanbay yapacak, dekorunu Metin Deniz. Ben yöneteceğim. Haluk'un prodüksiyonuyla AKM sahnesinde oynayacağız. Son projemiz bu. İngilizce de oynayacağız ve Avrupa turnesine çıkıp, Edinburg Festivali'ne götüreceğiz. Oyunun son halini topladım. Güngör Dilmen de bypass olduktan sonra değişti. O zor adam, kanlı bıçaklı olup bir virgül değiştirmeyen, bir noktasına dokundurtmayan adam "Tabii yaparız, öyle de olur" demeye başladı maşallah. Heyecan verici bir iş. Proje Haluk'ta. Takvim yaptık. Ama bir telefon. "Enginciğim o film işi vardı ya, Hollywood reddemeyeceğim bir teklif yaptı. Üç ay ertelendi." Oyunu gelecek seneye bıraktık. İki gün sonra bana da aynı film-den teklif geldi. Kabul ettim. Türk bir rejisörün Amerikalı karısının *High Places* diye bir senaryosu. Çok klişe bir film ama iki ilginç yanı var. Biri, uyuşturucu ticareti ağının şaşırtıcı bir boyutunu göstermesi, diğeri de ilk kez Türk asıllı bir CIA ajanı kullanması. Haluk'un rolü güzel. İyi oynar. Benimki karakter.

Hollywood durur durur karşıma çıkar zaten. Ama bir türlü anlaşılamayız. 1969 yılında Betül Mardin'in aracılığıyla Columbia Pictures, Kurtuluş Savaşı'nı konu alan bir film için bana geldi. Danışmanlık ve yönetmen yardımcılığı istediler. Klişe bir Hollywood western şablonundan uyarlanmış bir senaryoydu. Birini kaçırmıyorlardı. Michelle Mercer oynuyordu. Ben de onu kaçırmak istedim ama beceremedim... Sinema yapmayı çok istediğim için hemen işe dahil oldum. Bir yerinden prodüksiyona gireyim yeter diye düşünüyordum. Bir iddiamı yoktu ama bu işlerin nasıl yapıldığını öğrenmek istiyordum. Yönetmenin yanında dursam yeterdi. Türk prodüktör Ali Çakus, Betül'ün tanıdığıydı. Babası da ilk Türk filmcilerinden, o *Ayestefanos* filminin ekibindenmiş. Çok zeki bir adamdı.

Filmin adı *Paralı Askerler*'di. Başrollerde de iki büyük isim, Charles Bronson ve Tony Curtis var. Ambiyans iyi. Ben eğleniyorum. Filmin Yıldız'da çekilecek bir sahnesinin özellikle gizli tutulduğunu gördüm. Senaryoda Mustafa Kemal Paşa, Yıldız Sarayı'na geliyor. Kurtuluş Savaşı'nın en heyheyli zamanında orada ne işi varsa? Olacak iş değil ama mekân güzel. Osmanlı paşalarıyla çene yarıstırıyor. Gereksiz bir sahne. Hem tarihe uymuyor hem de Mustafa Kemal'e. Müdahale edip, bu sahnenin böyle olamayacağını anlattım. "Koskoca Mustafa Kemal Paşa bunları söylemez. Burada da olamaz. Böyle yaparak ne kazanacaksınız ki?" dedim. "Pe-

ki" deyip geçiştirdiler. Senaryo düzeltilip bir daha geldi. Paşanın adı değişmiş, Muzaffer Aslan olmuş. Baktım ki bu işte bir iş var. Bu isim Mustafa Kemal'in dublaj ağzının aynısı. Hiç zorlanmadan o isim ağızda oraya konur. "Kimi kandırıyorsunuz?" diyerek istifa ettim. Göre göre yanlış olur mu? Kıyamet koptu. Basın sayfa sayfa bu olayı yazdı. Ben de Atatürk'ü seven her insan gibi onunla ilgili tahrifata duyarlıyım. Ne de olsa Selanik'ten komşum olur!

Bunun dışında üç Atatürk projesinde daha bulundum. Lawrence Olivier'nin oğlu Tarquin'in bitmeyen bir Atatürk filmi projesi vardır. Hep gündemdedir ama bir türlü olmaz o iş. Olmama sebebi de şudur: bir kere Atatürk bir dünya dâhisi, bir mucize adam ama dünyayı ilgilendirmiyor. Türk Kurtuluş Savaşı da bizi ve diğer mazlum memleketleri ilgilendiriyor, o kadar. Mustafa Kemal diye bir portre var karşımızda. Yaşamını, takıntılarını, zaaflarını biliyoruz. Ama bu filmin iyi bir film olması için bu rolün rol olması lazım. Tarihî gerçekler belgesellerin işidir. Yaşanan her dram, drama demek değildir. O projenin böyle bir şansı yok. Senaryoda Mustafa Kemal'le ilgili "Yaşa Mustafa Kemal Paşa" tezahüratlarından başka bir şey yok. Mustafa Kemal karakterini bir film kahramanı olarak baştan yaratmak gerekiyor. Yapılabileceğini sanmıyorum, çünkü klişeler arasında kalınmaya devam ediliyor. Ayrıca Kurtuluş Savaşı büyük sermayenin hiçbir avantajı olmayan bir konu. Bir Amerikalının gözünde Kuvayı Milliye, Müslüman teröristlerden başka bir şey değil. Tarquin çok uğraştı bu projeyle. Arada bir yeni bir isim bulup patlatıyor. Hâlâ uğraşıyor. Orduyla ilişki kurmaya çalışıyor. Kaç genelkurmay başkanı değişti, olmadı. O hâlâ uğraşıyor.

Atatürk'ün sözleri müthiş etkilemiştir beni. Muhteşem saptamaları vardır. Çanakkale'de hızlı günler. 1915 martı. Bahriye Nazırı Churchill'in planı, tarihinde yenilgi olmayan İngiliz donanmasını, Fransa'nın da desteğiyle dünyanın en büyük armadası haline getirip, yıpranmış, zayıf ve parçalanmak üzere olan Osmanlı'nın üzerine sürmek. 18 mart sabahı, düşman filosu bir aydır bombalanan boğazda beliriyor. Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson ve Inflexible boğazdan içeri giriyor. Ardından Suffren, Bouvet, Gaulois, Charlemagne, Triumph ve Prince George da. Onları Ocean, Irresistible, Albion, Vengeance, Swiftsun ve Majestic izleyecek... Ama Suffren büyük bir hızla boğazı terk etmeye, Bouvet de onu izlemeye başlıyor. Bouvet üç dakikada suların altına gömülüyor. Derin bir şaşkınlık. Derken Goulois da isabet alıyor. Inflexible mayına çarpıyor. Ardından Irresistible ve Ocean da...

Koca donanmanın boğazı zorlama harekâtı sonuçsuz kalıyor. Bizimkilerin elinde yıkılmamış birkaç tabya, bir de çok zor şartlarda bezelye gibi mayın döken Nusrat. Agamemnon kıçından yara almış, kös kös Ege'ye geri dönerken Mustafa Kemal Kurmay Başkanı İzzettin'e (Çalışlar) şöyle diyor: "Biz sadece koskoca bir donanmayı yenmedik, Truva'nın da intikamını aldık." Bu laf kahramanlıklarının, devrimlerinin, yarattıklarının, sabırsızlığının, eleştirildiği noktaların, dinamizminin hepsini kapsıyor. Aslında bir espri ama ne kadar derin, ne kadar boyutlu bir gözlem...

Bir de Nâzım'ın Atatürk'üne bayılırım. Her fırsatta hamasi edebiyattan şikâyet edilir ya... Bunun ilacı gerçek edebiyattır. Nâzım'ın çizdiği Atatürk edebîdir. *Kuvayı Milliye*'yi Adapazarlı Kambur Kerim'le, Arhaveli İsmail'le, Kartallı Kazım'la anlatırken, iş ışıltılı ve ferah yıldızların altındaki Kocatepe'ye geldi mi, Atatürk şiirin sahnesine çıkar. Sarışın bir kurda benzettir. Mavi gözleri çakmak çakmaktır. Uçurumun başına kadar yürür. Eğilir, durur. Ve der ki Nâzım;

Bıraksalar

ince, uzun bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe'den Afyon ovasına atlayacaktı.

Babaları Kurtuluş Savaşı'nı yaşamış bir nesiliz. Evde Atatürk sevgisiyle büyüdü. İlkokula gittiğimizde devam etti. Ona hayran olarak yetiştik. Eğitim o kadar üstüne düşüyordu ki, aksi de olamazdı zaten. Ama büyüüp de aklınla karar vermek için yeniden okumak gerekti. *Nutuk*'u okumadan Atatürk üzerine söz etmek ayıp geliyor. Atatürk'ün yazdığı bir tane kitap var. Onu okuduktan, olayları anladıktan sonra konuşmak lazım. Rıza Nur ağzıyla eleştiri yapmanın anlamı yok. Şevket Süreyya, Sabahattin Selek ne güzel anlatır. Duygusal birikimle akıl birleşince tarihteki olaylar ve kişilikler yerli yerini buluyor. Angaje olmayan herkesi etkileyecek bir liderdir Atatürk. Hamasete gelince... Zor iş. Bu istiklal hikâyesinin kendisi o denli hamasi ki, insan kendini kaptıran yazara da kızamıyor. Eh, herkesten de bir Nâzım Hikmet olmasını bekleyemeyiz değil mi?

Sudaki iz

Bir ara Bodrum'dan Marmaris'e gidiyoruz. Gülriz, Turgut Boralı, Hale Kuntay, bir de miço var. Kuma'dayız. Sene 1974. Akşam oldu, hava kararmaya başladı. Meşhur bir liman vardır orada. Serçe Limanı. Eski bir yerleşim. Hava da çıkınca "Oraya girelim, rahat rahat geceleyelim" dedik. Limanın hemen başında rahat bir boşluk bulduk. Gülriz "Hemen ağ atalım" dedi. Küçük bir botumuz var. Ağ hazır zaten. Bota binip nerede balık vardır bilmediğimiz yerde dolanıyoruz. "Liman girişindeki boğaza atalım" dedim. "Girip çıkan bir şeyler yakalınız belki" Akşam attık, sabah toplayacağız.

Karşıdan Rodos gözüktüyor. Işıklar yanmaya başladı. Güneşle kalkmak lazım ki, çıyanlar basmasın ağ. Sabah erkenden kalktık. Gülriz benden daha heyecanlı. Bayılır ağ atmaya. Başladık toplamaya. Aman Allahım, denizin bütün balıkları ağda. Tanıdık tanımadık bir sürü balık. Japon balıkları bile var. Bir şilebin sintinesinde gelmişler, sonra yuva yapıp dağılmışlar besbelli. Ahtapotlar, lağoslar, barbunlar. Ağ çekemiyoruz, neredeyse batacağız, o kadar ağır. Ortasına geldik. Takıldı. Ağ gelmiyor. Çekiyorum, gelmiyor. Çektim bıçağımı. Gülriz "Kesme, ağımı bırakmam" diye tutturdu. Kestim tabii. Batacak bot. Zar zor tekneye döndük. Ağ yaydık ki on günlük balık var. Ye ye bitmez. Ama ağ kaldı. Kadın, "Ağımı isterim" diye tutturmuş. Kurtarmak lazım. Kayalık bir yer. Çalıştırdım motoru, diğer yönden tekrar toplamaya başladım. Bir yere gelince yine durdu. Tekneye bağladım. 35 beygir Volvo'yla çekiyorum yine gelmiyor. Handiyse babalar kırılacak. Ağ, halat gibi sağlamdır бүкүлдү mü. Koptu ama. Bir kısmı yine kaldı. Oradan da balıklar çıktı. Gülriz hâlâ "Ağ kaldı" diyor. Son ağ parçasından birtakım tahta parçaları çıktı. Eski puskü, çürümüş. "Ne

hoş, saklayalım” dedik ama oksijenle buluşunca dağıldılar. Yoksa denizden çıkan her şeyi saklarım.

Aradan üç yıl geçti. Bir haber geldi: “Serçe Limanı’nda batık bulundu” Sonra bunun meşhur İslam batığı olduğu ortaya çıktı. Teknede atölye varmış. Cam yapıyorlarmış. Bir sürü İslam cam sanatı eseri. Şimdi Bodrum Müzesi’nde gezilen batık. O gün yanı-
mızda bir tüp olsa tabîî ağı kurtarmak için dalacak ve batığı bulmuş olacaktım. Tahta yerine bir sürahi de gelebilirdi o gün ağla beraber... Batık 40 metre kadar dipteymiş. “Uçançelik” diye, tanıdığım bir tekne bulmuş. Hemen müzeye haber vermiş. Yüzer cam fabrikası. Ne muhteşem olurdu. Kaçırdık. Sen sen ol, Gökova’ya gittin mi tüpünü al.

Sahnedeki tarih

Son çalışmamız *Ayaktakımı Arasında*'da, çok genç, çok inatçı, çok yetenekli bir rejisör olan Mustafa Avkıran'la çalıştım. Belli bir olgunluğa erişmiş ki, benden fikir almaktan çekinmiyor. Bu da beni çok mutlu ediyor. Fikrim sorulursa söylerim tabii. Çok kibarımdır o konuda. İyi rejisör zor bulunur. Genellikle pis heriflerdir. Sıkışınca adamın canına okurlar. Sinemacıların da öyle olduklarını duydum. Sert, oyuncuda stres yaratan, bağırان çağırان çok. Oysa artık yönetmenlik belli bir kesimin elinde değil. Her gün yeni bir genç yetenek çıkıyor dünyada. Şimdi çocuklar el kadar kameralarla neler yapıyor. Öğrencilere kızdım bir gün. "Kariyeriniz buna bağlı, böyle kamerayla çekilir mi? Doğru dürüst ekipman bulsanıza" dedim. Cevabımı aldım tabii... "Wim Wenders ve Lars von Trier de bu kamerayla çalışıyor". "Görelim" dedim. Bakınca anladım. İyi bir gözün yapamayacağı iş yok. Bilgisayarın başına geçip, pıt pıt yapıyorsun.

Dedim ya, hep yakınında oldum ama içine atlayamadım şu sinemanın. Türk filmlerinde bize göre rol pek yazmıyorlar. Dede rolleri oynamak gerek. Küçük karakter rolleri. Benim tipimde oyuncuya rol yazılmıyor ama böyle bir surat da başkasında yok. Klişe sakallı dedeyi herkes oynar. Yaşlı bir kahraman yaratılmadığı için herhalde sonunda oturup kendime bir rol yazacağım. Çok ciddi düşünüyorum. Kıvranıyorum. Yaptığım işlere bakınca inanılmaz bir yeteneğim olduğunu görüyorum. Bu konuda taraf tutmayacağıma emin olabilirsiniz. Surattan anlarım ben. Çok güzel resim veriyor ve çok iyi oynuyorum kamera karşısında. Yabancı filmlerde ucundan kışından bir rol bulabiliyorum ama Türk sinemasında beni düşünen yok. Sinan Çetin "Şurada oynayayım, burada oynayayım" deyince bana kızıyor. Haklı. "Abi sen artık ih-

tiyar rolü oynayacaksın” diyor. Gençken zorla ihtiyarlardık oysa... O zaman da bütün roller büyüklerin olurdu... Oysa Sean Connery, bırakın oyunculuğu, bir de en seksi erkekler listesine girip duruyor bu yaşta. Gene Hackman genç mi? Hep yaşlıydı üstelik o. Al Pacino *Angels of America*’yı yaşlılığıyla götürmedi mi? Anthony Hopkins? Adam artık oynamayacağım diyor, rahat bırakmıyor, her tipe sokuyorlar... Yakında Harry Potter’ın büyümüş halini de oynarsa şaşırmayın. Onun *Shadowlands*’deki bir repliğini hiç unutmam: “bugün yaşadığımız acılar, gelecekteki mutluluğumuzun bir parçasıdır”

Bugün mutluyum. Yaşadığım zorluklara, atlattığım badirelere hep gülümseyerek bakıyorum. Bütün bunları anlatırken de gülümsüyorum. *Hamlet*’i oynarken Gülriz’le tanışmam mesela. Aklima düştükçe dudaklarıma vurur. Gülriz daha *Sokak Kızı İrma*’yı oynamamış, star değil. Aynı yıl o da başlıyor. Aynı zamanda oynuyoruz. Yükseliyoruz. O sahnedeysen ben seyirciyim ve sadece onunla ilgiliyim. 1961’den yedi yıl sonra *Sokak Kızı İrma*’yı bu kez biz sahneye koyuyoruz. Fatih’te... Müslüman mahallesinde sokak kızı satıyoruz... Nasıl gülümsemem? Fatih’e nasıl geldik? Öncesi var tabî. Her şeyin bir öncesi vardır.

Zoraki roller

1962-68 arası Beyoğlu'nda, Elhamra'da tiyatromuzun altın yılları geçti. Çok güzel, eski bir sinemaydı. Sahnesi kötüydü. Önde kallavi koltuklar vardı. Zamanın "VIP" koltukları... Oradan çıkmak zorunda kalınca, Fatih'e yöneldik. Bir girişimci Fatih'te Renk Sineması ve Zevk Tiyatrosu diye iki salon açmıştı. Bize teklif yaptı "Burada tiyatro istiyorum" dedi. Tiyatrocunun ayağına salon gelince reddetmesi düşünülemez... İlk oynadığımız oyunlar Refik Erduran'ın *Kelepçe'si* ve Aydın Engin'in *Aykırı'sı* oldu. Önce işler beklediğimiz gibi biraz düştü ama büyük bir oyunla tekrar çıkacağından ve orada tutunacağımızdan emindik. *Sarıpınar 1914*'ü oynamak istiyorduk. Aradığımız proje buydu. Haldun Dormen'e yönetmenlik teklifinde bulunduk. Oyunu yolladık. Uzun bir süre bekletti. Bir gün bütün kadro toplandık. O da geldi. Ekiple ilk çalışmaya başlamadan önce bize "Çocuklar ya, ben bir türlü fırsat bulup oyunu okuyamadım" dedi. Ekibin bunu duyması hiç iyi olmayacaktı. Gülriz "Bari belli etme" dedi. Harika bir kadro vardı. Tuncel Kurtiz, Ali Poyrazoğlu, Müjdat Gezen, Aydın Engin, Ülkü Tamer... Bu oyunun bu kadroyla çok iyi olacağına inanıyorduk. *Teneke*'den beri kadromuz bozulmamıştı. Oyunu hep birlikte okuduk. Haldun dinledi. Yeni bir oyuna başlıyor olmanın heyecanı içindeydik. O heyecanla ağzına bakarken "Çocuklar bu oyun çok kötü. Bence bu oyunu yapmayalım" deyiverdi. Bütün kadro o an söndü. Yapılmayacak, söylenmeyecek tek şeydi. Oyun bir anda öldü.

Oyuncunun içine bir şüphe girdi mi o iş olmaz. Yönetmen o yüzden aynı zamanda bir psikolog da olmalı. Her oyuncu okuduğunu tümüyle anlamak yetisine sahip değil. Çok iyi bir oyuncu bile bir metni anında deşifre edemez. Onu yapabilenler tiyatro

adamlarıdır işte. Bizim çocuk doğmadan öldü. Beş dakika sonra da Haldun dedi ki: “İşte ekip, işte Gülriz. Neden bu tiyatrodan İrma’yı koymuyoruz?”

Daha sonra Ankara Sanat Tiyatrosu, *Sarıpınar 1914*’ü oynadı ve çok başarılı oldu. Biz de bu arada ikinci *Sokak Kızı İrma*’yı yaratmış olduk. O ara Gülriz, Playboy gece kulübünde şarkı söyleme teklifi aldı. Gecede 20 bin lira gibi astronomik bir ücret alıyordu ve o sayede borçlarımızı ödeyip yeni oyunu hazırlamak için zaman kazandık.

Fatih bugün nasılsa o zaman da öyleydi. Şehrin en tutucu yeri. Ramazanda eczane ilaç satmıyordu. “Başım ağrıyor” diyorsun, eczacı “Haram” diyor. Bağınazlık o düzeydeydi. Biz o mahallede mininin minisi etekli, kocaman bir Gülriz fotoğrafı olan posterle *Sokak Kızı İrma* sattık. Kış, kar, buz, yokuş. On metreyi on dakikada yürüyebiliyorsun ama ana baba günü oluyor, yer bulunmuyordu. Oyundaki rolüm de Nestor’du. Çok keyif aldığım ve iyi oynadığım bir rol oldu. *Keşanlı Ali Destanı*’nda bir tane şarkım vardı, oysa bu oyun bayağı müzikaldi. Çok güzel şarkılar vardı. İlk versiyonda çıkartılmış bazı şarkıları tekrar koyduk. Hiç aklımda yokken çok keyifle oynadığım bir müzikal oldu. Oyun da Gülriz’le iyice özdeşleşti.

Sarıpınar 1914 yerine *Sokak Kızı İrma*’yı oynamaya karar verince ekipten kopmalar oldu. Tuncel Kurtiz ve diğer solcular ayrılıp kendi tiyatrolarını kurdu. Oyun değişmese o kadro daha devam ederdi. İrma, onların kariyerine bir şey katmıyordu. Ama tiyatro benim için o olsaydı bu olsaydı, şöyle olsa böyle olurdu işi değildir. Varsayım ve kehanet imkânsızdır. Anlıktır. Nitekim böyle olduğu için Gülriz, ikinci kez İrma oldu, hatta üçüncü kez bile oynadı. Dünyada bir rekordur bu. Haldun o zaman söylemişti. “Gülriz bundan yedi sene sonra da, on yedi sene sonra da İrma’yı tekrar oynar ama etrafındakilerin hiçbiri aynı rolü oynayamaz”. Bu gerçekleşti. İlk oynayışından yedi yıl sonra ikinciyi, otuz yıl sonra da üçüncüyü oynadı. Dünyada hiçbir kadın oyuncu bunu başaramaz. İlkinde seyirci, ikincide Nestor olan ben, üçüncüde müzik direktörlüğünü yaptım. İlk gece de ışıkların başındaydım. Gülriz beni sahneye davet etti ama ancak ışık köprüsünden el sallayabildim.

Tiyatro her koşulda bir çözüm bulabilmeyi gerektirir. *Evet, Evet, Evet*’te Ali Poyrazoğlu’yla Gülriz başroldeydi. TRT bu oyunu o zamanlar çekmiş. Haberimiz yok. Sonra bir gece yayınladı. Biz salmede olduğumuzdan göremedik. O zaman video yoktu.

Kendimizi hiç seyredemiyorduk. Yıllar sonra TRT Int'te Gülriz bu çekime rastladı. Arşivden çıkartabilirsek 1972 yılındaki bir oyunumuzu tekrar ve ilk kez seyredebileceğiz. O oyunun da özel bir yeri var. İzmir'de açık hava tiyatrosunda oynuyorduk. Bütün biletler satılmıştı. Son üç güne girdiğimizde Ali geldi "Ben gidiyorum abi" dedi. Tiyatro kurmaya karar vermiş.

– Hayırlı olsun Ali. Şurada zaten üç günümüz kaldı.

– Mümkün değil, hemen gitmem lazım. Çok acil. Para buldum, gidiyorum. Yarın yokum.

– Biletler satılmış. 24 saat sonra yeniden oynayacağız. Nasıl gidersin ? Yıkılırız.

Karar vermiş bir kere. Yapacak şey yok. İş başa düştü. Yirmi dört saatte oyunu ezberledim. Bütün gece kayıtları dinledim. Oyuna hâkimim ama öyle birkaç laf değil, başrol. Taktım kulaklıkları, sabaha kadar oyunu dinledim. Defalarca tekrarladım. Kulağım zaten doluydu ama ne olursa olsun çok seri bir oyundu. Gülriz'le ikili sahneler özellikle çok tempoluydu. Çatır çatır oynamak gerekiyordu. Hem kendimi hem karşımdaki oyuncuyu bozabilirdim.

Bir saat falan provayla, pürtelaş, pat diye çıkıp oynadım. Elim ayağım, dizlerim boşalıyordu. Muhakkak mükemmel olmamıştır ama paçayı kurtardık. İstanbul'a dönünce de ben oynamaya devam ettim. Zoraki rollerimden biri de bu oldu.

Nikâh Kağıdı'nda da Turgut Boralı ayrılmıştı. Eşiyle ilgili bir sorundan dolayı ayrıldı ama o önceden haber verdi. İzmir turnesine giderken rolü ben hazırladım. İnsancıl, sıcak bir oyundu. *Hair*'de de Neco çat diye gitti. Mazereti "Akdeniz turu yapan bir gemide iş aldım" Yönettiğim oyunda oynamamanın avantajı olsa gerek. Kadro açıldı mı zoraki rol benim olurdu... Son zoraki rolüm *Halide*'de oldu. On yedi yıl ara verdikten sonra *Ayak Takımı Arasında* ile oraya, o bağırılan, ağlanılan, başka birisi olunan yere, sahneye döndüm.

Başlangıç

Koku

Lisedeki tiyatro grubumuzun adı “Robert College Players”dı. Biz kurmuştuk. Bizden sonra da yaşadı. Var olan tiyatro sevgisini geleceğe dönüştürdü. Kolej, Boğaziçi Üniversitesi olunca, Boğaziçi Oyuncuları da o gelenekten doğdu. İlk sahneye çıkışımın üzerinden kırk yıl geçmişti. Şıp diye geçen kırk yıl... Aynı sahne, aynı ben, bambaşka insanlarla kırkncı yılımı orada, Boğaziçi’nde kutladım.

O sene bir oyunlarını görmüş, bayılmışım. Olağanüstü bir performans sergilemişti gençler. Bu sahne sürekli tiyatrocuyu yetiştiriyor, hiç bozulmuyor. Belki mezuniyetten sonra tiyatrocuyu olmuyorlar ama olsun, işletmecinin de, ekonomistin de, bankacının da, mühendisin de tiyatro bileni işini daha iyi yapar. Oyunda çok sağlam bir felsefi altyapı vardı. Marksist tavır da sürüyordu. Böyledir bu işler. Ama öyle palavra slogancılık değildi yaptıkları. Okuyan, çeviri yapan, analizlerde bulunan çocuklardı. Beni gördüler yaklaştılar. Tanıyorlar demek...

– Engin Abi, kırkncı yılını kutlamak için *Fırtına*’yı sahneye koyacağız, sen de bizimle oynar mısın ?

– E, çüş yani çocuklar. Üç, beş gün oynayacak diye bu yaşta adama oyun ezberlettirilir mi ?

– Hallederiz be abi... Sen yapar mısın onu söyle... Bir bölüm oynarsın başında, sonra rolü başkasına devredersin.

– Bakın o zaman olur. Zaten içim gidiyor şu sahneye çıkmak için. Haydi yapalım...

2005’ten on yıl önce. Bir onluk daha geçmiş aradan. Zaman sudan bile hızlı akıyor. Suyun bu kadar hızlı aktığı görülmemiştir. Çok hoş oldu. Benim dışındaki oyuncuların hepsi üniversiteliydi. Konuk sanatçının kırkncı yılı. Oynadık. Hakikaten çok heyecanlandım. Tahtalar aymı tahta, toz aymı toz, koku aymı koku...

Hep bahsedilir o kokudan. Bilirsiniz. Kulisin kokusu, sahnenin tozu. Klîşe tanımlardır ama gerçektirler. Her tiyatro salonu, her sahne, her kulis ayrı kokar, her tahta ayrı gıcırda. Kapayın gözlerimi, sokun beni bir kulise. Kokusundan tanırım. AKM'nin Aziz Nesin Sahnesi'nde miyiz, Boğaziçi'nde miyiz, Küçük Sahne'de miyiz bilirim. Nasıl oluyor da bilirim? Onu bilmem. Bazı mesleklerde bilginin birikimi araştırmayla olur. Tiyatrocu yaşayarak öğrenir. Bir rolü ortaya çıkarmak için yaptığımız araştırma da yaşadıkça işe yarar. Bir akademisyenin yaptığı gibi değildir bizim araştırmamız. Araştırmayı da yaşarız. Tanışmalarımızı da, gezmelerimizi de, içki sofralarını da yaşarız. Ne öğrensek bir gün bir işimize yarar. Bir jest, bir hazırcevap, bir kitap tavsiyesi, bir acı... Bu yüzden başkaları gibi değil, iki kere yaşarız. Bunun övünülecek bir şey olduğunu söyleyemem. Ama tiyatrocunun gereğidir. Koku da öyle işte. Önce soluk almışımıdır, sonra kokuyu fark etmişimdir, ardından o kokuyu yaşamışımıdır. Bir kere yaşadı mı da insan artık unutmaz bir daha...

Çekoslovakya'da bir açık hava tiyatrosu görmüştüm. Teknolojik bir şey olduğunu biliyordum ama neyle karşılaşacağım meçhuldü. Oyun 360 derecelik bir alan içinde oynanıyordu. Sahne bir daireydi. Seyirciler de bir arena gibi çevresinde oturuyordu. Birden oturduğumuz yerin usul usul döndüğünü fark ettim. Hiç ses çıkarmayan bir mekanizma seyircileri sahnenin çevresinde döndürüyordu. Şimdi böyle bir şey beni ne kadar heyecanlandırır bilmiyorum ama o zaman uçmuştum. Eski bir mekânda öyle bir konstrüksiyon yapmışlardı ki, orada oynanan her oyun için oraya özel bir rejî yapmak gerekiyordu. O sistemi aynen Rumelihisarı'na oturtmayı hayal etmiştim. 1974 yılıydı galiba. Kokusunu hatırlamadıklarımdan biri. Muhsin Bey de sever böyle yenilikleri diye, bütün planlarını, projelerini aldım geldim. Çok istedi ama yapamadı.

Muhsin Ertuğrul'u değil başkalarına, kendime bile tam anlamıyla anlatamam. Aramızda iki kuşak olmasına rağmen hep çok gençti. Kültürümüzde tiyatronun yeri kalmadı ki, şimdiki gençler onu tanısin. Çok iyi bir oyuncu olmamasına rağmen tam bir tiyatro adamıydı. Gerisi hikâye. Bu memlekette tiyatroyu o kurdu. Döneminde oynanması imkânsız sayılan oyunlar oynadı, tek başına bir sektör kurdu, kırk bin dedikodu ve muhalifle baş etmeyi bildi. Komünistliğinden tutun da zamparalığına kadar, hakkında akla gelecek her şey söylendi. Canlı bir abideydi ve çekemeyeni çoktu. Doğru bildiğinden hiç mi hiç ödün vermeyen her usta gibi... Bu her dönem böyle oldu bizde. Bugün de aynı şeylerle ugra-

şıyoruz. Biri birini işten alıyor, öteki berikini çekemiyor. Oysa zor yetişir tiyatro adamı. Yetişmiş adamı tutacaksın işte, bırakmayacaksın. Sanatçının yönetici olmasını anlayacaksın, hoşgöreceksin, “Ben bakanım, o tiyatrocuyu, bir bildiği vardır” diyeceksin. Geçici titrler kalıcı bilgi anlamına gelmez ki. Sahnedeki ellinci yılımda Devlet Tiyatrosu’ndan istifa ettim. Ortada bir haksızlık vardı çünkü. Tepkimi gösterdim. Kim ne kazandı? Oynamak için içim giderken, seyirci oyunu seyretmek isterken haksızlığa karşı çıktım. Beklemediğim kadar da kamuoyu oluştu. Demek ki bir işe yaradı. Ama rolüm orada kaldı, ben burada... Şimdi geri dönmemi istiyorlar. Tükürdüğümü yalamak olmaz mı? Bir ikilem içindeyim. Ben oyuncuyum. Oynamak istiyorum. İçimden oynamak geliyor ama aklım... O isyanda. Ne yapar ellinci yılında bu adam? Ne yapmalı? Kaç rolü daha yoktan varedebilirim bilmezken... Canım nasıl da oynamak istiyor...

Muhsin Ertuğrul bir başkaydı. Onun tiyatrodaki olup olmadığını bilemezdik. Yazıhanesinde şapkası ve paltosu asılıysa oralarda bir yerde demektir. Dekorun arkasında, kuliste, perdenin yanında, ışıkçıyla bir yerlerde olabilirdi. Ondan ödümüz patlardı. Çok disiplinli, çok prensipli, hiç sertlik göstermeyen bir hocaydı ama o kadar otoriterdi ki, korkardık. Çaresizlikten sokaktan adam topladığı bile olurdu. Sahnede güzel insan olsun diye uzun boylu, yakışıklı adamlar bulur, onları sihirli değnekle dokunmuş gibi oyuncu yapar, sahneye çıkarırdı. Bizim nesil içinde parmağını değdirmeyen kimse olmadı. Hamlet rolünü çıkarmak için çalışırken eliyle yazıp bana verdiği notu hâlâ saklarım:

Program

1. Eve gider gitmez kapanmak ve rolü ezberlemek!
2. Yüksek sesle çalışmak ama ton vermemek. Çünkü tonlar pek yapmacık oluyor ve “tiyatro” oluyor.
3. Gece-gündüz; misafirlik yok, eğlence yok, içki yok. Tek düşünce bu rol.
4. Pazartesi rol tamamıyla ezberlenmiş olmalı.
5. S.O.S 25 gün kaldı.

Paltosunu gözlerdim. Eğer asılıysa sanki yanımdaymış gibi hareket ederdim. Onunla sadece iki yıl çalıştım ama o iki yılda adam oldum. Eline geldiğimde Harlem sokaklarında kavga eden, yetenekli bir serseriydim. Yanından ayrıldığımda ise kendi tiyatrosunu kurmaya, yaşatmaya, ideallerini gerçekleştirmeye hazır bir aktör...

Hamlet’ten sonraki sezon, Muhsin Bey “Altı Oyunları” diye bir

sistem kurdu. Günde iki oyun oynanıyordu. Akşamüstü altıda oynananlar bu kapsam içindeydi. İlk oyunlardan biri olan *J.B.*'de oynadım. Benim gibi Amerika'dan gelen, Nüvit Özdoğru sahneye koymuştu. İkimiz de genceciktik. Ondan sonra yine bu sistem içinde yeni bir hareket başladı. "Muhsin Bey'in gençleri" olarak, Ayla ve Beklan Algan, Kerim Afşar ve diğerleri de arkamızdan geldi. Bu gençleştirme hareketi bir süre devam etti. Muhsin Bey çok sağlıklı düşünüyordu. Kendi kurduğu Darülbedayi'nin yaşaması için gençlere ihtiyacı vardı. Ama bizden sonra gelen genç kuşak onun başını yedi. "Zamanı geçmiş moruk" diye itelediler.

Muhsin Ertuğrul, tiyatro hakkında tonla yazı yazdı. Her duyduğunu, her okuduğunu, her bildiğini, her düşündüğünü yazıya döktü. Uçsun, kaybolsun istememiş olsa gerek. Ama okuyanı oldu mu? Bilmem. Belki bir gün tekrar keşfedilir, yeniden yaşamaya başlar... Ankara'da bir heykelini diktiler. En azından "Heykeli dikilecek adamdı" demiyoruz. Tiyatrocu olup da "Heykeli dikili adam" olmak kolay mı bu memlekette? Bunca popüler olan sinemadan, müzikten, spordan bile bir abide çıkaramamışken, tiyatrodan bir ortak gurur öznesi çıkarmak kolay mı? Dünya çapında bir oyuncu yaratmak bile bu kadar zor ve nadir rastlanan bir şeyken, çok daha fazla donanım gerektiren "tiyatro adamı" bundan sonra bir daha çıkar mı? Meçhul. Ama iyi oyuncular konusunda çok iyimserim.

"Rol kesen oyuncu" tabiri önce Darülbedayi oyuncularını için söylenmişti. Sonra Devlet Tiyatrosu oyuncularını nasibini aldı. Bu tabir, rol yaptığı hissedilen, kendi sesini dinleyen, doğallığı yakalayamadığı için seyirciyi canlandırdığı karaktere inandıramayan oyuncular için kullanıldı. Bugün artık kullanılmıyor. Oyuncu kendi kapasitesini bilerek oynuyor artık. Al Pacino'yu, Robert de Niro'yu izleyerek büyüyor. Genç kuşak bu bakımdan gayet iyi. Carl Ebert'in nesli bitti. O taşlaşmış hal kalmadı. Öğrenciler konservatuvar eğitimiyle yetinmeyip, kendi kendilerini geliştiriyor. Tek hoca sistemi de yok. Bir zamanlar olduğu gibi, sadece Cüneyt Gökçer'in öğrencileri değil. Bir kumpanya kurmuş, ekol denebilecek hocaları yok. Etki altında kalıp kendilerini bir kişiye kaptırmıyorlar. Oyunculukta öyle bir aşama yaptılar ki, alaycı tariflerin çok dışına çıktılar. Hâkim bir hocanın tarzına kapılmayıp kendilerini keşfettikleri doğru. Okul ve kurum dışında yaptıkları çalışmalarından da besleniyorlar. Ahmed Levendoğlu, Işıl Kasapoğlu ve benim gibi, birbirinden çok farklı tarzları olan yönetmenlere uyum sağlayabiliyorlar. Devlet Tiyatroları'nda çok klas oyuncu

lar var artık. Zaten bu kurumların asıl işlevi de bu olmalı. Piyasaya kaliteli oyuncu yetiştirmek...

Şimdi bu çocuklar yavaş yavaş hocalığa, rejisörlüğe geçecek. Ama onlar ne kadar başarılıysa, kurum da o kadar başarısız. Tiyatroya tümüyle hâkim olabilecek formasyonda tiyatro adamı örneği yok. Profesyonellik yayıldıkça daha iyi olacağına eminim. Rekabet edip karşılığını almamak olmaz. Tiyatro eğitimi sağlam bir kültür kazandırıyor. O kültür ve dünya görüşüyle beslenip olgunlaşan sağlam bakışı bünyesinde toplayanlar iyi yönetmen olacak. Onlar da mevcut kültür ve eğitim rezaletiyle başa çıkabildikçe başarılı olacaklar. Yeni bir Mehmet Ulusoy çıkmayacak mı? Kendi kendine yol açmış, dilini kurmuş, Fransa'da iş yapmış... Başar Sabuncu gibi donanımlı yazar ve yönetmen doğmayacak mı? Cüneyt Türel, Tilbe Saran'lar bitti mi? Tabii ki bunların hepsi olacak. Ahval ve şeraitten ne kadar şikâyet edersek edelim, kardelen gibi zorlukları aşıp kendini gösterecek gençler çıkacak. Hele bir de yaratıcılığa alan açılırsa neler neler fışkıracak, ortalık çiçek bahçesi gibi olacak. Onları kıskanacağız. Tiyatrocu için takdir etmekle kıskanmak az çok aynı şeydir. Meslek bunu gerektirir. Oyuncu olarak kimseyi kıskanmadım. Bu kimseyi beğenmediğimden değil, yapım öyle. Ama yönetmen olarak "Vay anasını" dediğim çok oldu.

Bir film gördüm geçenlerde. Olağanüstü güzel resimler, olağanüstü bir Türkiye izledim. Çok güzel çekilmiş, dantel gibi işlenmişti. Her şey vardı ama hikâye yoktu. Karadenizli bir Rum kızının, kaybettiği ailesini arayışının öyküsü. Kardeşini aradı, aradı ama bulduğu an film bitti. Oysa birbirini reddetmiş iki karakterin karşılaşması olsa olsa bir hikâyenin ilk sahnesidir. Çatışma orada başlar çünkü. Bundan sonra o insanların ne yapacaklarını merak ederiz. Filmin adı *Bulutları Beklerken*. Bulutlar gelecek diye bekledik, bekledik, gelmediler... Hikâye anlatmayı, senaryo yazmayı kimse bilmiyor. Kolaya kaçtıklarından değil, çok emek harcadıklarını görüyorum. Her şeyi bildiklerini sanıyor olabilirler. Oysa dramatik yapı çok gizli saklı kuralları olan bir sistem değildir. Zordur, profesyonellik ister, özel bir iştir ama yapılması gerekenler de bellidir. İnsan tam anlamıyla beceremese bile, neyin eksik olduğunu görür. Coppola işi bilmiyor mu da dört senaristle çalışıyor? Senaryo üretilmeden sinema nasıl sanayileşir? Beğenmediğimiz Hollywood, yılda beş yüz milyon dolarlık bütçeyi sadece onaylanmış senaryoların farklı versiyonlarını yazdırmaya harcıyor. İş garantilemek, hikâyenin en iyi nasıl anlatılabileceğini bulmak için.

Gençler sadece kendi beğendikleri eserlerin analizini yapsalar, garantili şablonlardan yararlansalar, büyük yazarları, Sheakespeare'i inceleseler bu işi kolayca çözebilirler. Türkiye'de de senaryosu çok iyi film bulmak mümkün. Tekrar Yılmaz Güney'e dönmek gerekiyor. O seyirciye bir hikâye anlatırdı çünkü. Seyircinin anlatılmasını beklediği gibi bir hikâye. Yılmaz'la çok az beraber oldum. İlk tanışmamız bizim evde oldu. Peter Brooke gelmişti. Yılmaz'ı görmek istemiş. Bizim evde buluştular. Orada tanıştık. Savcı cinayetinden sonra İzmit Cezaevi'ne nakledildiğinde ziyaretine gittim. Sonra kaçtı, Cannes'da büyük ödül kazandı ve öldü. Yaşasaydı, şimdilerde en olgun döneminde olur ve kim bilir neler yaratırdı?

Küçük Sahne'nin küçücük sahnesi

Sarayburnu'nda denizin üstüne iki tane fener koydular geçenlerde. Niye oraya koydular diye, düşündüm düşündüm bulamadım. Bir ara çok sis vardı. Karşıdaydım ve oyuna yetişmem lazımdı. Taksici malum "karşının taksisi" Avrupa yakasına geçmeye nazlanınca hazır hava da yumuşakken vapura bineyim dedim. Kadıköy'e bir indim ki, Kadıköy ortada yok. Sesleri takip edip dolmuş motorları buldum, o kadar yoğun sis vardı. Motorcuya yaklaşıp emin olmak için sordum.

– Nereye?

– Karşıya abi.

– Nasıl gidiyorsun bu siste?

– Biz gideriz abi. Haydi bin kalkıyor.

Şans bırakmadı bana. Denizden korkmam. Ne olur yani? Nasıl olsa bir yere yüzer çıkarız. Kocaman motor. İki yüz kişi var içinde. Meraklı turşucuyum ya, çıktım en başa. Karşımıza bir şey çıkarsa önce ben görüp uyaracağım kaptanı... Yarı yolda farkına vardım ki Boğaz'da trafik yasaklanmış. Ortada bu deli Lazlardan başka kimse yok. Ne şilep geçiyor, ne şehir hatları vapuru. Adanı ondan rahat. Hiçbir işaret yok, ışık yok, görüş sıfır ama o gidiyor. Karşısına çıksa çıksa bir hemşerisi çıkacak. Onu da sesinden tanıyor.

Son kerteriz Haydarpaşa'nın mendireğiymiş. Onun yanından geçtik. Arkamız boşluk. Uzayda gibiyiz. Karşıdan gelenler var. Sesleri duyuluyor. Ama kendilerine güzel bir rota ayarlamışlar. Birbirlerini görmenden geçip gidiyorlar. Tam gelirken fark ettim ki o fenerlerin arasındayız. Rotayı onlar belirliyor. Kadıköy-Karaköy arası... Korkacak bir şey yokmuş yani. Yetmişinde neysem, yedisinde de oydum. Çocukken de korkmazdım. Gençken de, büyükken de

Askerden döndükten sonra benim için yapılacak tek şey Şehir Tiyatroları'na dönmektir aslında. Askerken bile orada oynamıştım. Muhsin Bey'le ilişkim iyiydi, beni çok seviyordu. O aralar Haldun Dormen bir teklif getirdi. Dormen Tiyatrosu'nda *Bir Yastıkta* adlı iki kişilik bir oyun sahneye koydum. Erol Keskin'le Gülriz oynadı, ben de yönetmenlik yaptım. Türkiye'de sahneye koyduğum, ilk yaptığım oyun o oldu. Güzel oldu, beğenildi.

Küçük Sahne'ye bu oyunla merhaba dedim. Aynı yılın sonunda Haldun Dormen Ses Tiyatrosu'na taşınmaya karar verince Küçük Sahne boşaldı. Bugünkü Ses (1885), Küçük Sahne'den daha büyük ve gösterişli bir salondur. Ferhan Şensoy sonraları o salonun kurtarılmasında büyük bir rol oynadı. Para harcadı, borçlandı ama ne yapıp edip orayı yok olmaktan kurtardı.

Sonra bir baktım, kendi tiyatromuz var. Küçük Sahne boşaldığında, Gülriz orayı almayı kafasına koymuş. Bu karardan benim bir süre sonra haberim oldu. Ön görüşmeleri tiyatronun müdürü Galip San'la yapmış, binanın sahibi Aziz Borovalı'yla da makul bir zeminde anlaşmış. Olan biteni, *Kıldan İnce Kılıçtan Keskince*'de ayrıntılarıyla yazdı zaten. Birlikte bir tiyatro kurmaya karar vermedik. Benim işten hiç haberim yoktu. Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, tamamen Gülriz'in kendi kafasında kurduğu bir stratejiydi. İçgüdüleri ve ilişkileriyle yaptı. Bu işleri benden daha iyi biliyordu. Tiyatroya daha önce başlamış, kendi tiyatrosunu nasıl yürütebileceğini öğrenmişti. Bir sürü garantiler, kefalet isteniyordu. Hepsini halletti. Babamı da kafesledi. Piyasada tanınan biriydi ve sözleşmelerimize kefil oldu. Tiyatroyu dışı kuş kurar zaten. İşler oluruna yaklaşıncı da konuyu bana açtı. Ne böyle bir fikrim, ne de isteğim vardı ama beni bekleyen iki şıktan biri kendi tiyatromuzu kurmak olunca, bana da çekici geldi.

– Evet yapalım.

Tiyatroya yeni bir soluk getirmek çok heyecan verici bir amaçtı. Gencecik idealistlerdik. Dedim ya korkmuyorduk da. Şimdi olsa aylarca repertuvar araştırması, strateji oluşturma, hesap kitap yapardım. O gün, yirmi yedi yaşında bir genç olarak bodoslama girdim Gülriz'in projesine. Bir kuruş kredibilitemiz ve sermayemiz yoktu. Ticarî dünyada ismimiz para etmiyordu. Ünlüydük, o kadar. Bir patronla nasıl konuşulacağını, nasıl ikna edileceğini bile bilmiyorduk. İşin resmî tarafı bitti. "Buyrun bakalım size bir salon" dediler. Tanıyıp bildiğimiz, kokusunu yaşamış olduğumuz Küçük Sahne bizim oldu.

Mermer merdivenler üst kata, Sultan Abdülaziz'in garsoniyeri olduğu söylenen daireye çıkardı. Aşağıdan Atlas Pasajı'nın içine at arabasıyla girermiş. Hiç bozulmamış haliyle görmüştüm. İhtişamlı bir yerdi. Olduğu gibi korunmuştu.

Girişte o zamanların en ünlü barlarından olan Kulis vardı. Aynı gerçek kulislerdeki gibi rekabet ve dedikodu kokardı. Kim kimle gelmiş, kim ne oyun oynayacakmış... Spesiyalitesi bonfileydi. Genellikle rakı içilirdi. Sahibi Jorj'du ve dükkânın en parlak devriydi. Yıllarca orayı işleten Jorj Sütçüyan, barcılığın en büyük ustasıydı. Mükemmel servis, harika yemekler. Çok hoş, çelebi bir adamdı. Bize de çok yardım etti. İçten destek verdi. Tüm sanatçıların dostuydu. Sonra hastalandı, Ermeni hastanesine düştü, gitti.

Gülriz'le birlikte en küçük seslerin bile çınladığı yüksek tavanlı taş merdivenlerden çıktık. Muhsin Ertuğrul'un kapısından girip, bordo kadife perdeleri araladık. Salon bomboş, öylece duruyordu karşımızda. Hüzünlüydü. Yıllarca çalışıp bir anda terk edilen her tiyatro salonu hüzün verir insana. Dolu olmalıdır. Temiz olmalıdır. Oradan buradan prova bağışmaları gelmelidir. Bir piyano sesi, ses açan bir aktrisin haykırışı duyulmalıdır. Tuvaleti temizlenmelidir, ışıkları ayarlayan ustanın koşararak sesleri tahtaları gıcırdatmalıdır. Bir yerde bir çekiç bir çivi gömmelidir. Büfedden taşınan boş şişeler şingirdamalı, kulisten kahkahalar yükselmelidir. Boş ve sessiz bir salon, bütün bunlar olmadı mı sadece hüzün verir. O güne kadar fark etmemişim. Salonun loş ışıkları arasında, sahnenin sol portalinde 13 rakamı asılıydı. İçimden şöyle dedim:

– Bu 13, ciddi bir rakamdır. Ya uğurlu gelir ya uğursuz. Ben uğurlu olacağına inanıyorum.

Sezona hazırlanmaya başladık. Nasıl bir yenilik getirecek, nasıl bir hava yaratacağı? Repertuvar yapmak çok zor iş. Hele yeni bir tiyatro açarken. Üstelik deneyimsizken... Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, seyircinin ilk defa bu iki ismi baş başa bir oyunda seyredeceği anlamına geliyordu. Bizim için de çok büyük bir kozdu. Gişe garantisi anlamına geliyordu. Bu kozun boşa harcanmaması için oyunun edebî ve teatral ağırlığı olması lazımdı. Ömür boyu bu sorumluluğu yaşamışızdır zaten. O gün o yola ilk kez birlikte çıkıyorduk.

Döndüm dolaştım, Erskine Caldwell'in *Tütün Yolu*'nun tiyatro uyarlamasına karar verdim. Çok ciddi bir klasikti. Dünyada rekorlar kırmış bir oyundu. İçim cız etti bu projeye.

Yapar mıyız?

– Yaparız.

Ama kadroda Gülriz ve bana göre rol yoktu. Ona renk katabileceği bir rol bulduk ama benim oynayabileceğim rol çok küçüktü. Gülriz'in canlandıracağı karakter sakat bir kızdı. Evde kalmış, bunalmışlar içinde bir kız. Çok kötü koşullar altında yaşayan bir çiftçi ailesinin dramıydı. Aç kalmamak için şalgamla beslenen, sefalet içinde Amerikalı bir taşra ailesi görüntüsü. Oyun Amerikan toplumunu Türk seyircisine ilk kez bu durumda gösteriyordu. İyiydi, hoştu ama koskoca Hamlet ve ünlü Irma, *Tütün Yolu*'nda ve başrolde bile değildi. Başrolde berduş tipli bir adam vardı.

Filiz Ofluoğlu bize ilk oyun hediyesi olarak çeviriyi yaptı. Kadro hazırlandı ama babayı oynayacak aktör bulunamadı. İdeal aday Salih Tozan'dı. Tecrübesiyle role çok uygundu. Epeydir ortalıkta yoktu. Alkolik olduğu söyleniyordu. Tarlabası'nda bir yerde bulduğumda hayli yaşlanmış olduğunu gördüm. Bir hemşire ona bakıyordu ama hali pek iyi değildi. Beni tanıımıyordu. Gülriz'in ismini ve öneriyi duyunca çıldırdı. Çok heyecanlandı, canlanıverdi. Hemen provaya geldi. Bütün kadro okuma provası yapmaya başladık. Her proje okuma provasıyla başlar. Oyuncular ellerinde tekstle yan yana oturur. Metni rollerine göre okuyarak seslendirir. Sıra Salih'e geldiğinde okumasının aksadığını gördüm. "Gözlüğümü evde unutmuşum, siz okuyun" dedi. Bunun mazeret uydurmak olduğunu anladım. Çok üzüldüm. O koca adamın okuma yeteneği törpülenmiş, ezber alışkanlığı gitmişti. Zaten kendi de yapamayacağını anlamış olmalı ki, bir daha provaya gelmedi.

Başrol eksik kalınca, zaten kadroda olan Pekcan Koşar'ı bu role düşündüm. Kumaşı iyi derler ya, öyle bir oyuncuydu. "Olmaz, ben komiğim böyle ciddi rol oynayamam" diyerek, kırk dereden su getirdi. Ama sonunda ikna oldu. İyi ki de oldu, çünkü muhteşem bir tipleme yarattı ve harika oynadı. Kadroda Avustralya'dan gelip aramıza katılan Ayten Kuyululu adlı bir oyuncu daha vardı. O da çok iyi çıktı. Duygu Sağıroğlu, hayatının en başarılı dekorlarından birini yaptı. Çürük çarık, gecekonduardan bulunduğu gerçek malzemelerle nefis bir dökük çiftlik dekoru kurdu.

Oyun tamamdı, provalar iyi gidiyordu ama karşımıza her gün yeni bir gider kalemi çıkıyordu. Tanıyam, hazırдық başlayacaktık ama beş kuruşumuz kalmamıştı. Babam bir tiyatro dergisi yapıp ona eşten dosttan aldığı reklamlarla çarkı çevirecek geliri yaratı. Başladık oynamaya...

İki farklı tepki geldi seyirciden. Biri "Gülriz'le Engin niye baş

rolde değil?" diyenlerden gelen, beklediğimiz tepkiydi. Bir grup ise yaptığımızı şövalyelik olarak yorumladı.

– Kendi tiyatrolarını kurup, müthiş bir oyunla kendilerini feda ederek ortaya çıktılar.

Tiyatro eleştirmenliğinin çok ciddiye alındığı ve tiyatro literatürünün etkin olduğu zamanlardı. Tepkilerden dolayı çok mutlu olduk. Başarmıştık. Daha doğrusu başarmaya başlamıştık. İkinci oyunumuz tipik bir Fransız bulvar tiyatrosu örneği idi. Gülriz tek başına aldı götürdü o oyunu. Sonra Andreyev'in bir oyununu oynadık. Onda da ben başroldeydim.

Küçük Sahne ilk basamağımız ve deneme tahtamız oldu. Hatalar yapıp, daha öğrenecek neler olduğunu gördüğümüz ve uzun vadeli düşünmeye başladığımız yerdi. Tiyatronun bir misyonu olması gerektiğine orada karar verdik. Başka tiyatrolarla nasıl rekabet etmemiz gerektiğini orada gördük. Ciddi ciddi bir tiyatro piyasası oluşmuştu. Hepimiz iyi iş yapıyorduk. Dormen, Kenterler, biz, Beyoğlu'nun hâkimi olduk.

Ne kadar ağır bir sorumluluk altında olduğumuzu da çok geçmeden gördük. Elimizi öyle bir taşın altına sokmuştuk ki, bir daha hiç rahat yüzü göremeyecektik. Para kazanmak zorundaydık. Kira ödemek, oyuncu maaşlarını terleri kurumadan dağıtmak, vergi, sigorta, stopajdan oluşan karmaşık bir muhasebe sistemi içine girmek; dekor, kostüm gibi işlere el atmak, bütün bunları da eşzamanlı halletmek zorundaydık. İşin boyutları kafamıza dank ettiğinde iş işten geçmişti. Gişe sürekli çalışmalıydı. Bilet satışları bir ay bile düşse ne yapacağımızı bilmiyorduk. Borç harç, sonunda Küçük Sahne'den tertemiz çıktık. Kimseye takıntımız olmadan, kadromuzu mutlu kılarak, alnımızın akıyla... Sonraki otuz yılın sıkıntılarının başlangıcını yapmıştık.

Oyunla beraber tiyatro dışında da bir hayat başladı. Oyun ve prova dışındaki zamanımızı gece sefalarına ayırıyorduk. Bonkör-dük. Cebimizde olanı yer, paylaşmayı severdik. Oyundan sonra gezilir, içilir, sabahlanırdı. Korkunç bir enerji harcamamıza rağmen sabaha kadar da eğlenmeyi ihmal etmezdik. Tempo acayipti. Tennessee Williams'ın dediği gibi, gençliğin tatlı kuşu omuzlarımızda kanat çırpıyordu. Güzel yıllardı. Yirmi dört saat yaşıyor, hayatın tadını çıkartıyorduk.

1962-1964 yılları arasında Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu olarak on oyun sahneledik. Aralarında klasikler de vardı, yeniler de, yerliler de. Az oyunculu yapımlarla işi götürdük. Doğru ve güzel işler yaptıkça basının da yanımızda olduğunu gördük, güç al-

dık. Gülriz zaten tanıtım işlerinden çok iyi anlardı. Kokteylleri yapar, gazetecileri davet ederdi. Bugün yapılan film galalarını o zaman tiyatrodan yapardı. *Milliyet* gazetesi özellikle ailemizin bir parçası gibiydi. Abdi İpekçi hiç iltimas geçmez, hak edene yer verirdi. Ama o zamanki *Milliyet* kadrosundan Turhan Aytul, Hasan Pulur, Halit Çapın, Yılmaz Çetiner ve diğerleri o kadar iyi arkadaşlarımızdı ki, sesimizi duyurmak için paralanır, oyunun tutması için bizim kadar çalışırlardı. İyi bir iş her zaman yankısını bulurdu. Ne parayla adam satın alma, ne sütun santim üzerinden hesaplanan PR haberleri, ne de sponsorluk vardı. Gerek de yoktu zaten.

Sheakespeare'in dört yüzüncü yılında bir tek resmî tiyatrodan bile oyunu yokken biz Küçük Sahne'de *Othello* oynadığımızda kimsenin akli o oyunun oraya nasıl sığacağını almamıştı. Shakespeare'i fazla kurcalayıp da sahneye koyarlarda beceriksizlik, yeteneksizlik ve ukalalık görüyorum. Adam dünyanın en iyi yazarı. Ben ona hep klasik yaklaştım. Muhteşem bir adam. Kalkıp da kıçını yırtıp bir yorum getirmek, bir hoşluk getirmek şart mı? Yapılır yapılmasına ama çok zor ve ciddi bir iş. Üstüne bir şey koyabilmek lazım. Ben bugüne kadar hiç düşünmedim. Küçük Sahne'de *Othello*'yu sahneye koyarken de çok zorlanmıştım. Erol Günaydın, Rodriguez'i oynuyordu. Üstünde kostümüyle, kulisin camından Beyoğlu'ndan gelen geçene çadır tiyatrosu çığırtkanı gibi bağırır, bizi güldürürdü:

– Buraya gelin buraya. Kanlı canlı, Arabın intikamı. Tiyatro burası. Başka yere gitme vatandaş, hakiki tiyatro burada!

Rakiplerimiz de arkadaşımızdı ama tiyatrocu rekabeti söz konusu olunca arkadaşlık unutulurdu. Akademik kariyerde de öyledir. Yardımlaşma her zaman vardı ama birisi perde açtı mı ya daha iyi bir şey yaptıysa diye, diğerinin içi cız ederdi. Meslekî rekabetin kişiliklerle ilgisi yoktu. Para pul da değildi mesele. Biri kıyanet kopardı mı, ne yapıp onu geçeceğiz diye düşünürdük. Birbirimize ajan yollar, salonu ne kadar dolu diye öğrenmeye çalışırdık. Genç tiyatro patronu kadar iddialı insan olamaz. Yeni bir tiyatro doğuyordu. O heyecanlar içinden... İlk program dergimizde şöyle bir not yazmıştık:

“Büyük imkânlarla büyük işler yapmak herkesin idealidir. Bazen büyük imkânlarla küçük işler yapılır, rezalet olur. Nadiren, çok nadiren, küçük imkânlarla küçük işler yapan ise ayıplanmaz; iyi niyetliler ‘hiç iş yapmamaktan iyi ya’ derler. Biz bakalım küçük salnemizde neler yapacağız?”

Bambaşka bir dönem böyle başladı. Başlangıç budur.

Lafın sonu

Neredeyse bir yıl oluyor. “Beni Salih Ecer yolladı” diyen bir adam çıkageldi.

- Çılgın Salih. Ne istiyormuş? Nerelerde kaç zamandır?
- Sizin kitabınızı yazmamı istedi.
- Allah Allah, nasıl yazacakmışız?
- Bilmiyorum.

Bir yazar açık açık bir kitabı nasıl yazacağını bilmediğini söylüyorsa bir bildiği vardır.

- Elimden gelen yardımı yaparım. Peki senin bundan haberin var mı?

Çıkartıp on yıl önce, kırkıncı yıl dolayısıyla Gökhan Akçura’nın hazırladığı *Engin Cezzar Kitabı*’nı verdim.

- Evet ama bu bir albüm. Derdim sizi övmek değil anlatmak. Ben kitabımda bunun satır aralarını doldurmak istiyorum.
- İyi, peki. Haydi doldur bakalım.

Adam açtı teybini beni konuşturmaya başladı. Günler, haftalar, aylar boyu konuştuk. Bazen güldük, bazen sıkıldık. Araya hastalıklar, sürprizler, projeler girdi. Bir ara Gökhan’ın yaptığı kitabı karıştırıyordum ki bir sayfasında şöyle bir paragrafa rastladım:

“Sevgili Engin, sen, Türk Tiyatrosu’nun tarihini yazan, bu tarihi oluşturan birkaç onurlu isimden birisin. Bir gün nasılsa birileri gerçekleri yazacak, ilerde genç birileri kaldıracak o tülleri, üfö-recek o külleri ve gerçeği görecek ve yazacak. Sen de hak ettiğin biçimde ebediyen anılmak üzere sayfalar arasındaki son yerini alacaksın. Gülriz.”

Yahu, bu kadının nasıl her şeyi hep önceden biliyor anlamıyorum...

İzzeddin Çalışlar

ENGİN CEZZAR'I
TAKDİMİMDİR

Engin hayatta, alçakgönüllü, uz bir kişidir. Hiçbir şeyi öyle parlak dışa vurmaz. İçinden aydınlanır her şey onda. Sıcaklığı, öfkesi, yaratıcılığı hep derindedir. Belki, abartıcılığı varsa, derindedir. Birlikte, uzun bir süre çalıştığım için bilirim, durmadan yaratır Engin. Oturur, konuşurken, alçakgönüllü nasıl gülümser, bilmem. Ama Engin alçakgönüllü gülümser. Böyle gülümsemek Engin'e vergidir. Ben Engin'in yaratıcılığını, usta kişiliğini *Keşanlı Ali Destanı*'nda gördüm. Ondan önce bu alçakgönüllü ustanın yaratıcılığına varmamıştım. Keşanlı Ali'de türlü duygular içinde bocalayan bir kişiyi bütün canlılığıyla yaratmıştı. Keşanlı Ali'yi gördükten sonra Engin'e sormuştum: "Ne kadar hapiste kaldın?" diye. "Kalmadım" deyince şaşırmıştım. Nerden tanımış da Keşanlı Ali'yi bu kadar iyi canlandırmıştı. Nasıl yaşıyordu Engin Keşanlı'yı inanılmaz. Ben sanatın yaşanmışından yanayım. Yaşanmamışsa o kadar pabuç bırakmam. Ama bir Engin karşıma çıkıyor, bir Keşanlı Ali yaratıyordu ki, bu işin içinde bir iş var dedirtiyordu bana. Bu alçakgönüllü adamın kendine göre bir sanat gizi, bir sanat gücü vardı ama ben çıkaramıyordum. Belki aktörlük sanatını bilmediğimdendi. Ama Engin Cezzar'ı yakından biliyordum. Engin Cezzar o alçakgönüllü haliyle bence hayatı, bütün yöreleriyle, gizli gizli yaşıyor.

Yaşar Kemal (1969, *İttihat ve Terakki* oyunu broşüründen)

İzzeddin Çalışlar 1964 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Amatör tiyatro çalıştı. On yıl reklamcılık yaptıktan sonra serbest yazar olarak yaşamaya başladı. Birçok dergide, televizyon ve radyo programlarında yazarlık ve editörlük yaptı. Seyahatlerini ve fotoğraflarını sayıları üç yüzü aşan gezi yazısıyla okurlarla paylaştı. Senaryolar, tiyatro oyunları ve farklı konu ve türlerde yirmi beş kitap yazdı. Beş yıldır iletişimin değişik alanlarında üniversitelerde ders veriyor. *Engin Cezzar'ı Takdimimdir*, Çalışlar'ın ilk biyografi çalışmasıdır.

11 YTL
11.000.000 TL

ISBN 975-293-399-8

